

Parayla Satılmaz.

www.
aep.
gov.tr

www.
aile
gov.tr

ISBN: 978-605-68705-7-6

9 786056 870576

Tek Ebeveynli Aileler

Tek Ebeveynli Aileler

aile
eğitim
programı

Tek Ebeveynli Aileler

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Hülya ÖZTOP
Prof. Dr. Müdriye BIÇAKÇI
Doç. Dr. Nusret SOYLU
Dr. Semin Güler OĞURTAN
Dr. Ural NADİR
Emine TAŞOLUK
Rahime BEDER ŞEN
Serpil PENEZ ŞAHİN
Aynur GÖNCÜ
Binay Bilge ANNAK
Evren HOŞRİK
Hava ÖMEROĞLU
Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU
Sevinç TOK

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER
BAKANLIĞI

Proje

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Copyright

©2018, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının izni olmaksızın tamamı veya herhangi bir bölümü herhangi bir biçimde veya yöntemde, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt olarak çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

ISBN:

978-605-68705-7-6

Ankara

Baskı

İletişim

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Adres: Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177.
Sokak No: 10/A Çankaya / ANKARA

Tel : +90 (312) 705 55 00

Fax: (312) 705 55 99

www.aile.gov.tr

aeq
aile
eğitim
programı

Dikkat!

Bu bölümde konu ile ilgili özellikle dikkat edilmesi gereken hususlar vurgulanmaktadır.

Atalarımız Ne demiş?

Bu bölümde metni destekleyen ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayan atasözleri ve özlü sözler yer almaktadır.

Git, Araştır! Git, Başvur!

Bu bölümde ana metinde anlatılan konunun farklı bir yönünün ele alındığı ya da daha ayrıntılı bilgilerin edinilebileceği farklı kaynaklara işaret edilmekte; ayrıca konu ile ilgili başvurulabilecek bazı kurum ve kuruluşlar tanıtılmaktadır.

Biliyor muydunuz?

Bu bölümde ana metin ile bağlantılı ilgi çekici bilgiler ve ayrıntılar sunulmaktadır.

Sözlük

Bu bölümde metin içinde geçen ve anlaşılmasında zorluk çekilebilecek bazı kelime ve ifadelerin anlamları verilmektedir.

Ural NADİR'in Anısına Saygıyla...

içindekiler

6 Sunuş

8 Aile Olmak

18 Tek Ebeveynli Aileler

26 Tek Ebeveynli Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Öneriler

76 Çocukların Gelişim Özellikleri ve Tek Ebeveynlilik

120 Tek Ebeveynli Aile Olmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi

SUNUŞ

Aile kurumu, yapısı ve işlevleri bakımından alternatifi olmayan bir kurumdur. Aile, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, yeni kuşaklara kültürel kimliğin ve değerlerin kazandırılması, tarihsel ve toplumsal bilincin aktarılmasında birey ve toplum arasında bir köprüdür. Sağlıklı bir aile yapısı bir insanın hayatta sahip olabileceği en değerli hazinedir. Ailelerimiz, kim olduğumuzu, kişilik yapımızı, nereden gelip nereye gittiğimizi, hayata ve olaylara bakış açımızı, sahip olduğumuz olanak ve güçleri etkiler. Ailelerin bireylerine sağlayabilecekleri manevi güçler, olumlu değerler ve birliktelik duygusu, kişinin kendisini hayatta güçlü hissetmesini ve problemlerle başa çıkmasını kolaylaştırır.

Toplumsal yaşamın giderek karmaşıklaşması, aile yaşantısının sürdürülmesinde daha fazla bilgi ve beceri ile donanmayı gerekli hâle getirmiştir. Son yıllarda yaşanan hızlı toplumsal değişme ile birlikte aile kurumunun güçlendirilmesi için birtakım destek ve yardım mekanizmaları daha da önem kazanmıştır. Aile eğitimleri de bu mekanizmalardan biridir. Aile eğitimleri genelde, bireyin ve ailesinin yaşantı kalitesini geliştirmek ve zenginleştirmek konularına odaklanmaktadır. Aile bireylerine, aile eğitimleri yoluyla, problemler ortaya çıkmadan veya kemikleşmeden önce, aile yaşantılarını geliştirici ve problemleri önleyici eğitimler sunmak amaçlanmaktadır.

Bakanlığımız tarafından “Eğitim ailede başlar” ilkesinden hareketle hazırlanan ve uygulanan Aile Eğitim Programı ile aile bireylerinin karşılaştıkları sorunları en aza indirebilmelerine destek olmak amaçlanmaktadır. Koruyucu ve önleyici bir sosyal politika hedefi olarak gördüğümüz ve ailenin birleştirici gücünü ön plana çıkaran Aile Eğitim Programı ülkemiz için önemli bir kazanımdır. Program, aile yaşamı için temel sayılan “Aile Eğitimi ve İletişimi”, “Hukuk”, “İktisat”, “Medya” ve “Sağlık” alanlarında 28 modülden oluşmaktadır.

Ülkemizde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlar tarafından aileye yönelik çeşitli eğitim programları yürütülmektedir. Bakanlığımız Aile Eğitim Programını farklı kılan geniş kapsamlı bir müfredat içeriğine sahip olması ve dinamik yapısıyla beliren ihtiyaçlar doğrultusunda yeni modüller ve paket programlarla zenginleştirilmeye imkan vermesidir.

Aile Eğitim Programı, program geliştirme ilkelerine bağlı kalınarak özgün bir süreçte geliştirilmiştir. Programın hazırlanmasında alanında uzman ve yetkin akademisyenler ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektör temsilcilerinin ve sivil toplum kuruluşlarının birikimlerinden yararlanılmıştır. Aileler için bu eğitim programının önemli bir ihtiyacı karşılayacağı inancıyla programın hazırlık sürecinde emeği geçenlere, sahada eğitimleri halkımızla buluşturan eğitimcilerimize ve eğitimlere katılıp aldıkları bilgileri günlük yaşamlarına aktarabilen ailelerimize teşekkür ederim.

Derya Yanık

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı

TEK EBEVEYNLİ AİLELER

Aile Olmak

Bir toplumun yapı taşını insan oluşturur ve insan, sosyal varlık olma özelliğini sosyal etkileşimler içinde kazanır. İlk sosyal etkileşim ağı ise ailedir. Annelik, babalık, çocukluk, akrabalık, vatandaşlık gibi toplumsal roller, davranış biçimleri ailede öğrenilir. Aile içinde hayata başlar, hayat boyu ailenin etkisini hissederiz.

Bu bölümde;

- ailenin tanımı
- aile tipleri

hakkında bilgi verilmektedir.

Aile Olmak

Aile Nedir?

Aile; kan, soy, evlilik/hukukî birliktelik ya da evlat edinme bağları ile birbirine bağlı yakın insan ilişkilerinden oluşan ve nesiller/kuşaklar boyu devam eden bir sosyal etkileşim ağı ve aynı zamanda bir sosyal kurumdur. Bir başka ifade ile aile; aralarında soy ve kanbağı olan bireyler arasında kuşaklar boyu süren bir etkileşim ağıdır.

Aile, hepimiz için özeldir. Aileyi özel kılan nedir sizce?: Güçlü bağlarla hayatımızın her alanını sarması mıdır? En yakın ilişkilerin yaşandığı bir ortam olması mı? Yoksa insani ve toplumsal özellikleri kazandığımız ilk kurum olması mıdır?

Şüphesiz yukarıda sayılan özellikler hepimiz için aileyi özel yapan niteliktedir. Aile; şefkat, güven, paylaşma, dayanışma gibi güçlü duyguların kaynağıdır. Aileyi hepimiz için değerli kılan da bu özelliklerdir. Her ailenin kendine özgü farklı özellikleri olduğu gibi birbirine benzer yönleri de vardır. Bu benzerlikler daha çok toplumsal yapıya, değerlere aittir. Çünkü aile; ekonomi, politika, eğitim, siyaset gibi temel kurumların küçük bir temsilidir. İçinde bulunduğu toplumun

özelliklerini taşıyan aile, bize ait olduğu toplumun niteliği hakkında da bilgi verir. Yani sağlıklı bir toplum hayatı, o toplumdaki aile ilişkilerinin sağlıklı olması ile yakından ilgilidir.

Ailenin işlevleri;

- Sevgi
- Dayanışma ve güven
- Korunma
- Çocukların yetiştirilmesi
- Soyun devamı
- Ekonomik ihtiyaçlar
- Sosyal dünyada yer edinme
- Yakın insan ilişkilerinin kurulması ve sürdürülmesi olarak sayılabilir.

Görülüyor ki aile kurumu; fizyolojik ihtiyaçlardan psikolojik ihtiyaçlara kadar tüm ihtiyaçları bireyin hayatı ile sınırlandırmadan kuşaklar boyu karşılamaktadır. Aileyi sosyal kurum yapan nitelik, ailenin işlevlerinin aile-içi rollerle realize edilmesidir. Bu nedenle aile, bir sosyal kurum ve sosyal etkileşim ağıdır.

Aile Tipleri

Aile yapıları, toplumdan topluma, zamana ve şartlara göre değişiklikler gösterir. Bu nedenle evrensel ya da tek tip aile tipinden bahsetmek mümkün değildir.

Aile tipleri ile ilgili sınıflamalarda, her sınıflamada olduğu üzere, ailenin belli bir özeliğine göre belirlenen çeşitli kriterler esas alınır. Aile; iş bölümüne ve rollere göre, birey sayısı ve ilişkilere göre, aile-içi otorite ilişkilerine göre, soruna yönelik tutuma göre olmak üzere dört grupta incelenebilir.

Aile Tipleri			
Birey sayısı ve ilişkilere göre	İş bölümüne ve rollere göre	Aile-içi otorite ilişkilerine göre	Soruna yönelik tutuma göre
Geleneksel geniş aile	Anaerkil aile	Anaerkil aile	İlgisiz aile
Çekirdek aile	Ataerkil aile	Ataerkil aile	Bağımlı aile
Çekirdek aile ağı	Eşitlikçi aile	Demokrat aile	Güçlü aile
Dağılmış aile	Sağlıklı aile	Çocukerkil aile	
Tek ebeveynli aile		Otorite boşluğu olan aile	
Diğer dağılmış aile			

Bir ailenin yapısı, bu dört kritere göre belirlenir. Bir aile birey sayısına göre tek ebeveynli, aile içi otorite ilişkilerine göre anaerkil, iş bölümüne göre sağlıklı ve yaşadığı soruna yönelik tutuma göre güçlü aile olarak sınıflandırılabilir. Ya da çekirdek aile; iş bölümüne göre ve otorite ilişkilerine göre ataerkil, sorun çözme durumuna göre bağımlı aile veya güçlü aile olabilir.

Birey Sayısı ve İlişkilere Göre Aile Tipleri

Geleneksel geniş aile; birçok üyeden oluşan ve geniş akrabalık bağlarıyla varlığını sürdüren aile yapısıdır. Bu ailede ana-baba, çocuklar, büyükanne ve büyükbabalar, kardeşler vs. yer almaktadır. Akrabalık ve komşuluk ilişkileri büyük önem taşır. Güçlü bir yardımlaşma ve dayanışma ortamı görülür. Geleneksel aile, günümüzde kimi özellikleriyle modernleşerek geniş aile şeklinde devam etmektedir.

Çekirdek aile; sanayileşmiş modern ve demokratik şehir hayatının ailesidir. Geleneksel aileden çekirdek aileye geçişle birlikte ailenin üye sayısı azalmış, yapı ve işlevleri değişmiştir. Çekirdek aile; ana, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşur. Aileyi ilgilendiren kararlarda ve ekonomik faaliyetlerinde bağımsız, akraba ve hısımlık ilişkilerinden kopmuştur. Adeta kendi içine kapalı olması nedeniyle bu tip aileye “yalıtılmış çekirdek aile” veya “atomize çekirdek aile” de denilmektedir.

Ülkemizde kentleşme süreci ile birlikte geniş aile tipi giderek azalırken çekirdek aile tipinin yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak çekirdek aile yapısı, Batıdaki atomize (yalıtılmış) çekirdek aileden farklılıklar göstermektedir. Dikeçligil'in '**çekirdek aile ağı**' olarak adlandırdığı bu aile yapısının ayırdedici özelliği, Batıdaki modern çekirdek aile gibi yalıtılmış olmamasıdır. Çekirdek aileler kendi çatısı altında ekonomik bakımdan bağımsız yaşamasına rağmen bir etkileşim ağı içindedir. Türkiye'de çekirdek aileler ile yakın akraba çekirdek aileler (birinci ve ikinci kuşak, hatta üçüncü kuşak) ve tek ebeveynli aileler başta olmak üzere diğer akraba aileler arasında yoğun bir etkileşim söz konusudur. Çekirdek aile ağı içinde duygusal destek, hizmet, mal ve para alışverişi vardır. Şüphesiz her etkileşim ağına olduğu üzere çekirdek aile ağına da işbirliği, yarışma, çatışma, uzlaşma gibi çeşitli etkileşimler yaşanır. Bir anlamda çekirdek aile ağı, geçici geniş ailenin bazı özelliklerini sanayileşme-kentleşme sürecinde sürdürmektedir.

Dağılmış aile; evli eşlerin bulunmadığı hane tiplerini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Yalnız yaşayanlar, tek ebeveynli aileler, bir arada oturan akrabaların hatta akraba olmayanların oluşturduğu hanelerdir.

Tek ebeveynli aile; tek ebeveyn ile evlenmemiş çocuk(lardan) oluşan aileler bu gruptadır. Ebeveynlerin boşanmaları, bir arada oturmamaları ebeveynlerden birinin ölmesi sonucu oluşan hanelerdir.

Diğer dağılmış aile; ebeveyn-çocuk ilişkisi olmayan, diğer akrabaların oluşturduğu hanelerdir (anneanne-torun(lar); iki kardeş, teyze, yeğen(ler)).

ETKİNLİK

Aşağıdaki sorular üzerinde düşünüp tartışın.

* Aile ilişkilerinizi göz önüne aldığınızda akrabalarla ilişkilerinizde yalıtılmış, kendi içine kapalı bir yapı mı; yoksa birbiri ile ilişkili bir yapı mı gözlemliyorsunuz? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

İş Bölümüne ve Rollere Göre Aile Tipleri

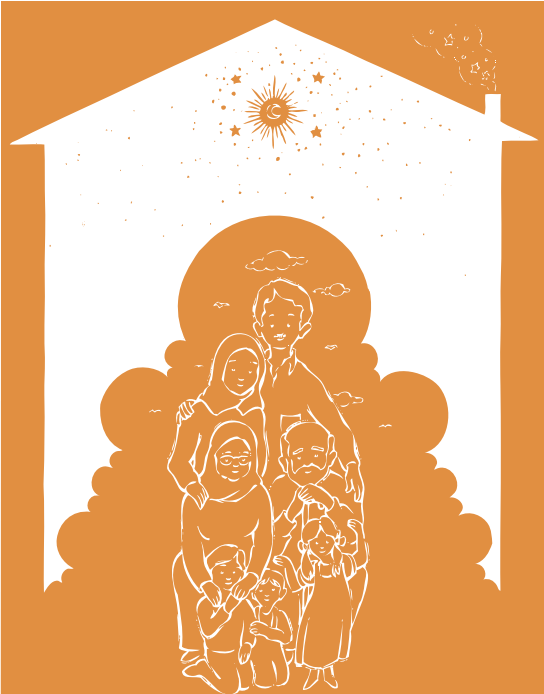
Aile yapılarını iş bölümü ve rollere göre sınıfladığımızda dört çeşit aile yapısı karşımıza çıkmaktadır.

Anaerkil ailede; aile-içi otoritenin sahibi kadındır. Ailede etkin ve merkezi rol üstlenen kişi kadındır.

Günümüzde ise anaerkil terimi, aile büyüklüğü ne olursa olsun kadının, aile-içi otoriteye sahip olduğu aile tipi için kullanılır. Çekirdek bir aile, otorite ilişkileri açısından anaerkil olabilir. Tek ebeveynli ailelerde ebeveyn anne ise çoğu zaman anaerkil bir yapı söz konusudur.

Ataerkil ailede ise; aile içi güç ve otoritenin sahibi erkektir. Soy zinciri erkeğe dayandırılmıştır.

Eşitlikçi ailede; rol ve sorumlulukların cinsiyet farklılığına bakılmaksızın aile bireyleri arasında eşit dağıtılması öngörülür. Modern dönemde ailenin; mekan, miras, fizyolojik ihtiyaçları

karşılama bakımından eşitlikçi aile türüne evrildiği düşünülmektedir.

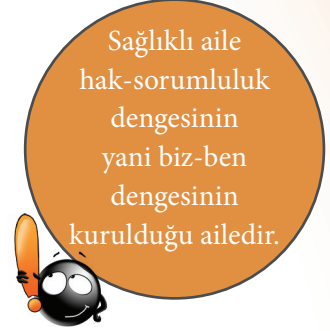
Sağlıklı aile; hak ve sorumluluk dengesinin kurulduğu, adil bir ödül ve yaptırım mekanizmasının olduğu aile yapısıdır.

Sorumlulukların ve fedakarlıkların çoğu zaman veya her zaman eşlerden birine yüklendiği ailelerde, hoşnutsuzluklar ve problemler yaşanır. Sağlıklı ailede ise hak sorumluluk dengesi yani biz-ben dengesi kurulmuştur. Tüm aileler için geçerli tek bir hak-sorumluluk ile ödül-yaptırım dengesi yoktur. Her aile kendi değerler sistemi ve yaşam tarzına göre bu dengeyi kurar.

Ailenin sağlıklı oluşu, aile-içi rollerin belirlenmiş bir kalıba bağlı olması anlamına gelmez. Önemli olan ailenin yaşam tarzına göre eşler ve çocuklar arasında aile-içi rollerin ailenin tercih ettiği rol tanımına göre adil dağılımıdır.

Aile-içi rollerde hak-sorumluluk dengesi kurulduğu için sağlıklı ailede bireyler;

- Birbirlerini oldukları gibi kabul ederler.
- Birlikte zaman geçirirler.
- Birbirlerine bağlılık hissederler.
- Birbirlerinin varlıklarından mutluluk duyarlar.
- Çatışmalarını çözümlenme konusunda başarılıdır.
- Birbirlerine ilgi ve sevgiyle yaklaşır.
- Birbirlerini takdir ederler.
- Fikirlerini ve duygularını birbirlerine rahatça ifade edebilirler.
- Ailedeki olaylar hakkında şakalaşma ve olaylara mizahi dille yaklaşabilme yeteneğine sahiptirler.

Şüphesiz yukarıda belirtilen sağlıklı aile özelliklerinin toplamının bir ailede bulunması beklenemez. Bu özelliklerin sayısı ve bileşimi, hak-sorumluluk dengesine bağlı olarak değişir. Aile sağlığını korumak, aile mutluluğunu korumak demektir ve bu her zaman çaba gerektirir. Sağlıklı bir aile hayatı, tüm aile bireylerinin birlikte gösterdikleri çaba ve destekle mümkündür.

Aile-içi Otorite ilişkilerine Göre Aile Tipleri

Otorite ilişkilerine göre; anaerkil, ataerkil, demokrat, çocukerkil ve otorite boşluğu olan aile olmak üzere 5 tip aile belirlenebilir.

Anaerkil ailede; otorite ve güç annededir. Kadının aile-içi otoriteye sahip olduğu aile tipidir.

Ataerkil ailede ise otorite babaya, büyük erkeğe aittir.

Demokrat ailelerde; güç tek bir kişinin elinde toplanmaz, aile bireylerince paylaşılır. Kararlar tek bir kişi tarafından alınmaz, kurallar bir kişinin istediği şekilde konulmaz, ailenin tümünün görüş ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket edilir. Tüm aile üyelerinin fikirlerini ifade ettikleri, alınan kararlara katıldıkları ve çözümler için fikir ürettikleri ailelerde, aile birliği ve gücü olumlu yönde etkilenir.

Çocukerkil aile tipinde ise; ailenin tüm ihtiyaçları çocuk merkezinde belirlendiği için çocuk görünmeyen bir otoritedir. Günümüz toplumlarında giderek artan bir aile tipidir.

Otorite boşluğu olan aile; ailede birey sayısı ne olursa olsun otorite ilişkilerinin kurulamadığı aile tipidir. Otorite boşluğu aile bireylerinin diğer bireylerin haklarını gözetmekten ziyade kendi istekleri doğrultusunda davranmalarına yol açabilir.

Güçlü aile, aileyi ilgilendiren sorunları çözmek için aile bireyleri arasında güç birliğinin oluştuğu ve dayanışmanın sağlandığı ailedir.

Soruna Yönelik Tutuma Göre Aile Tipleri

Aile-içi sorunlar karşısında aldıkları tutumlara göre; ilgisiz aile, bağımlı aile ve güçlü aile olmak üzere üç aile tipi söz konusudur.

İlgisiz ailelerde; aile üyeleri arasında pek fazla bağıllık yoktur. Aile bir arada yeterince zaman geçirmez. Aile içindeki iletişim ya sağlıksızdır ya da yeterince iletişim ve etkileşim yoktur.

Bağımlı ailelerde ise; ailenin tüm bireyleri birbirlerinin hayatının fazlasıyla içindedir. Birbirlerinin yaşamına gereğinden fazla karışırlar ve bireyselliklerini yaşamalarını engel olurlar. Bu durum sorunların çözümünü zorlaştırır. Aile üyeleri arasında olması gereken bağıllık, bağımlılığa dönüşmüştür.

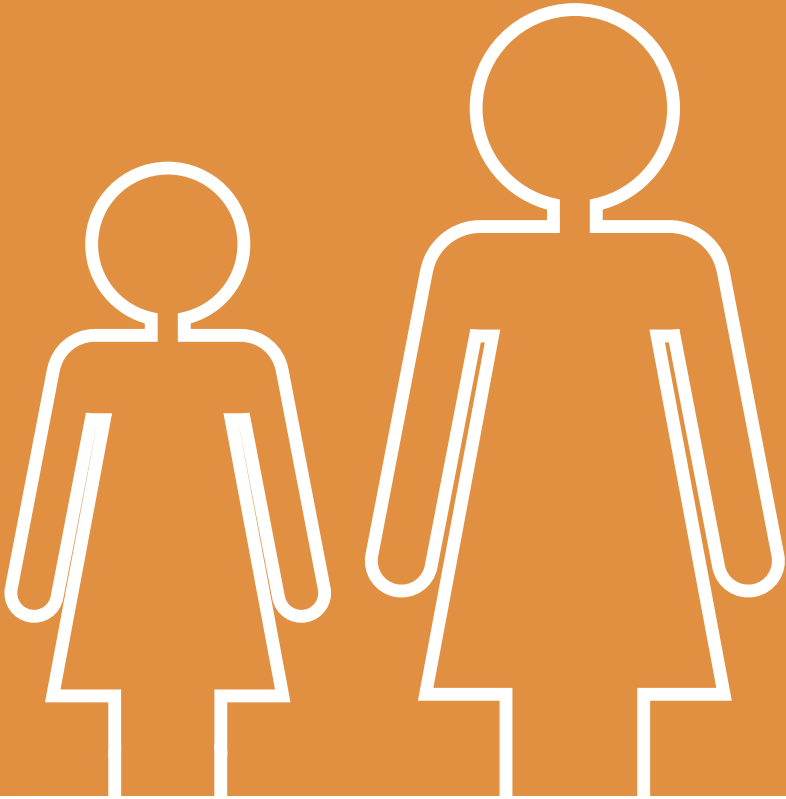
Güçlü aile; aileyi ilgilendiren sorunları çözmek amacıyla aile bireyleri arasında dayanışmanın sağlandığı bir etkileşim ağıdır. Bu aile yapısında sorunları çözmek için tümü katılmasa bile aile bireyleri arasında işbirliği, gerilim, çatışma, rekabet, uyum gibi etkileşimlerle bir güç birliğinin oluştuğu ve dayanışmanın sağlandığı görülmektedir. Güçlü aile sorun çözerken, bireysel güçleri bir araya getiren bir işbirliği yapar. Gerektiğinde bireyler arası çatışma olur, ilişkiler sorun odaklıdır. Aile bireyleri sorun çözme sürecine yapıcı biçimde katıldıkları oranda güçlü bir aileden söz edilebilir.

ETKİNLİK

* Siz kendi aile yapınızı nasıl tanımlarsınız?

Aile tipleri	Birey sayısı ve ilişkilere göre	İş bölümüne ve rollere göre	Aile-içi otorite ilişkilerine göre	Soruna yönelik tutuma göre

TEK EBEVEYNLİ AİLELER

ünite 2

Tek Ebeveynli Aileler

Tek ebeveynli aile; ölüm, boşanma veya ayrı yaşama nedeni ile tek ebeveyn ve evlenmemiş çocuk ya da çocuklardan oluşan ailedir.

Bu bölümde;

- tek ebeveynli ailenin tanımı
 - tek ebeveynli aile tipleri
- hakkında bilgi verilmektedir.

Tek Ebeveynli Aileler

Tek Ebeveynli Aile ve Özellikleri

Hızlı toplumsal değişmeler, diğer sosyal kurumlarda olduğu gibi aile yapısında da değişimlere neden olur. Bu değişimlerin yansımalarından biri de son yıllarda sayısı giderek artan tek ebeveynli aile yapısıdır.

Tek ebeveynli aile; ölüm, boşanma veya ayrı yaşama nedeni ile tek ebeveyn ve evlenmemiş çocuk ya da çocuklardan oluşan ailedir. Ebeveynlik büyük ölçüde tek kişi tarafından yürütülür. Anne ya da baba, çocuğun yetiştirilmesinden tek başına sorumludur. Bu durum duygusal, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar yönünden diğer ailelerden farklılaşmayı beraberinde getirir.

Tek ebeveynli ailelerin karşı karşıya kaldığı önemli değişikliklerden biri ebeveynlik rolüne uyum sürecidir. Bu nedenle tek ebeveynli ailelerin çevrelerinde destek sistemlerine ihtiyaçları vardır (aile, arkadaş vs.). Çekirdek aile ağı, çevrenin dışlamasına ya da olumsuz tutumuna karşı tek ebeveyn anne ve babaya destek olabilmektedir.

Yapılan araştırmalarda görüşülen annelerden boşanma sonrası ailesinin tam desteğini alanların, bu süreci çok daha kolay atlatabildikleri, kendilerine olan güvenlerinin daha fazla, yaşama karşı bakışlarının ise daha olumlu olduğu görülmüştür.

Tek Ebeveynli Aile Tipleri

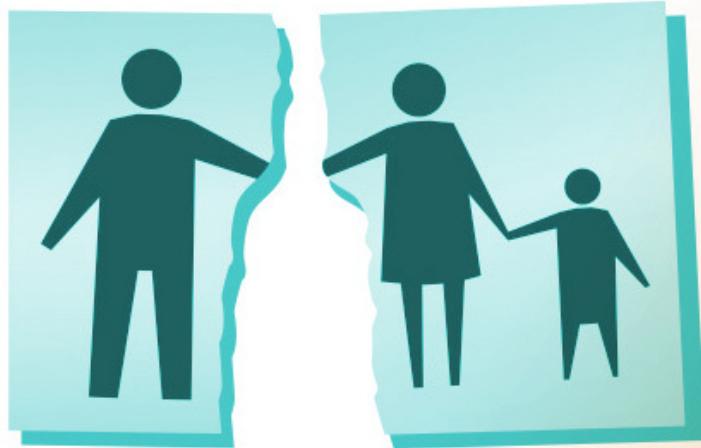
Tek ebeveynlilik en sık boşanma, ölüm ve tercih sonucu ortaya çıkan bir durum olsa da başka nedenler de söz konusu olabilmektedir. Bu nedenlere göre dört tip tek ebeveynli aileden söz edilebilir:

- Boşanma sonucu oluşan tek ebeveynli aile
- Eşi ölen ebeveyn ile çocuklarının oluşturduğu tek ebeveynli aile
- Eşlerin ayrı yaşaması sonucu oluşan tek ebeveynli aile
- Evlilik dışı birliktelikten çocuk sahibi olan tek ebeveynli aile

Boşanma Sonucu Oluşan Tek Ebeveynli Aile

Her aile zaman zaman güçlüklerle karşılaşır ve birtakım sorunlar yaşar. Paylaşım, işbirliği, çatışma, yarışma, uyum gibi tüm sosyal etkileşim biçimleri ailede yaşanabilir. Aileyi sadece bölüşme ve çatışmaya ya da sadece uyum ve paylaşmaya indirgemek doğru değildir. Ailede yaşanan çatışmalar sevgi, saygı, doğru iletişim, problem çözme becerileri ile çözümlenebilir.

Hak-sorumluluk dengesinin ihmal edilmesi, aile içi ilişkileri olumsuz etkiler ve eşler arasında yaşanan çatışma krize dönüşür ve derinleşir.

Aile birliğinin çeşitli nedenlerle sürdürülememesi durumunda karşımıza birey, toplum ve hukuk açısından önemli bir toplumsal olgu çıkıyor: Boşanma.

Ülkemizde evlilik kurumu yaygın olarak önemini sürdürmekle beraber son yıllarda boşanma oranlarındaki artış da dikkat çekmektedir. Bu artış ülkemizde aile yapısında da önemli değişmeleri beraberinde getirmiştir. Tek ebeveynli aile tarzı bu sürecin karşımıza çıkardığı önemli dönüşümlerden birini oluşturmaktadır.

Boşanmadan sonra aile yeniden biçimlenir. ocuklu ailelerin boşanması sonrasında ocuk/çocuklar ebeveynlerinden birinden ayrı mekanda yaşamak zorunda kalsa dahi anne ve babanın çocuklarına karşı görev ve sorumluluklarında değişme olmaz. Kadın ve erkek boşandıktan sonra da çocuklarının ihtiyaç duydukları her an yanlarında olabiliyorlarsa özel günleri onlarla birlikte geçirebiliyorlarsa çocuklar anne ve babalarını ailenin parçaları olarak sayarlar. Ya da iki aileleri olduğunu söylerler. Bazen yeni oluşan bu aileye, büyükanne ve büyükbabalar, üvey anne ve üvey babalar, üvey kardeşlerin de katıldığı olur.

Eşi Ölen Ebeveyn ile çocuklarının Oluşturduğu Tek Ebeveynli Aile

Ölüm, hayatın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Yapılan araştırmalarda ortalama yaşam süresinin bugüne göre daha kısa olması nedeniyle geçmişte tek ebeveynliliğin daha sık görüldüğu belirtilmektedir. Aile içinde yaşanan kayıp, hayatta kalan ebeveyn için oldukça zor bir süreçtir. Kişisel kayıp duygusunun yanı sıra aileyi toplamak ve yeniden yapılandırmak hayatta kalan ebeveynin sorumlulukları arasındadır.

Bu nedenle, hayatta kalan ebeveynin tutumu, çocuğun kaygısını gidermekle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Aile içinde kurulan yakın ilişkiler bu durumla baş etmede önemlidir.

Eşlerin Ayrı Yaşaması Sonucu Oluşan Tek Ebeveynli Aile

Bu tek ebeveynli aile yapısında eşlerin bir arada oturmamasının farklı nedenleri olabilir. Bu nedenler şöyle sıralanabilir.

- Ebeveynlerden birinin çalışma ve eğitim nedeniyle başka bir şehirde ya da ülkede yaşaması,

Evlilikte en önemli öge olan birliktelik bu tür ailelerde uzun süre ortadan kalkmaktadır. Bu durum geçici bir bölünmedir. Ancak süresi belli olmadığı için ailenin bütünleşmesi uzun zaman alır. Eşler arasında iletişim önemlidir. Eşlerin birbirine karşı sevgi ve güven duyması bu aileyi yaşatan önemli unsurlardır. Eşlerin ayrı yaşamalarının diğer nedenleri arasında;

- Eşlerden birinin hapiste olması ya da ortadan kaybolmuş olması,
- Kronik rahatsızlık nedeniyle uzun süre hastanede ya da bakım evinde kalıyor olması,

- Savaş, terör ya da deprem, sel gibi doğal afetler nedeniyle yaşanan göçler,
- Eşlerden birinin boşanma olmaksızın geçimsizlik nedeniyle evi terk etmesi yer alır.

Evlilik Dışı Birliktelikten Çocuk Sahibi Olan Tek Ebeveynli Aile

Evlilik dışı beraberliklerin ve bu beraberliklerin dağılmasıyla oluşan tek ebeveynli aile tipidir.

- İsteyerek/istemeyerek evlilik dışı çocuk sahibi olma,
- Bekar olup evlat edinme ile oluşan tek ebeveynli aile çeşididir.

Dünyada ve Türkiye’de Tek Ebeveynli Aile Olgusu

Türkiye İstatistik Kurumu’nun ülkemizdeki aile yapısını ortaya koyan temel istatistiklerine göre 2017 yılında toplam hanhalklarının %8,5’i tek ebeveyn ve çocuklardan oluşmaktadır. Bu grubun %1,8’ini baba ve çocuklardan, %6,7’sini ise anne ve çocuklardan oluşan hanhalkları oluşturmaktadır. Bu grubu oluşturan yalnız annelerin sayısı, yalnız babaların sayısından daha fazladır.

2017 Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerine göre Avrupa’da tek ebeveynli aile oranı %15’dir. Amerika’da da artan boşanma oranı ile beraber tek ebeveynli aile sayısında ciddi artış görülmektedir.

Tek ebeveynliliğin psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik etkilerinin saptanarak, buna ilişkin çözüm önerileri sunulması hem sağlıklı bir aile yapısı hem de sağlıklı bir toplum yapısının oluşturulmasında önemlidir. Toplumda tek ebeveynli aile olmanın getirdiği güçlükler ve bunlarla başa çıkma yollarının bilinmesi bu ailelerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesinde önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

TEK EBEVEYNLİ AİLELER

ünite 3

Tek Ebeveynli Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Öneriler

Tek ebeveynli olarak hayatını devam ettirmeye çalışan aileler günlük yaşamlarında ekonomik, sosyal, psikolojik ve hukuki sorunlarla karşı karşıya kalır ve bu sorunlarla mücadele etmeye başlarlar.

Bu bölümde; tek ebeveynli yaşamda karşılaşılan

- ekonomik
 - sosyal
 - psikolojik ve
 - hukuksal sorunlar ile çözüm önerileri
- hakkında bilgi verilmektedir.

Tek Ebeveynli Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Öneriler

Ekonomik Sorunlar

Tek ebeveynli aileler günlük yaşamda ekonomik yetersizlik, sosyal yaşama katılamama, ebeveyn olarak sorumluluklarını yerine getirememeye, çocuk bakımı konusunda sorumlulukların artması, evle ilgili faaliyetleri yürütememe ve zaman kullanımı gibi pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlar arasında yer alan ekonomik yetersizlik, gerek kadın gerek erkek olsun tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları ortak sorunlar arasında öncelik taşımaktadır. Nitekim aylık gelir miktarı ailenin sahip olduğu kaynakların en önemli parçası olup özellikle tek ebeveynli ailelerin yeni duruma adaptasyonunda ve fonksiyonlarını başarılı bir şekilde yerine getirmesinde güçlü bir belirleyicidir.

Anne ve babaların çoğunluğu tek ebeveyn olarak benzer sorunlar yaşamakla birlikte büyük ekonomik sorumluluklarla daha çok tek ebeveyn anneler karşı karşıya kalmaktadırlar. Neden kadınlar tek ebeveynli aile olunca erkeklere oranla daha çok sorun yaşıyorlar?

Bu durumun sebepleri genellikle şunlardır;

- Çocukların velayeti genelde annede olmaktadır.
- Babaların boşandıkları ya da ayrı yaşadıkları eşlerine ekonomik katkısı olsa bile, bu katkının iki

ebeveynli ailelerdeki babaların katkılarında daha az olmasından kaynaklanmaktadır.

- Tek ebeveyn olan kadın eşinden ayrılmadan veya eşini kaybetmeden önce çalışmıyor ise ekonomik açıdan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışmak durumunda kalabilmektedir. Ancak yetersiz iş imkanları, çalışma yaşamına geç başlama, düşük miktarda maaş alma, gibi nedenlerle de tek ebeveynin kadın olduğu ailelerde ekonomik zorlukların daha fazla yaşandığı görülmektedir.
- Toplumdaki önyargılar (kadınların çalışma hayatını tanımaması, özellikle sosyo ekonomik düzeyi düşük, kapalı bir çevrede yaşıyorsa ev dışında çalışmasına aile/akraba/komşular tarafından önyargıyla bakılması vb. ihtimaller) kadının çalışma hayatına katılmasına engel olabilmektedir.
- Çocuk bakım hizmetlerinin yetersiz ya da pahalı olduğu durumlarda kreş çağında çocuğu olan kadınlar, çocuklarını bırakacakları bir kurum bulamamakta, bu da onların çalışma yaşamına katılmalarını engellemektedir.
- Kadınların genelde düşük ücretli işlerde çalışmaları/ çalıştırılmalarının yanı sıra doğum yapma ya da diğer aile bireylerinin bakım ihtiyacını karşılama gibi nedenlerle daha kesintili bir iş yaşamı sürdürmeleri erkeklere kıyasla kadının tek ebeveyn olduğu ailelerde yoksulluğa neden olmaktadır.
- İşgücü piyasasında kadına yönelik ekonomik ayrımcılık (iş hayatındaki ayrımcı uygulamalar nedeniyle çoğu kez kadınlar aynı iş için erkeklerden daha düşük ücret almakta, güvencesiz ve esnek işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar) ve eski eşin maddi olarak destek olmaması gibi nedenlerle kadınlar ekonomik olarak daha zor durumda kalabilmektedirler.

- Gelir kaybını telafi etmek amacıyla önceden çalışmayan tek ebeveyn annelerin evin geçimini sağlama rolünü de üstlenmek zorunda kalmaları, çocuk bakımı ve evle ilgili faaliyetlerini aksatmalarına ve tek ebeveyn olma sürecindeki yeni rollerine uyum sağlayamamalarına neden olmaktadır.
- Tek ebeveyn olan kadının sağlık problemleri ve engellilik durumu söz konusu olduğunda ücretli bir işte çalışmakta zorluk çekmekte, dolayısıyla istihdam piyasasından dışlanabilmektedir.
- Tek ebeveyn anneler evin geçimini sağlamak için gelir elde etme rolünü tek başına üstlendiklerinde, çocuk bakımı ve evle ilgili faaliyetler için çok az zaman ayırabilmekte ve tam gün çalışmadan sonra dinlenmek için hiç zaman bulamamaktadırlar.
- Tek ebeveynli ailelerde sosyal ilişkiler, mesleki yaşam, ev işleri ve çocuk bakımı sürecinde tükenmişlik yaşamaksızın zamanı sağlıklı kullanabilmek güçleşmektedir. Bu süreçte, tek ebeveyn olmak, birden fazla rolü aşırıya kaçmadan üstlenmeyi gerektirmektedir.

- Kadınların genel olarak eğitim düzeyinin düşüklüğü ve özellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışmalarına, iş piyasasında düşük prestijli dolayısıyla düşük gelirli, sosyal güvencesiz işlerde yığılmalara ve birtakım gerekçelerle çalıştırılmamalarına sıkça rastlanmaktadır.

Tek ebeveyn annelerin karşılaştıkları en önemli güçlükler;

- Maddî sıkıntılar,
- Zaman yetersizliği,
- Artan rol ve sorumluluklardır.

Tek ebeveyn babaların karşılaştıkları en önemli güçlükler;

- İş/kariyer sınırlılıkları,
- Sosyal yaşama katılım sınırlılıkları ve
- Fiziksel yorgunluk olarak belirtilmektedir.

ETKİNLİK

Örnek Olay

“11 sene evli kaldım. Evin içini kimse bilmez, herkes konuşur, ama ben de artık çoğu şeyi açıklama gereği duymadım. Her şeyi akışına bıraktım yani. Aslında dayanacak pek gücüm yoktu ama herhalde Allah sabır veriyor. Psikolojik olarak çok yıprandım. Ev kira, faturalar... Gelir yok. Yardım için nereye başvuru yapacağımı bilmiyorum. İş yok, iş bulsam da uzun süre çalışmıyorum çünkü çocuğuma bakacak kimse yok. Bir tek sırtımı anneme dayadım ama o da yaşlı kadın. Emekli maaşı var ama o da daha önce çektiği krediye kesiliyor. Annem bir huzurevinde çalışıyor. Kira, fatura, yeme içmeye varana kadar her şeyi o karşılıyor. Ağır geliyor bana, ama yapacak bir şeyim yok.”

Aşağıdaki sorular üzerinde düşünüp tartışın.

- * Örnek olaydaki ebeveyn, tek ebeveyn olma sürecinde hangi sorunlarla karşılaşmış?
- * Sorunlarına nasıl çözüm bulmuş?
- * Siz de benzer sorunlarla karşılaştınız mı?

Özellikle de “ev kadını” olanlar, tek ebeveyn olduktan sonra ağır bir ekonomik bunalıma girebilmektedir. Tek ebeveyn olmadan önce hiç çalışmayan kadınların, zaten sınırlı olan çalışma şansı yaş ilerledikçe daha da düşmektedir. Dolayısıyla tek ebeveyn annelerin babalara göre en sıklıkla belirttikleri sorun ekonomik sıkıntılardır.

Tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları ekonomik güçlükleri belirlemek amacıyla yapılan çalışmalarda da tekebeveynli ailelerin maddi kayıplar ve ekonomik güçlükler yaşama oranlarının diğer ailelere göre daha yüksek olduğu ve çocuk bakımı konusunda sorumluluklarının çok daha fazla arttığı, çocuklarına çok daha az zaman ayırdıkları ve çocuklarının bakımlarında daha fazla zorlandıkları belirlenmiştir. Çalışmalarda ayrıca tek ebeveyn babaların ekonomik durumlarının tek ebeveyn annelere oranla daha iyi olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde de tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunları saptamak amacıyla yapılan çalışma sonucunda, annelerin büyük bir çoğunluğu bu süreçten ekonomik olarak olumsuz etkilenirken, babaların sadece yarısının olumsuz etkilendiği görülmüştür.

Tek ebeveynli ailelerde yaşanan gelir düzeyinin düşüklüğü harcamaların miktarında da azalmaya ve ailelerin yaşam standardının düşmesine neden

olmaktadır. Gelir düzeyinin dolayısıyla yaşanan ekonomik güçlüklerin yaşamdan duyulan tatmin ile ilişkili olduğu düşüncesi çalışmalarla da desteklenen bir gerçektir. Finansal güçlüklerin tek ebeveynli aileler üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmalarda; ebeveynlerin faturaları ödeyememe, işini kaybetme, sık sık taşınma ve gelecek konusunda endişe duyma gibi sorunlara bağlı stres yaşadıkları, ekonomik açıdan güçlükler yaşayan ebeveynlerin sorunlarla baş edebilme başarılarının daha düşük olduğu belirtilmektedir.

Tek ebeveynli ailelerde ekonomik sorunlar nedeniyle sosyal yaşama katılımında da güçlükler yaşanabilmektedir. Tüm bu sorunların özellikle annenin tek ebeveyn olduğu ailelerde daha yüksek oranda gerçekleşmesinin nedeni yaşamlarını kolaylaştıracak ya da iş yaşamında olmalarını sağlayacak hizmetleri satın alabilecek ekonomik güce sahip olmamalarından kaynaklanabilmektedir.

Tek ebeveyn ailelerin karşılaştıkları ekonomik temele dayalı sorunları ve bu sorunlarla baş etmek için gerekli çözüm yollarının araştırılması önemlidir. Çünkü tek ebeveyn ailelerin sorunlarıyla baş edebilmelerine yönelik stratejiler geliştirilmesi ve bu yönde yardım ve destek sağlanması onların yaşam kalitesinin yükseltilmesine önemli ölçüde katkı sağlayacaktır.

Öneriler

Tek ebeveynli ailelerin ekonomik sorunlarının çözümlenebilmesi ve fonksiyonlarını daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirmeleri için öncelikle kendi kaynaklarını etkili biçimde kullanabilmeleri gerekmektedir. Bunun için de sorunlarla başa çıkmada etkili olan kaynakları bilmek ve ortaklaşa bir başa çıkma tarzı belirlemek ilk adımdır.

Tek ebeveynli ailelerde sorunlarla başa çıkabilmeyi sağlayan kaynaklar nelerdir?

- Ailenin ulaşmayı amaçladığı hedefleri
- Aile iletişim becerilerinin sağlıklı olması
- Ailenin problem çözme becerisi
- Gelir-gider dengesi kurma becerisi
- Akrafa, arkadaş ve komşuların maddî ve manevî desteği
- Toplumsal imkanlar

Aile içi rolleri ve kuralları aile bireylerinin ihtiyaçlarına ve zorluklarına uyacak şekilde değiştirebilecek esnek bir yapıya sahip aileler, kriz durumlarında ortaya çıkabilecek gelişmelere daha kolay uyum sağlarlar. Sorunlarla baş etme yöntemleri geliştirebilen ailelerin ulaşılabilir hedefleri vardır ve bu hedeflere ulaşmak için somut adımlara odaklanırlar.

Özellikle ailenin kriz dönemlerine uyum sağlayabilmesi ve sorunlarla başa çıkabilmesinde;

- İşle ilgili bir terfi, doğum günü veya olağanüstü bir durum, karne vb. aileye özel kutlamalar yaratma,
- Aile için pahalı olması gerekmeyen, eğlenceli, aileye özel, rutin aktiviteler planlama,
- Aile geleneklerini sürdürmeye yönelik faaliyetler yaratma,
- Tatile gitme, aile büyüklerini ve akrabaları ziyaret etme,
- Güvenebilecekleri yakın akrabalar, arkadaşlar ve komşulardan hizmet yardımı ve duygusal yardım konusunda ilişkiler geliştirme,

- Aileye zaman ayırmak, işleri planlamak ve program süresi gerçekleştirmek amacıyla faaliyetlerin önceliklerine karar verme,
- Aile üyelerinin birlikte zorlukların üstesinden gelebilmelerine ilişkin sorumluluk alma, fedakârlık ve özveride bulunma,
- Ailenin paylaşılan amaç ve değerlerinin olması,
- İletişim için saygılı dinleme, açıklık ve konuşma becerilerini geliştirme,
- Duygusal yakınlık, maneviyat, bağlılık, şefkat ve sevgi bağı oluşturma,
- Sağlıklı beslenmeyi sürdürmek, orta derecede fiziksel, faaliyet veya egzersiz ve tutarlı ve yeterli uyku alışkanlıkları oluşturma ve mizah anlayışını geliştirme aile yaşamını koruyucu faktörlerdendir.

Ülkemizde aile hayatı önemli ölçüde değişti ve bu değişimin devam edeceği düşünülmektedir. Değişim her zaman bir meydan okuma gerektirse de tek ebeveynli aileler burada tartışılan stratejileri kullanarak bu zorluğun üstesinden gelebilirler. Tüm ailelerin bazı güçlükleri vardır. Daha güçlü bir aile bağlılığı ve işbirliği ile tüm aile üyelerinin rol ve sorumluluklarının

* Ailenin temel ihtiyaçlarını karşılamak, varlıklarını artırmak ve yaşam kalitesi yükseltmek, beklenmedik risklere karşı sevdiklerini korumak, yaşlılığında rahat etmek vb. hedeflere ulaşmanın ilk ve en önemli adımı para idaresini öğrenmek ve bütçe yapmaktır. Detaylı bilgi için bk. AEP Aile Bütçesi ve Kaynak Yönetimi modülü

belirlenmesi, ailenin fonksiyonlarını başarılı bir şekilde yerine getirmesini sağlar ve güçlüklerle baş etmek mümkün olur.

Dar gelirli olmak iki yakayı bir araya getirememek anlamına gelmez. Bireyler kısa vadede gelirlerini arttıramasalar bile maddi konularda bazı davranışlarını değiştirerek ya da yeni ekonomik alışkanlıklar edinerek yaşam kalitelerini arttırabilir, maddi yönden bağımsızlıklarını kazanabilir ve ayakları üzerinde durabilirler.

Bazı pratik stratejiler kullanarak yaşama ilişkin zorluklarla baş etmek için gerekli esnekliği geliştirebilmede ise;

- Kaynak yönetimi ve zaman kullanımını öğrenme,
- Bir aile bütçesi planını birlikte oluşturma,
- Aile bireyleri arasındaki işbirliğini teşvik etme,
- Aile bireylerinin özgüvenlerini geliştirme,
- Aile içinde yargılama yerine duygularını açıklamaya dayalı sorunlar ve endişeler hakkında açık ve dürüst iletişim kurma,
- Gelecekteki ihtiyaçlara yönelik planlama yapma,
- Doğru ve verimli para idaresini bilme,
- Beklenmedik olaylara ve risklere karşı bütçe oluşturma konularında ayrıntılı bilgi edinmek oldukça büyük önem taşır.
- Tek ebeveynli ailelerin finansal amaçlarını gerçekleştirmeleri, acil durumlarda kaynak yetersizliği riskini azaltmaları ve gelirlerini akıllıca kullanabilmeleri için hedeflerini belirlemeleri ve gelirlerinden tasarruf yapmaları gerekir. Dolayısıyla para idaresi, aile bütçesi hazırlama ve tasarruf, ailelerin ekonomik güçlüklerini azaltmanın en önemli yollarındandır.

- Dar gelirli ve mesleki eğitim imkanlarından yeterince yararlanamamış tek ebeveyn kadınlar kendi imkanları çerçevesinde gelirlerini arttırabilmek için sermaye ve eğitim desteği veren vakıflar, dernekler, sanayi, ticaret ve esnaf odaları, kooperatiflerden yardım alabilirler. Örneğin; Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) kadın girişimcilere geri ödemesiz kredi vermektedir.
- Kredi Garanti Fonunun, kadın girişimcilere hazine destekli kefalet kredi uygulaması bulunmaktadır.
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) Aktif İşgücü Hizmetleri kapsamında kadınlara yönelik İşbaşı Eğitim Programları (İEP), Girişimcilik Eğitim Programları (GEP) ve Mesleki Eğitim Kursları (MEK) uygulanmaktadır.
- Belediyeler, meslek edindirme kursları aracılığıyla kadınlara yönelik meslek edindirme ve geliştirme kursları düzenlemektedir.
- Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım ve Orman İl ve İlçe Müdürlükleri aracılığıyla kırsal alanda yaşayan kadınlara yönelik olarak eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi konularda destek sağlamaktadır.

*Hayaller ve hedeflerinizi gerçekleştirmenin yolu planlı ve programlı davranmaktan geçer. Gerçekçi bir finansal planlama uzun dönemde gelirleri artırmanın, giderleri kısmının yolunu açar. Detaylı bilgi için bk. AEP Finansal Okuryazarlık modülü

Mikro kredi veren sivil toplum kuruluşları, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları ile ilgili detaylı bilgi için bk. AEP Aile Bütçesi ve Kaynak Yönetimi modülü

- Ticaret Bakanlığı aracılığıyla kadın kooperatiflerine yönelik eğitim, girişimcilik ve danışmanlık gibi alanlarda çeşitli destekler sağlamaktadır.
- Halk Eğitim Merkezleri, kadınlar için okuma yazma, yaşam ve matematik becerisi ile birlikte mesleki ve sosyo-kültürel amaçlı bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik kurslar düzenlemektedir.
- Tek ebeveynli ailelerde, ekonomik yükün hafifletilmesi için çocukların küçük yaşta iş hayatına atılarak çalışmaları, sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmelerine engel oluşturmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu, on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasaklamıştır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler.

AEP Kendi İşini Kurmak İsteyenler İçin Girişimcilik Kılavuzu modülünü mutlaka okuyun.

İş Kanunu; çocukların çalıştırılmaları konusunda yaş, yapılacak işin niteliği (çocuğun bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişimine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak olması), belli işlerde çalıştırmanın tamamen yasak olması (maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde; sanayiye ait işlerde onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece saatlerinde) ve çalışma saatleri konusunda kurallar belirlemiş ve sınırlar koymuştur.

Eğitimine devam eden çocukların gece, içkili yerlerde ve bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olacak işlerde çalıştırılması 4857 sayılı İş Kanununa aykırıdır.

Kanunun çocuk işçi çalıştırılması yasağına aykırı hareket edilmesi halinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından işyerine yaptırım uygulanması söz konusu olabileceği gibi; çocuğun 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu uyarınca korunmaya ihtiyacı olan çocuk olduğunun Bakanlığımızca değerlendirilmesi halinde koruyucu destekleyici karar alınması da söz konusu olabilmektedir.

ETKİNLİK

Örnek Olay

Emine 32 yaşında bir ev hanımıdır. Eşinden ayrılınca ciddi ekonomik sıkıntılar yaşar. 2 çocuğunun velayetini almıştır ve çocuklardan biri ilkokula gitmekte diğeri de 2 yaşındadır. Nafaka geliri yetmediğinde altınlarını satar. Kaymakamlıktan yılda 2 kez kömür, gıda yardımı ve para yardımı alır. Ancak ev hanımı olduğu ve bakıma ihtiyacı olan küçük bir kızı olduğu için evin geçimini sağlamakta zorlanır, kirasını ödeyemediği için baba evine dönmek durumunda kalır. Baba evinde kaldığı süre içinde anne ve babası küçük kızının bakımına yardımcı olduğu için ev ürünleri satan bir mağazada mantı yapmaya başlar. Düşük de olsa kazandığı aylık ücreti ve nafaka gelirini idare etmeyi başarır ve ailesine yakın bir evi kiralayarak anne babasının ve kardeşinin desteği ile çocukları ile kendi evinde kalmaya başlar. Bugün ücretli olarak girdiği ev ürünleri satan mağazanın ortağıdır ve KOSGEB'in kadın girişimcilere verdiği geri ödemesiz kredi imkanından yararlanmıştı.

Aşağıdaki sorular üzerinde düşünüp tartışın.

- *Çevrenizde tek ebeveynli başka aile var mı?
- *Tek ebeveyn olma sürecinde hangi sorunlarla karşılaşmışlar?
- *Sorunlarına nasıl çözüm bulmuşlar?
- *Siz nasıl yapıyorsunuz?

ETKİNLİK**Örnek Olay**

Selma 43 yaşında bir banka müdürüdür. 14 yaşındaki kızıyla İstanbul'da yaşamaktadır. Girişimci ruhlu, kariyerine bağlı ve iş hayatına önem veren bir insandır. İş hayatının dışında çeşitli ilgi alanları vardır. Görüşme işyerinde gerçekleştirildi. 2 saatten fazla sürdü. Görüşme boyunca çok rahat ve konuştu. Kendi potansiyelini keşfedebilen bir kadın olarak, maddi anlamda kendi ayakları üzerinde duran ve hatta birikim yapan ve kendine daha güvenli olan biriydi. Şu anki pozisyonunun da o yıllardaki sıkı çalışmasının bir ürünü olduğunu belirtti. Hobilerini geliştirmek için çok uğraşmış, yüzlerce kitap okumuş ve şimdi başka bir okul okumayı düşünüyor. Şiiri keşfedip, şiir yazarken bastırılmış olduğu sanatsal yeteneklerini ortaya çıkarmış. Kendine en son der ki, sana yardım edecek kimse yok, sana sorun çıkaran bir kızım var ama bu problemler geçici ve sen bunlarla baş etmek için yeteneklerini geliştirmeyi başarabilirsin.

Aşağıdaki sorular üzerinde düşünüp tartışın.

- *Çevrenizde tek ebeveynli başka aile var mı?
- *Tek ebeveyn olma sürecinde hangi sorunlarla karşılaşmışlar?
- *Sorunlarına nasıl çözüm bulmuşlar?
- *Siz nasıl yapıyorsunuz?

Hangi kurumlara başvurabilirim kimplere danışabilirim?

- *Aile odaklı çalışan, danışmanlık kurumları ve sivil toplum kuruluşları
- *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- *Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri
- *Sosyal Hizmet Merkezleri
- *İŞKUR
- *KOSGEB
- *Mikro finansman sağlayan, kalkınma ve tüketici odaklı çalışan sivil toplum kuruluşları

Sosyal Sorunlar

Tek ebeveynli aileler ekonomik açıdan zorluklar yaşarken aynı zamanda sosyal hayatta da sorunlarla karşılaşır. Yaşanan bu ekonomik zorlukların olası sosyal sıkıntılara zemin hazırladığı bilinen bir gerçektir. Maddi gücün eksikliği ebeveynin öncelikle sosyal hayatını sınırlandırmasına sebebiyet vermektedir. Tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sosyal sorunlara bakıldığında;

- Toplumun değişen bakış açısına ve davranışlarına maruz kalırlar.
- Tek ebeveynli aileler toplumun önyargılarından tanıştıkları insanların kendileri hakkında olumsuz düşünme ihtimalinden yola çıkarak kendileri de olumsuz düşünebilirler.
- Aile büyükleri ve akrabalar tarafından bağımsız bir aile olarak değerlendirilmeyebilirler. Bu durum özellikle çocuklar için de sıkıntı olabilmektedir. Daha önce bir anne babası varken tek ebeveynli aile olma durumunda, anne babanın rollerini üstlenen

akrabalarla karşı karşıya kalınabilir. Özellikle dede/ amca/dayılar baba, nine/teyze/halalar da anne rolünü üstlenebilmektedir.

- Çevredekiler onların bir aile olduklarını kabul etmeyip iç işlerine müdahale edebilirler.
- Tek ebeveynli aileler değişen roller ya da yanlış anlaşılmamak adına sosyal ilişkilerini sınırlandırabilirler.
- Sosyal izolasyon (yalnız bırakılma) yaşayabilirler hatta çevre değiştirmek zorunda kalabilirler.
- Kendi kabuklarına çekilip insanlardan ve sosyal çevreden uzaklaşabilirler.
- Daha kapalı bir çevrede yaşayan tek ebeveyn anneler sosyal yaşamdan soyutlanmakta, sosyal aktivitelere katılmada çekimser kalabilmekte ve arkadaşlarıyla daha az görüşebilmektedirler.
- Davranışlarının denetlendiğini ya da davranışlarını denetlemek zorunda olduklarını hissedebilirler.

- Sadece aynı tecrübeleri yaşamış kişilerle iletişim kurmak isteyebilirler.
- Kendisi hakkında dedikodu yapıldığı ve yapılacağı kaygısı yaşayabilirler.
- Diğer ailelerle görüştiklerinde çocuklarının ebeveyn eksikliğini daha yoğun hissedeceklerine dair kaygı duyabilirler.
- Özellikle kadınlar dikkat çekmemek için evli olmadıklarını saklamaya çalışabilirler hatta alyans takmaya devam edebilirler.
- Tek ebeveyn kadınlar çevre baskısı nedeniyle dışarı çıkarken akrabalarını arkadaşlarını veya tercihen çocuklarını yanlarına almaya özen göstermektedirler.
- Tek ebeveyn olma nedenine göre sosyal baskının ya da desteğin farklılaştığı görülmektedir. Vefat durumunda tek ebeveynin çevreden daha fazla yardım aldığı görülürken ayrılık ya da boşanma yaşayan ebeveynlerin bu tür desteklerden daha az faydalandığı belirlenmiştir.
- Annelerde olduğu kadar babalar da çocuklarıyla daha fazla ilgilenebilmek için sosyal hayatlarını kısıtlamakta, önceden görüştikleri arkadaşlarıyla daha seyrek görüşmektedir. Vefat nedeniyle tek ebeveyn olan babalar her ne kadar çevreden destek görseler de hissettikleri kayıp duygusu sonucunda sosyalleşme istekleri, diğer tek ebeveyn babalara göre daha azalmaktadır.
- Tek ebeveyn olan babalar için önemli sorun alanlarından birisi de küçük yaş grubunda çocuklarının olması halinde çocuğun bakımında yaşanabilecek güçlüklerdir. Temel bakım hizmetine ihtiyaç duyan çocuğun bakımında ve gözetimindeki bir ihmalin çocuk için ağır sonuçlar

doğuracağı düşünüldüğünde babaların bu konuda desteklenmesinin önemli olduğu bir kez daha görülmektedir.

- Tek ebeveyn babalar evle ilgili işlerin üstesinden gelmekte zorlanmakta, evin yemek, temizlik, düzen v.b. günlük işleyişinde aksaklıklar görülebilmektedir. Bu durum ise çocuğun günlük yaşamına olumsuz olarak etkide bulunmaktadır.
- Tek ebeveyn babalar ilk zamanlarda komşu, akraba gibi yakın çevresi tarafından daha çok desteklenmekte ise de süreç içinde bu desteğin azaldığı görülmektedir. Bu durum tek ebeveyn olan babaların karşılaşılabilecekleri sorunlarla baş etmelerini güçleştirmektedir.
- Bakıma muhtaç/engelli çocuğu bulunan tek ebeveyn olan bireyler engelli çocuklarının bakımı, tedavisi, vb. konularda daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sorun hem engelli bireyin hem de tek ebeveynin yaşının ilerlemesi durumunda daha büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir ebeveynin ifadesi:
“Diğer ailelerle bir arada iken çocukları her “babam” dediğinde oğlumun ne hissettiğini anlamaya çalışıyorum, onun yüzüne bakıyorum ve içim acıyor.”

Okuma Parçası

Tek Ebeveynli Bireyin Yaşam Deneyimleri

“İki yetişkin insanın birlikte yürütemeyeceklerine inandıkları ilişkilerini bitiriyor olması kadar doğal bir şey olmamasına karşın; aldıkları kararlar kendilerinden çok arada kalan ve gelecekleri belirsiz çocukları yani bizi etkiliyor. Bizim hikayemize gelirsek anne ve babamın boşanmasını hatırlayamayacak kadar küçüktüm. Beni etkileyen boşanmaları ve ayrı evlerde yaşamaları değil, boşanma sonrası süreci. Eş ilişkilerindeki halledilmeyen, bitmemiş olayların bizim üzerimizden hesaplaşmaya çalışılması o süreci tam tarif eder mi bilemiyorum. O süreç dair hissettiğim bizim ne istediğimizin bir önemi olmamasıydı. Babam “maddi olarak nasıl daha az etkilenirim?” derdindeydi, annemse ‘şimdi nasıl olacak?’ Ortada bizlik bir şey olmamasına rağmen ‘elçi’ olarak en çok zarar gören biz oluyorduk.

Annemle birlikte yaşamamın diğer büyük zorluğu ise ‘kısıtlanmış özgürlük’. Ne yazık ki toplumumuzda birçok kişi; bir ailenin başında erkek yoksa onlar hakkında bir şey söyleme ve hayatlarına müdahale etme özgürlükleri varmış gibi davranıyor. Bizde de annemin ‘hayır’ diyememe zorluğundan dolayı yakın çevremiz sürekli hayatlarımıza ve özel anlarımıza müdahil oluyordu. Kendi yaşam şekillerine göre oluşan doğrularını ve haklı gerekçelerini bize de kabul ettirmek istiyorlardı. Annem, bunlara elinden geldiğinde karşı koymaya çalışıyordu. Ama yıpranıyorduk. Bunlar dışında yaşadığımız maddi sıkıntılar, okul ve sosyal hayattaki problemlerimiz her ailedeki kadar sıradan olsa da tek ebeveynli bir ailede bu sıkıntılar 2 kat, belki de daha fazla hissediliyordu.

Genel olarak baktığımda boşanma konusu üzerindeki en zor şeylerden biri insanların algısını değiştirmek. Onların önyargılarını aşıp seni sen olduğun için fark etmelerini, dinlemelerini sağlamak. Aslında bizim; boşanmış aile çocukları olarak istediğimiz olduğumuz gibi yani ‘normal’ algılanmak.

Bu kadar olumsuzluk saydıktan sonra nasıl iyi bir aile olabilmemiz ise bence salt ‘sevgi’. Bunu fark etmemiz, bizim için milat sayılabilecek olan bir danışman görüşmesi ile oldu. Anlattıklarından üçümüzün de hatırladığı en önemli şey 3 kalemi yan yana getirip ‘Siz bir ailesiniz. Bunlardan biri olmazsa bu kalemlerin dengesi bozulur.’ demesiydi. O günden sonra ‘Biz bir aileyiz’ sarılmaları, öpüşmeleri ve sohbetleri bir aile geleneği oldu. Birbirimize tutunduk ve hiç bırakmadık.

Şimdi düşünüyorum da; birlikte saatlerce bu konu üzerine kafa patlattığım, dertleştiğim ve yeri geldiğinde beni benden daha iyi tanıyan destekçim, ablam olmasa tüm bunları yapmak, düşünmek çok daha zor olurdu. Boşanmış bir aile çocuğu olmanın iyi taraflarından biri kardeşinle kardeşten öte olmak. Bugüne dönecek olursak ikimiz de zorlu bir mücadele gerektirse de ‘okuduk’. Birimiz özel eğitimde birimiz mimarlık bölümünde akademisyen olduk. Evlendik ve evet mutluyuz! Ailemiz artık 5 kişi. Herkesin içinde yer aldığı günlük sorunlarla biz de uğraşıyoruz. Ama mutluyuz çünkü mutlu olmayı öğrendik. Sonuç olarak bence sadece boşanmış aile çocukları için değil herkesin mutlu olabilmesi için söylenebilecek tek şey: Sevgi.”

A. N. Ç.

Evle ilgili Faaliyetlerin Yürütülmesi

Tek ebeveynli yaşamda ebeveynler; çocukların yetiştirilmesi varsa yaşlı ve hasta bakımı ve diğer ev içi sorumluluklar ile tek başlarına karşı karşıya kalabilmektedirler.

Araştırmalara göre, anneler tek ebeveyn oldukları ilk zamanlarda temel olarak çocuğu tek başına yetiştirmekle ilgili yoğun bir endişe yaşayabilmektedirler. Bu durumun temel sebepleri, ekonomik sıkıntılar, sosyal hayata karıştıkları zaman kendilerini yalnız ve yetersiz hissetmeleri, çocuğun tek ebeveynli olmasından dolayı mutsuz olduğunu ve olacağını düşünmeleridir. Zamanla ekonomik denge ile sosyal hayata uyumun yeniden sağlanması ve en önemlisi çocuğun tek ebeveynli de sağlıklı yetiştirilebileceğinin öğrenilmesi bu sorunları azaltmaktadır.

Babaların ise tek ebeveyn oldukları ilk dönemlerde hissettikleri en büyük kaygı tek başlarına çocuklarını nasıl büyütecekleri konusundadır. İlk dönemlerde kendini duygusal açıdan zayıf, yetersiz hisseden babalar, çocuğuyla bir düzen kurmayı başardıktan sonra kendilerini tekrar güçlü hissedebilmektedirler.

Çalışma Hayatı

Tek ebeveynlikte sosyal yaşamdaki rol ve sorumlulukların da tek ebeveyne yüklenmesi zor bir dönemi beraberinde getirmektedir. Daha önce hiç iş hayatında yer almayan kadın evdeki rollerinin yanı sıra iş hayatında sorumluluk almaya başlamış ya da zaten çalışma hayatının içinde yer alan kadın iş, ev ve çocuk sorumluluğunu tek başına yürütme çabası içine girmiştir. Tek ebeveyn olan erkek ise daha önce eşiyile paylaştığı ev içi işler ve çocuk bakımını bu süreçte tek başına yürütmek durumunda kalmaktadır. Toplum tarafından tek ebeveyn olan anne, çocuğu için hayata tutunan ve sürekli mücadele içinde bulunan bir kişi, baba ise çocuk bakımı ve ev işleri konusunda zorluk çeken bireyler olarak algılanabilmektedir.

Tek ebeveynlik kadın ve erkek açısından iş ve ev yaşamını uyumlaştırma sürecinde zorluklara, motivasyon ve performans düşüklüğüne neden olabilmekte, birey çocuklarla ve evle ilgili sorumluluklarına yetişmede zorlanabilmektedir. Doğal bir süreç olan bu dönemi sağlıklı yönetebilmek önemlidir.

Her iki cinsiyetin de tek ebeveynlikte sorun yaşadıkları en önemli konu çalışma hayatı ile birlikte çocuk bakımındır. Tek ebeveyn anne ya da babanın özellikle çocuk ile ilgili acil durumlarda iş yerlerinden

diğer ebeveynlere göre daha sık izin almak zorunda kalmaları nedeniyle iş performanslarında azalma görülebilmektedir. Tek ebeveynli aileler; iş/kariyer sınırlılıkları, sosyal sınırlılıklar ve fiziksel yorgunluklar gibi güçlükler yaşayabilmektedir. Bu güçlükler nedeniyle tek ebeveyn olduklarını gizlemek, iş değiştirmek hatta işten ayrılmak zorunda kalabilmektedirler.

Daha önce çalışmayıp tek ebeveyn olduktan sonra çalışmak zorunda kalan kadınlar için çalışma hayatına uyum daha zor olmaktadır. Ev ve çocuk sorumluluğuna ek olarak iş yaşamının da annenin yükünü ağırlaştırdığı görülmektedir. Bu nedenle çocuk bakımı konusunda çevrelerinden yardım almaları önemlidir.

Babalar ilk dönemlerde konsantrasyonlarının azalması nedeniyle maddi kayıp yaşayabilmektedir. Bu süreçte işten ayrılan, iş değiştiren ve iş yerini kapatan babalar bulunmaktadır. Babaların tek ebeveyn olduktan sonra çocuk bakıcısı tutmaları, ev işlerine yardımcı almaları ve dışarıda yeme-içme masrafları nedeniyle harcamaları artabilmektedir.

Tek ebeveynliliğe uyum aşamasında iş yerinde amirlerin ve çalışma arkadaşlarının anlayışı, desteği ve duyarlılığı

sosyal destek kaynaklarının harekete geçirilmesi noktasında önemlidir. Konuya ilişkin yapılan çalışmalar; tek ebeveyn olan kadın ve erkeğin, aile ve arkadaşlarının yanı sıra iş arkadaşlarıyla da paylaşımında bulunmalarının yeni hayatlarına alışmada önemli olduğunu göstermektedir.

Tek ebeveynin içinde bulunduğu durumu özellikle idarecileriyle paylaşması, içe kapanmaması, durumunu saklamaması doğru anlaşılması ve destek görebilmesi açısından gereklidir. Çünkü günümüzde çalışma hayatının hızlı temposunda idareciler ve diğer çalışanlar tek ebeveynin yaşadıklarının farkında olamayabilirler. İdarecinin durumun farkında olması diğer çalışanların yönlendirilmesi açısından da önemlidir. Çünkü bireyin çevresindeki yakınları, arkadaşları ve diğer kişilerden aldığı psikolojik, ekonomik ve diğer destekler olarak tanımlanan sosyal destek mekanizmalarının tek ebeveynli ailelerin yaşadığı çeşitli sıkıntıları çözme noktasında önem taşıdığı görülmektedir. Dışarıdan alınan bu destek, ebeveynler üzerindeki baskıyı ve hissedilen yalnızlık hissini azaltmaktadır. Özellikle bu noktada tek ebeveynli ailelerin psikolojik destek almaları önem arz etmektedir.

Çalışma hayatının kendisi de psikolojik sorunların atlatılmasına yardımcı olabilmektedir. Bu dönemde çalışma hayatı bireyler için evden uzaklaşıp düşüncelerini başka bir kanala yönlendirmelerini ve kendilerini güçlü hissetmelerini sağlayabilmektedir.

Öneriler

Yapılan araştırmalar tek ebeveynli olma sürecinde ve sonrasında kişilerin sosyal ortamda, evde ve çalışma hayatında sorunlarla karşılaştıklarını, dönem dönem yalnızlık hissettiklerini ortaya koymaktadır. Bu sorunlarla başa çıkma konusunda neler yapabilirsiniz?

- Tek ebeveynliliğe alışma sürecinde kendinize zaman tanıyın.
- Kendinizi ifade edin, duygularınızı düşüncelerinizi anlatmaktan kaçınmayın.
- Paylaşmanın önemine ve gücüne inanın. Sıkıntılarınızı kendi içinizde yaşamayın, doğru insanlarla paylaşın.
- Çevrenizden aldığınız sosyal destek önemlidir. Sosyal destek kaynaklarınızı sınırlandırmayın.
- Özellikle arkadaşlarınızla iletişim kurmaya ve paylaşımında bulunmaya çalışın. Paylaşmak stresi azaltır.
- Sorunlarınızın çözümünde arkadaşlarınızdan yardım isteyin ve neler yapabileceğinizi araştırın.
- Yakınlarınızın sizi anlamasını, görmesini beklemeyin. Günlük hayatın yoğunluğunda sizin durumunuzu fark edemeyebilirler.
- Aile yakınlarınızdan destek talep edin. Utanma, çekinme gibi nedenlerle destek tekliflerini geri çevirmeyin.
- Yaşadığınız çevrenin sizi yorduğunu ve üzerinizde baskı yarattığını düşünüyorsanız çocuklarınızın da görüşünü alarak başka bir semte taşının.
- Çocuğunuz/çocuklarınızla birlikte sosyal hayatınızı planlı yaşayın. Dinlenmek ve eğlenmek için kendinize ve çevrenizdeki insanlara dengeli zaman ayırın.

- Sizi anlayan, destek olan, birlikte olmaktan keyif aldığınız insanlarla zaman geçirin ve sizi yoran kişilerle ilişkilerinizi sürdürmeyin.
- Sosyal ilişkiler konusunda çocuklarınıza örnek olduğunuzu unutmayın. Sizin sağlıklı bir sosyal hayatınızın olması çocuğunuzu da olumlu etkileyecektir.
- Yaşadığınız çevrenin olanakları doğrultusunda çeşitli etkinliklere katılın. Çeşitli kurslara katılın, gönüllü olarak çalışabileceğiniz işler ve hobiler edinin.
- Gazete ve dergileri takip edin.
- Tek ebeveynlik üzerine yazılmış kitaplar okumanız, filmler seyretmeniz, bu süreci yaşayan kişilerle tanışmanız size yalnız olmadığınızı ve bu sürecin üstesinden gelebileceğinizi hissettirir.
- Kendinizi duygusal olarak çökkün, bitkin hissediyor olabilirsiniz. Bu süreç iş ve ev hayatınızı uyumlaştırma çabalarınıza da ket vurabilir. Bu durumda bir uzmandan yardım almaktan çekinmeyin. Bu sizin hem iş, hem ev yaşamınızdaki yaşam kalitenizi yükseltecek ve süreci daha kolay atlatmanıza yardımcı olacaktır.
- Unutmayın hayatta daha önceden de bir dizi sorumluluklarınız vardı ve siz bunların üstesinden geliyordunuz. Bu süreçte belli bir plan içinde hareket ettiğinizde artan sorumluluklarınızın üstesinden geleceksiniz. Yeter ki paniğe kapılmayın.
- Her akşam gün içinde olumlu olan şeyleri düşünün ve bunlar için şükredin.
- Sanatsal ya da sportif etkinliklerle uğraşmanız sorunlarınızı unutmanıza yardımcı olacaktır. Spor yaparken vücudunuz endorfin salgılar. Bu madde vücudunuzu ve beyninizi her şeyle baş edebilecek güçte olduğuna ikna eder. En azından günlük yürüyüşünüzü ihmal etmeyin.

bk. Ekonomik
Sorunlara İlişkin
Öneriler
bölümü

- Çalışma hayatının insana sunduğu maddi ve manevi doyum önemlidir. İş hayatına aktif olarak katılmanız bu süreçte daha iyi ve verimli hissetmenizi sağlayacaktır.
- İşyerinizdeki idarecilerinizin ve arkadaşlarınızın size karşı duyarsız kalmamaları ve destekleyebilmeleri için yaşadığınız durumu onlarla paylaşın.
- İş yerinizin, yerel yönetimlerin ya da diğer kamu kurumlarının kreş ve etüt imkânlarını araştırın.
- Her hafta düzenli olarak mali işlerinizi planlamak için belli bir saat ayırın.

Psikolojik Sorunlar

Kişinin çift ebeveynli olarak tasarladığı aile, evlendiği kişinin vefat etmesi, başka bir hayatı tercih etmesi, şiddetli geçimsizlik gibi nedenlerle evden ayrılması ile tek ebeveynli aile şekline dönüşünce; bu köklü değişiklik kişinin kendini, hayatını, çevresini olumsuz değerlendirmesine neden olabilmektedir. Bunların sonucunda da tek ebeveynli aile bireyleri bir dönem psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir.

Eş kaybı nedeniyle tek ebeveynli olan kişilerin yaşadıkları durum “yas süreci” kavramı ile daha iyi ifade edilmektedir. Sevilen ve güven duyulan kişinin kaybı yas sürecine neden olmakta ve bu süreçte kaygı, keder ve üzüntü, yoğun boşluk hissi, anlamsızlık duyguları yaşanmaktadır. Kaybettiğimiz kişinin ardından “yas tutmak” gereken

doğal bir süreçtir. Kişi yas tutma sürecinde duygusal olarak kaybını reddeder. Günlük rutin hayatında bazı aksamalar görülür ve psikolojik sorunlar yaşayabilir. Kişinin yas tutma sürecini yaşaması ve tamamlaması gerekir. Tamamlanmayan yas süreci sonraki bütün süreci olumsuz etkiler. Kübler- Ross'a göre “**Yas Evreleri**” şu şekilde sıralanır;

- **Şok ve Uyuşma Aşaması:** Kaybın öğrenildiği zaman yaşanır ve kişi ölüm gerçeğiyle kısa bir süre hissizlik yaşar.
- **İnanmama ve İnkâr Aşaması:** Kişi gerçeği reddedip hiçbir şey olmamış gibi davranır. Bu tepki kişinin kısa bir süre başa çıkmasına yardımcı olur.
- **Arzu Etme:** Bu aşamada kaybedilen kişinin geri dönmesi istenir ve beklenir. Yalnızlık ve öfke gibi duygular yaşanır. “Neden ben?” Sorusunun sorulduğu ve öfke kızgınlık gibi duyguların yaşandığı bir süreçtir.
- **Çaresizlik:** Kişinin başından geçen durumu anlamlandırdığı, kayıp gerçeğini kavradığı bir süreçtir. Bu gerçeğin anlaşılmasıyla çaresizlik ve suçluluk duyguları yaşanır.
- **Kabullenme ve Hayatı Düzenleme:** Kayıp artık kabullenilmiştir. Kaybedilen kişiye yoğun özlem duygularıyla birlikte gündelik yaşama devam edilmeye ve geleceğe ilişkin planlamalar yapılmaya başlanır.

“Tek ebeveynli olunca, ailen korumacı, arkadaşların temkinli, toplum ise önyargılı davranıyor”.

Bu yas evreleri değer verilen, sevilen bir kişinin kaybı sonucunda yaşanan belirtiler olmakla birlikte boşanma sürecinde ve sonrasında yaşanan belirtilerle örtüşmektedir. Boşanma sürecinde; evliliğin bitme sürecini kabullenmeme, yalnızlık ve öfke duyma, bir süre sonra durumu kabullenme ve hayatı yeniden organize etme gibi evreler yas evrelerine benzemektedir.

Anne, baba ve çocuktan oluşan bir aileden tek ebeveynli aileye geçiş süreci tahmin edildiği gibi zor bir süreçtir.

Kolay olmayan ve yoğun bir değişim ve dönüşümü barındıran bu süreç psikolojik olarak birtakım değişiklere de neden olmaktadır. Tek ebeveynli aile bireyleri bu süreçte anksiyete, depresyon, kronik stres, post travmatik stres bozukluğu ve psikosomatik rahatsızlıklar yaşayabilmektedirler.

Tek Ebeveynli Olduktan Sonra Ne Hissedilir?

Bu süreci daha iyi anlamak için tek ebeveynli olma sürecinde ilk yaşanan duyguları ve tek ebeveyn olarak son dönem duyguları tanımak yerinde olacaktır. Tek ebeveynlik sürecinin ilk dönemlerinde kişi kendini sıkıntılı, öfkeli, karamsar ve gergin olarak nitelendirebilir. Tek ebeveynli ailelerle yapılan bir çalışmada tek ebeveyn olarak ilk dönemde ebeveynlerin daha çok olumsuz duygular hissettikleri ancak zamanla olumsuz duyguların azaldığı hatta olumlu duygulara dönüştüğü belirlenmiştir.

ETKİNLİK**Bu süreçte yaşanan/yaşanılacak duygular**

Tek Ebeveyn Olduğumuzda İlk Hissettiklerimiz	Tek Ebeveyn Olarak İlerleyen Süreçte Hissettiklerimiz
<ul style="list-style-type: none"> • Mutsuzluk- Kırgınlık • Gerginlik-Sıkıntı • Öfke-Kızgınlık • Karamsarlık-Umutsuzluk • Şaşkınlık-Panik • Pişmanlık • Endişe • Korku • İntihara ilişkin düşünceler • Üzüntü • Boşluk Hissi • Acı • Özlem • Yalnızlık 	<ul style="list-style-type: none"> • Huzur • Rahatlık • Güç • Özgüven • Gurur • İyimserlik • Kabullenme • Daha az kaygı • Daha az korku • Özgürlük • Üzüntü • Eksiklik Hissi • Acı • Özlem • Yalnızlık • Tedirginlik

* Peki siz başka neler hissediyorsunuz ve düşünüyorsunuz? Yazınız.

Özellikle sorunlu, taraflara zarar veren kötü bir evlilik sonrası boşanan insanların boşanma sonrası rahatladıkları kendilerini daha huzurlu hissettikleri belirlenmiştir. Çünkü evlilikte yaşanan sorunların bitmesi rahatlamayı da sağlayabilmektedir. Boşanma sonrası süreci atlatan kişiler kendi hayatları üzerinde daha kontrol sahibi olduklarını, problem çözme becerilerinin geliştiğini daha özgüvenli olduklarını belirtmişlerdir.

Okuma Parçası

“Artık işten eve giderken daha huzurlu gidiyorum. Evim benim sarayım. Daha önce eve giderken tedirgindim. Bugün neye kafayı takacak, neyi bahane edip kavga çıkartacak diye kaygılanırdım. Şimdi eve gittiğimde yaşayacaklarımı tahmin edebiliyorum. Çocuğum evde olacak. Önce güne ilişkin kısa bir sohbet edip akşam yemeği yiyeceğiz. O derslerini yaparken komşuya uğrayıp kahve içip sohbet edeceğim. Akşam huzurla uyuyacağım.”

“Duygusal olarak ondan kurtulduğum için sırtımdan büyük bir yük kalktı. Ferahladım. Maddi olarak çok zorlandım ama manen çok rahat ve huzurluyum.”

“Her işi kendim yaptım. Her şeyi kendim yapmaya başladıkça güvenim de geldi. Yeteneklerimi keşfediyorum. Her şeyin öğrenilebileceğini ve yapılabileceğini fark ettim. Bunun bir sınav olduğunu ve bu sınavı küçük eksikliklerime rağmen başarıyla verdiğimi düşünüyorum.”

Yaşananlar, Hissedilenler ve Düşünceler

- Az ya da çok uyku (Unutmak için uyuyorum, gecenin bir yarısı uyanıyorum sonra uyu uyuyabilirsen),
- Kilo kaybı/artışı (Sinirlendikçe kendimi buzdolabının önünde buluyorum),
- İç sıkıntısı (Sanki kalbimin üzerine birisi oturmuş gibi hissediyorum),
- Yorgunluk ve bitkinlik hissetmek (Kolum kanadım kırılmış gibi hiç dermanım yok),
- Dikkatini toplayamamak, unutkanlık (Bir şey almak için mutfağa gidiyorum sonra ne almak için gittiğimi unutuyorum),
- Öfke, öfke patlamaları (Neden ben? Neden biz?),
- Yalnızlık hissi (Şu dünyada evladımın başka kimsem yok),
- Kızgınlık (Bu yaşananları hak etmedim. Bana bunları yaşattığı için onu affetmiyorum.),

- Kendine acıma, kendini kurban olarak değerlendirme,
- Haksızlığa uğramış olma (Bunlar bana reva mı?),
- Başkalarını suçlama (Aslında her şey çok güzeldi. Onlar evliliğime karışmasaydı bunlar olmayacaktı),
- Yaşamını sınırlandırma (Şimdi her davranışım farklı bir yöne çekilir, insanlardan uzak durmalıyım),
- Özgüven eksikliği ve öğrenilmiş çaresizlik (Ben bu hayatta hiçbir şey başaramadım. Beceriksizin tekiyim. Şimdi bu süreçte daha da zorlanacağım),
- Gerçeği reddetme- ilk zamanlarda (Hayır bu benim başıma gelmiş olamaz),
- Yarım kalma hissi (Diğer yarımı kaybettim kendimi hiçbir zaman tam hissetmeyeceğim),
- Anlamsızlık hissi (Artık hiçbir şey anlamlı gelmiyor, her şey çok saçma),
- Gelecek kaygısı (Gelecek benim için çok belirsiz, gelecekte beni neyin beklediğini bilmiyorum),
- Sorumlulukların üstesinden gelemeyeceğini düşünme (Evi geçindirmeyi asla başaramam),
- Doğru karar alamayacağını düşünme (Evleneceğim kişi seçiminde yanlış karar verdim. Zaten hiçbir zaman isabetli kararlar veremem),

- Dışlanmışlık hissi (Boşandığım için arkadaşlarım komşularım benden uzaklaşıyorlar),
- Ayrımcılığa uğrama düşüncesi (Boşandığımı çevremdeki insanlara söylersem bana daha farklı davranırlar).

ETKİNLİK

Tek Ebeveynliğin Başlangıcında...

- *Eşimden boşandıktan sonra eşim olmadan çocuğumu nasıl büyüteceğime ve çocuğumun geleceğine ilişkin yoğun kaygılar yaşadım.*
- *Tek başıma maddi ve manevi olarak ayaklarımın üstünde nasıl duracağıma ilişkin zihnimde sorular ve sorunlar dolaştı. Başaramayacağımı düşündüm.*
- *Bu süreçte yaşadığım belirsizlik ve bilinmezlik nedeniyle kendimi güvende hissedemedim.*
- *Yeni hayatıma alışmakta zorlandım. Uyum sağlamam biraz zaman aldı.*
- *Ailem, arkadaşlarım ve komşularım yeterince destek olmadı.*
- *Çocuğumdan ayrı kalmak korkusu psikolojimi olumsuz olarak etkiledi.*
- *Yaşadığım birtakım ekonomik problemler nedeni ile yaşam standartım düştü. Bu durum benim geleceğe ilişkin endişelerimi artırdı.*
- *Bu süreçte yeni rol ve sorumluluklarımı yerine getirmekte zorlandım ve birtakım kaygılar yaşadım.*

Aşağıdaki soru üzerinde düşünüp tartışın.

*Siz bu süreçte neler yaşadığınızı veya neler hissettiğinizi not edin ve bu sorunlarla nasıl baş ettiğinizi düşünün.

Öneriler

Bu süreçte psikolojik sağlığımızı korumak için ne yapabiliriz?

- “Hayatımı sadece çocuğuma adamalıyım. Kendim için hiçbir şey yapmamalıyım.” şeklindeki yanlış inançlardan kurtulmalısınız. Kendinize zaman ayırmadan kendi sosyal hayatınız olmadan çocuğunuza destek olamazsınız.
- En iyi desteği bu alanda çalışan bir profesyonelden, arkadaş çevrenizden, köken ailenizden özellikle de benzer durumu yaşamış yetişkinlerden alabilirsiniz.
- Duygularımızı ifade edebilmek en doğal hakkımız “Üzülmemeliyim, ağlamamalıyım güçlü görünmeliyim.” şeklinde düşüncelerle hareket etmemelisiniz.

- Aslı olmayan temelsiz kendini suçlama düşüncelerinden kaçının. Kendimizi suçlamamızın bir faydası olmayacaktır. Sorumlulukları kabul edip, “Bundan sonra ne yapabilirim?” üzerine odaklanmalısınız.
- Sosyal destek, stresli yaşam olaylarında hava yastığı gibi koruyucu bir etki sağlar ve stresin etkilerini azaltır.
- Özellikle yakın arkadaşlık ilişkilerinizi ve sosyal bağlantılarınızı sürdürmeyi ihmal etmeyin ve sosyal etkinliklere katılmaya çalışın.
- Geçmiş üzerine, pişmanlıklar üzerine odaklanmak bugünü sağlıklı yaşamınızı engeller.
- Değişikliklere er ya da geç uyum sağlayacağınızı bilin. Uyum sağlama süreci sancılı olabilir.
- Eski eşinizle yeniden bir araya gelme ihtimali kafa karışıklığı yaratacaktır. Bu konuya ilişkin umudunuz ve kafa karışıklığınız varsa mutlaka destek almanız yerinde olacaktır.
- Belirsizlik insanı rahatsız eder. Belirsizliği gidermeye çalışın. Özellikle eve ilişkin bir takım kurallar ve sınırlar oluşturun. Bu durum hem sizi hem çocuğunuzu daha güvende hissettirecektir.
- Psikolojik olarak iyi olmazsanız çocuğunuzun yanında fiziksel olarak bulunsanız bile duygusal olarak yer almanız mümkün olmayacaktır.

Tek ebeveynli olma süreci problem çözme becerinizin gelişmesine yardımcı olacaktır. Çözümünde zorlandığınız problemlerden dolayı profesyonel yardım almaya çekinmeyin. Bazen problemleri küçük parça ve bölümlere ayırarak çözmek daha uygun olacaktır.

- Ne yakınlarınızı ne de çocuklarınızı bu dönemde yaşadığınız öfke ve kızgınlıkları gidermede araç olarak görmemelisiniz.
- Ani kararlar vermeyin. Karar verseniz bile hemen uygulamayın. Bir karar verdiğinizde uygulamak için kendinize zaman tanımanız ve güvendiğiniz kişilere danışmanız yerinde olacaktır.
- Bu dönemde sosyal medyadan uzakta durmaya çalışın. Sosyal medya aracılığı ile başkalarının hayatını takip etmek ve ertesi gün pişman olacağınız paylaşımlarda bulunmak kendinizi keyifsiz hissetmenize neden olacaktır.
- Spor yapmak önemli bir rahatlama aracıdır. Hem uzun vadede faydası olan bir yöntemdir. Bir spor salonuna kaydolmak için yeterli paranız ve zamanınız olmayabilir. Ancak günde 40 dakikanızı ayırabileceğiniz bir yürüyüş sizi iyi hissettirecektir.

Bu süreci anlamanız ve atlatmanız için desteğe ihtiyacınız olduğunu hissediyorsanız ve uyum sürecinin tahmin ettiğinizden daha uzun sürdüğü inancındaysanız imkanlarınız doğrultusunda psikolojik destek almanız uygun olacaktır.

- Çocuğunuzla arkadaş olmayın. Çocuğunuzun arkadaşları var. Ama anne baba olmazsanız kim onun anne babası olacak? Özellikle “Çocuğuma hem ana hem baba oldum.” anlayışını da yanlış bir anlayıştır. Evet çocuğunuzun babası yanında olmayabilir ama bu durum babanın sorumluluğunu almanızı gerektirmez. Siz tek ebeveyn olmadan önce çocuğunuzun anne ya da babasıydınız tek ebeveynli olduktan sonra da onun anne ya da babasıdır. Belki daha çok yorulan yıpranan daha çok koşuşturması gereken bir anne ya da babasıdır.

“Zamanla zorluklar karşısında yılmayacağınızı, daha özgüvenli ve yetenekli olduğunuzu göreceksiniz. İhtiyacınız olan: çaba, sabır ve zaman”

“Eski eşinizle iletişiminizde saygılı olun. Bağırmanın ve eleştiren cümleler kullanmayın. Karşı taraf bunu yapsa bile siz yapmayın. Bu çocuğunuza ömür boyu verebileceğiniz en iyi hediyedir.”

Okuma Parçası

Bir Psikoloğun Boşanma Deneyimi

- *Evet çok yakın bir zamanda boşandım. Çalıştığım alan dolayısıyla boşanma süreci çok iyi bildiğim bir süreçti. Ama yaşamakla bilmek arasında büyük bir fark varmış.*
- *Yaşamak zordu. Hiç hesapta olmayan sorunlarla karşılaştım. Yorucu ve yıpratıcıydı.*
- *Çok farklı özelliklerimi fark ettiğim, kendimi bir çok açıdan yeniden tanıdığım, dönem dönem kaçmak istediğim ama kaldığım mücadeleye ettiğim çalıştığım bir süreç oldu.*
- *Neden? sorusunu çok sorduğum ama cevapsız kaldığım*
- *Tek başına altından kalkabilir miyim?*
- *Bir kez daha mı deneseydim? vb sorularla boğuştuğum.*
- *Yaşadığım ve maruz bırakıldığım şeyleri anlamlandıramadığım*
- *Çok “keşke” dediğim ve keyifsiz olduğum bir dönem oldu.*
- *Peki bildiklerim hiç işe yaramadı mı? yaradı.*
- *Evet bunun yorucu bir süreç olduğunu ama bu sürecin geçici olduğunu*
- *Sağlıklı bir evlilikte çocukların daha sağlıklı olduğunu ama boşanmak kaçınılmazsa kötü bir boşanmadansa barışçıl bir boşanmanın çocuklar için faydalı olduğunu biliyordum.*
- *Bu bilgiler doğrultusunda hareket ettim. Öfkelenmelerim, kızgınlıklarım, kırgınlıklarım, kendimi suçlamalarım oldu. Evet boşanma öncesi ve boşanma süreci diye nitelendirilen süreci atlattım.*
- *Şimdi boşanma sonrası süreçteyim. Bu süreci çocuğumla birlikte sağlıklı geçirmek için çabalıyorum. Başarır mıyım bilmiyorum ama en azından deniyorum.”*

ETKİNLİK

Annecim, Punky'nin Anne Babası Gibi mi?

“Bu işin kitabında boşanma kararını anne babanın çocuğa birlikte söylemesi gerektiği yazar. Ama hayatta olması gerekenler ve olanlar örtüşmeyebilir. Ben beş yaşındaki oğluma babasıyla boşanacağımızı tek başıma açıkladım. Parktan dönüş yolunda oğlum bazen anne ve babalar anlaşılamayabilirler diye söze başladım ve devam ettim. Oğlumun söylediklerimi anladığından emin olamadım. “Annecim, Punky'nin anne babası gibi mi?” diye sorunca rahatladım. Punky oğlumun sevdiği bir çizgi film karakteriydi. Bu çizgi filmde Punky'nin anne babası boşanmıştı ve ayrı evlerde yaşıyorlardı “Evet oğlum tıpkı Punky'nin anne babası gibi” dedim ve sarıldım.”

“Hesap kitap işleri ile hep eşim ilgilenirdi. Ben bu işleri hep anlayamayacağımı yapamayacağımı düşünüp hiç ilgilenmedim. Boşanma sonrası eski eşim faturaları otomatik ödeme talimatlarını iptal edeceğini söyledi. Kaygılandım. Bankalara gidip talimat vermem ve bütün günümü bu işe ayırmam gerektiğini düşünüyordum. Bir arkadaşım internet bankacılığı ile 5 dakikada bütün faturalarıma otomatik ödeme talimatı verebileceği anlattı. Gerçekten 5 dakika içinde bütün faturalarımın otomatik ödeme talimatlarını verdim. Çok karmaşık olduğunu düşündüğüm bir işin bu kadar kolay olduğunu fark etmek ve yapabildiğimi görmek beni mutlu etti.”

Aşağıdaki sorular üzerinde düşünüp tartışın.

* Siz boşanacağınızı çocuğunuzla önceden paylaştınız mı?

* Cevabınız evet ise boşanacağınızı ona nasıl söylediniz? Neler hissettiniz?

Tek Ebeveynliliğe İlişkin Mutlak Doğru Gibi Bilinen Yanlışlar

- İki ebeveynli aileler tek ebeveynli ailelerden daha iyi işleve sahiptir.
- İyi ebeveyn olmak için zamanınızı tamamen çocuğa ayırmalısınız.
- Çocuktaki sorunlar babanın/annenin olmamasından kaynaklanır.
- Sadece tek ebeveynli aileler babasız veya annesizdir.
- Tek ebeveyn, olmayanı da tamamlamalıdır (hem annesiyim hem babasıyım).
- Çocukların da özdeşleşme sorunları olur.
- Boşanma ile ilgili duygular saklanmalıdır.
- Sorumlu olmayan ebeveyn, istekli olmasa da çocuğunu görmesi için zorlanmalıdır.
- Çocukların kendi evlilikleri de sorunlu olur.
- Çocukta intihar-uyuşturucu-davranış problemi-yalnızlık-kızgınlık-arkadaşsızlık gibi sorunlar olur.

Hukuki Sorunlar

Her çocuğun sağlıklı bir birey olarak yetişmesi için sağlıklı bir çocukluk süreci geçirmesi gerekmektedir. Elbette ki çocuğun bedensel, psikolojik ve sosyal açıdan sağlıklı yetişmesi için en önemli ortam çocuğun anne ve babasıyla birlikte yaşadığı ortamdır. Ebeveynlerin çocuğun doğumu ile ona bedensel, ruhsal, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişimini sağlıklı olarak tamamlamak için gereken terbiye ve eğitimi verme görevleri vardır. İşte bu görev ebeveynlerin velayet hakkından kaynaklanır. Ebeveynlerin velayetten doğan hak ve yetkileri aynı zamanda çocuğa karşı görevleridir. Ebeveynler bu görevlerini hakkı ile yerine getirmediklerinde yani çocuğun menfaatlerinin ihlali söz konusu olduğunda çocuğun korunması gerekliliği ortaya çıkar. Velayet hakkının kapsamını çocuğun menfaati belirler.

Boşanma Nedeniyle Tek Ebeveynlilikte Kişisel İlişkinin Kurulmasına Yönelik Sorunlar

Boşanma davası sırasında mahkeme ara kararında ve dava sonunda verilen boşanma kararında çocukların geçici velayeti veya velayeti taraflardan birine bırakılır ve diğer tarafın çocuklar üzerindeki velayet hakkı o tarihten itibaren sona erer. Ancak bu sonuç velayet

hakkı sona ermiş olan tarafın hiçbir suretle çocukları ile kişisel ilişki kurmaya yani onlarla görüşmeye, onları sevip okşamaya, alıp gezdirmeye, yedirip içirmeye, giydirmeye hakkı olmadığı anlamına gelmez. Tam aksine çocuklar ile kişisel ilişki kurmak boşanan her ana ve babanın en doğal hakkıdır.

Medeni Kanunumuz bu hususu madde 182’de açıkça belirtmiş ve yine aynı Kanunun 323. maddesindeki: “Ana ve babadan her biri, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına haizdir.” hükmü ile iyice pekiştirilmiştir. **4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 323., 324., 325. ve 326. maddelerinde** bu husus düzenlenmiştir.

Velayeti alan ebeveynin, velayeti altında bulunmayan ebeveyni ile çocuğun kişisel ilişkisine engel olması halinde diğer tarafın ilamlı icra takibinde bulunabileceği İcra ve İflas Kanunu’nun Çocuk Teslimi başlığı altında yer alan 25. maddesinde: **“Çocuk teslimine dair olan ilam icra dairesine verilince icra memuru 24. maddede yazılı şekilde bir icra emri tebliği suretiyle borçluya yedi gün içinde çocuğun teslimini emreder. Borçlu bu emri tutmazsa çocuk nerede bulunursa bulunsun ilam hükmü zorla icra olunur. Çocuk teslim edildikten sonra diğer taraf haklı bir sebep olmaksızın çocuğu tekrar alırsa ayrıca hükme hacet kalmadan zorla elinden alınıp öbür tarafa teslim olunur.”** hükmü ile, İcra ve İflas Kanunu’nun *Çocukla şahsi münasebet tesisine dair ilamın icrası* başlığı altında yer alan 25/a maddesinde: “Çocukla şahsi münasebetlerin düzenlenmesine dair ilam hükmünün yerine getirilmesi talebi üzerine icra memuru, küçüğün ilam hükümleri dairesinde lehine hüküm verilen tarafla şahsi münasebette bulunmasına

mani olunmamasını; ...Borçlu bu emri tutmazsa ilam hükmü zorla yerine getirilir. Borçlu alacaklının şikayeti üzerine ayrıca 341. maddeye göre cezalandırılır.” hükmü ile İcra ve İflas Kanunu’nun *Çocuk teslimi emrine muhalefetin cezası* başlığı altında yer alan 341. maddesinde: **“Çocuk teslimi hakkındaki ilâmın veya ara kararının gereğini yerine getirmeyen veya yerine getirilmesini engelleyen kişinin, lehine hüküm verilmiş kimsenin şikâyeti üzerine, altı aya kadar tazyik hapsine karar verilir...”** hükmü yer almaktadır.

Kişisel ilişki kurulmasına yönelik icra takibi masraflarının kural olarak kendisi aleyhine ilamlı icra takibi yapılan yani çocuğu göstermeyen ebeveyn tarafından karşılanması gerekmektedir. İcra ve İflas Kanunu’nun *Harçlar* başlığı altında yer alan 15. maddesinde: “İcra ve iflas harçlarını kanun tayin eder. Kanunda hilafı yazılı değilse, **bütün harç ve masraflar borçluya ait olup neticede ayrıca hüküm ve takibe hacet kalmaksızın tahsil olunur.**” hükmü yer almaktadır.

Bu bilgiler ışığında; çocukla kişisel ilişki kurulmasında icra talebinde bulunurken “çocuk teslimi, çocukla kişisel ilişki kurulması ve icra takibi masraflarının borçludan tahsili talebidir” şeklinde talepte bulunulması halinde icra masraflarının ayrıca bir hüküm ve takibe gerek kalmaksızın karşı taraftan tahsili mümkündür. Ayrıca çocukla kişisel ilişki kurulmasını yerine getirmeyen ve engelleyenler hakkında şikâyet üzerine **altı aya kadar tazyik hapsine karar verileceği** kanunda düzenlenmiştir.

Anne ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı ve bunun yanında büyükanne ve büyükbaba gibi diğer hısımların da çocukla kişisel ilişki kurma hakları vardır.

Bu hak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. ve 9. maddeleri, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3. ve 9. maddesi, Anayasamızın 20., 36. ve 41. maddeleri ile korunmuştur.

Boşanma davası esnasında çocukla kişisel ilişki kurulmasına engel olunması halinde Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre velayet o kişiye verilmemekte, velayet değiştirilmektedir.

Ayrıca İzmir İnsan Hakları Kurulu Kararı, Çivril İlçe İnsan Hakları Kurulu Kararı, 01/04/2015 tarih ve 2013/21926 Esas 2015/1139 sayılı Yargıtay Hukuk genel Kurul Kararı, 25/06/2015 RG tarihi ve 29397 RG sayılı Anayasa Mahkemesi Kararı mevcuttur.

Ortak velayete dair Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin 20/02/2017 tarih ve 2016/15771 Esas 2017/1737 sayılı Kararı mevcuttur.

Çoğu zaman velayeti alan ebeveynin, diğer ebeveyni ile çocuğun kişisel ilişkisine engel olması **“Ebeveyn yabancılaştırma sendromu”** denilen tabloyu ortaya çıkarmaktadır. Bu tabloda çoğu zaman velayeti alan ebeveyn bilinçli veya bilinçdışı bir şekilde çocuğu diğer ebeveyne karşı haksız yönde eleştiriler, suçlamalar, iftiraya kadar gidebilen karalama ifadeleri ile yabancılaştırmaktadır. Bu durumda çocuğu ile ilişki tesisi engellenen ebeveyn bu ilişkiyi icra takibi ile gerçekleştirme yoluna başvurmaktadır. Çocuğun ebeveynine yabancılaştırılması ve icra takibi süreci çocuğu psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir. Çoğu zaman çocuğu ile ilişkisi engellenen ebeveynin icra memuru, polis ve psikolog eşliğinde çocuğu ile görüşmeye gitmesi, çocuğun zorla alınması, duygusal olarak örselenmesine yol açmaktadır. Çocuğun bu süreçte psikolojik olarak etkilenmemesi ve duygusal olarak örselenmemesi için velayeti alan ebeveynin diğer ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkide kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesi oldukça önemlidir.

Uygulamada Yaşanan Zorluklar

Bakanlığımıza gelen şikayetler ve icra dairelerinin çocuk teslimi dosyaları, velayet kendisine verilen tarafın çocukla kişisel ilişki kurmak isteyen tarafa engel olduğunu göstermektedir.

1- Çocukla kişisel ilişki sebebiyle yapılan icra takibi için harç, masraflar ve icra yoluğunun belli bir meblağ olması sebebiyle masraflara hangi tarafın katlanacağına ilişkin birtakım maddi sorunlar ortaya çıkmaktadır.

2- Çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin ilamların icrasında uzman bulundurulması sonucunda bilirkişi ücretinin alınması ve her icra dairesinin farklı miktarlar belirlemesi sebebiyle bu durumun ekstra masraf olarak algılanması ve uzmanların görevlerini gereği gibi yerine getirmemesi sorunu.

3- Mevcut bir Mahkeme Kararı olmasına rağmen bir zorlama durumu olan icra işlemlerine müracaat etme sorunu.

Nafakaya İlişkin Sorunlar

Çocuğun Menfaati Kavramı: Bu kavram öz olarak aynı içeriğe sahip olmakla birlikte Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 3 üncü maddesinde çocuğun yüksek yararı, Çocuk Koruma Kanununun 4/b maddesinde çocuğun yarar ve esenliği, Türk Medeni Kanununun 305. maddesinde küçüğün yararı, aynı kanunun 346. maddesinde çocuğun menfaati olarak yer almaktadır. Yani bu kavram çocuğun üstün yararı, menfaati, esenliği, güvenliği gibi terimlerle ifade edilmektedir.

Nafaka Kavramı: Zaruret içerisinde bulunan kişiye parasal veya ayni olarak yapılan yardım veya yardımlardır.

İştirak Nafakası

Velayet kendisine verilmeyen eşin, çocuğun eğitim ve bakım giderleri için gücü oranında ödediği nafakaya iştirak nafakası denir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 27. maddesinde; “ ... Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkânlar ve mali güçleri çerçevesinde

öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.” hükmü yer almaktadır.

Çocuk Nafakası ve Diğer Aile Nafaka Türlerinin Uluslararası Tahsiline İlişkin Sözleşmede çocuğun üstün yararı hatırlatılarak her çocuğun fiziksel, zihinsel ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı vardır denilerek konunun önemi dile getirilmektedir.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunumuzun 329. maddesi gereğince velayet hakkı kendinde olan ebeveyn tarafından çocuk adına istenen iştirak nafakasıdır.

Aynı Kanunun “D. Çocukların bakım ve eğitim giderlerini karşılama” başlığı altında yer alan **327. maddesinde:** “Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır.

Ana ve baba, yoksul oldukları veya çocuğun özel durumu olağanüstü harcamalar yapılmasını gerektirdiği takdirde ya da olağan dışı herhangi bir sebebin varlığı hâlinde, hâkimin izniyle çocuğun mallarından onun bakım ve eğitimine yetecek belli bir miktar sarf edebilirler.” hükmü yer almaktadır.

İştirak nafakasının belirlenmesi kamu düzeninden olduğundan iştirak nafakasının açıkça istenmediği belirtilmediği sürece hakim tarafından tayin ve takdir edilecektir. İştirak nafakasının istenmemesi sonradan istenmesine engel olmadığı gibi nafakanın miktarı konusu da yeniden zamanın şartlarına ve çocuğun ihtiyaçlarına göre belirlenebilmektedir (TMK 330 ve 331).

Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler (TMK 328).

Yoksulluk Nafakası

4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun 175. maddesinde: “Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf kusuru daha ağır olmamak koşulu ile geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında **süresiz olarak nafaka isteyebilir**. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz.” ifadesi yer almaktadır.

Aynı Kanununun 176. maddesinde: “...nafaka, alacaklı tarafın yeniden evlenmesi ya da taraflardan birinin ölümü hâlinde kendiliğinden kalkar; alacaklı tarafın evlenme olmaksızın fiilen evliymiş gibi yaşaması, yoksulluğunun ortadan kalkması ya da haysiyetsiz hayat sürmesi hâlinde mahkeme kararıyla kaldırılır. Tarafların mali durumlarının değişmesi veya hakkaniyetin gerektirdiği hâllerde iradın artırılması veya azaltılmasına karar verilebilir...” hükmü yer almaktadır.

İcra ve İflas Kanunu'nun *Nafakaya ilişkin kararlara uymayanların cezası* başlığı altında yer alan 344. maddesinde: “**Nafakaya ilişkin kararların gereğini yerine getirmeyen borçlunun, alacaklının şikâyeti**

üzerine, üç aya kadar tazyik hapsine karar verilir. Hapsin tatbikine başlandıktan sonra kararın gereği yerine getirilirse, borçlu tahliye edilir.” hükmü yer almaktadır.

Yoksulluk nafakası konusu ile ilgili uygulamada birtakım sıkıntılar yaşanmaktadır.

Öneriler

Çocuk teslimi, çocukla kişisel ilişki tesisi, velayet, vesayet ve nafakaya dair uygulamadan doğan sorunların giderilmesi için yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu çerçevede Adalet Bakanlığı bünyesinde yürütülen çalışmalara Bakanlığımız tarafından destek verilmektedir.

Toplumumuzda yargı kararlarının herhangi bir mekanizmaya ihtiyaç duymaksızın yerine getirilmesi için verilen ödevi ve görevi kendiliğinden yapma bilincinin geliştirilmesinin sağlanması gerekmektedir. Böylece sadece kişisel ilişkinin engellenmesi halinde değil çocukla kişisel ilişki kurmayan ebeveynin görevlerinin yerine getirilmesinde de etkin bir çözüm oluşturacaktır. Bu toplumsal bilinç çalışmalarına vakit geçirilmeksizin başlandığında bir takım hukuki problemler de kendiliğinden çözümlenecektir.

Okuma Parçası

Tek Ebeveynin Yaşam Deneyimleri

“... .., artık ona güvenemeyeceğimi anladığım zaman boşanmaya karar vermiştim. Bu süreçte bana yapılan ve zulüm olarak tanımladığım davranışları anlatarak sizleri yormak istemiyorum. Yaşadıklarım pek çok kadının yaşadıkları ile benzeşti.

Yıl 1996. Babam bize bir ev açtı. Allah annem ve babamdan razı olsun. Bana ve çocuklarıma kol kanat geldiler, bize hep bir çatı oldular. Yıllarca evlerinin kapısı hiç örtülmedi, biz girdik çıktık, yedik içtik, güldük ağladık... 8 ve 4 yaşında olan kızlarımla yeni bir düzen kurduk. Başladık hep birlikte hayatla ve insanlarla savaşmaya...

O dönem toplumun kadın ve erkek fark etmeksizin boşanmış, dul kalmış bir kadın ve çocuklarına bakışı hep önyargılı ve kötüydü. Öğretmenlerin bizim çocuklarımızı etiketlemesi, her hareketlerini ve davranışlarını parçalanmış aile çocuğu olmalarına yormaları beni hep üzmüştü.

Ben kendim için nafaka istemedim. Çocuklar için istediğim nafakayı eski eşim hiçbir zaman düzenli yatırmadı, onların ihtiyaçları için de maddi olarak yardımcı olmadı. Boşanmayı ve yalnız kalmayı kaldıramadığı için sürekli olarak çocuklar üzerinden psikolojik baskı kurdu.

Zor ama çok zor yıllardı o yıllar... Babamın ve ailemin tüm karşı çıkmalarına rağmen ben bebek bakmaya başladım. Bu bebek bakımı hem beni maddi anlamda rahatlattı hem de dışardaki gerçek hayatı gösterdi. Geriye dönüp baktığımda o küçücük para çocuklarımla eğitim hayatlarının mayası ve temeli olmuştur. Çalışmaya başlamam ise benim ve ailem için zincirlerin kırılma noktası... Kız çocuğunun okuması ve çalışması gibi bir olgu hiç oluşmamış olan ailemde benimle birlikte bugün kız yeğenlerimin hepsi üniversite mezunu, özgüvenleri yerinde olan, ayakları üzerinde durabilen ve kendilerinin farkında olan gençler. Artık benim ailemde kızlar fark edildi ve daha değerli...

Kızlarımla bu arada hem düşen hayat standartları hem de benim ve ailemin farklı düzenleri, babalarıyla sık görüşmeleri, çalıştığım yerdeki insan profilleri ve hayatları, okuldaki çevreleri derken çok ama çok zor zamanlar geçirdiler. Bu süreçte en çok da büyük kızım etkilendi. Allah'a binlerce kez şükür ki, şu an ikisi de üniversite mezunu, işlerinin ve mesleklerinin en üst noktalarında.

Mutlular... Ve huzurlu evlilikleri var. Yaptıklarımın ve çektiğim onca acının boşa gitmediğini görmek çok mutlu ediyor beni...

O yıllara geri dönüp kendimi düşününce hem çalışıyor hem de pek çok yardım derneğinde sosyal işlerde yer alıyor olmaktan gurur duyuyorum. Aslına bakacak olursak elimi attığım her şeyin boşa çıktığını görme acısını unutmak için çırpınıyordum. Sabah bir seminerde, öğlen bir toplantıda, akşam kızların arkadaşlarını ağırlamada. İşlerim hiç ama hiç bitmiyordu. Elbette faydasını da gördüm. Pek çok dostum oldu. Çok fazla insan tanıdım, örnek aldım. Şunları da söylemeden geçemeyeceğim, birçok genç kız ve hanımın eğitim hayatlarını tamamlamalarına, üniversite mezunu olup meslek sahibi olmalarına model oldum. Onlara hep yardımcı olmaya çalıştım, evimin kapısı her zaman açıktır ve onlar da bunu çok iyi bilirler. Bu arada ben ayrıldığımda ilkokul mezunuydum. 40 yaşında ortaokula başladım. Şimdi Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi'nde Sosyoloji 4. Sınıf öğrencisiyim.

Bazen düşünüyorum da boşanmasaydım, bu zorluklara katlanmaya devam etseydim ne olurdu? Onları mutsuz bir anne büyüteceği için bu kadar sağlam kişilikleri olmazdı ve mutsuz olurlardı.

Ben hayatıma giren herkesten bir şeyler öğrenmeye çalıştım. Derdi olanla dertlenip, derdini çözmeye uğraştım. Hep Allah'a sığındım. Ve hep doğru olanı yapmaya uğraştım. Hala da bu yolda bıkmadan, usanmadan devam ediyorum. Umutlarım var, hayallerim var. Bunlar için çabalıyorum, dua ediyorum. Aldığım her nefes ve verdiği her türlü nimet için Rabbime şükrediyorum.”

E. T.

TEK EBEVEYNLİ AİLELER

ünite 4

Çocukların Gelişim Özellikleri ve Tek Ebeveynlilik

Aile, çocukların geleceğini şekillendiren en önemli kurumdur. Huzurlu aile ortamında büyümek her çocuğun en temel hakkıdır.

Bu bölümde tek ebeveynliğin çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için yaş dönemlerine göre;

- bebeklik dönemi,
- okul öncesi dönem,
- okul dönemi,
- ergenlik dönemi

gelişim özellikleri ve neler yapılabileceğine ilişkin bilgi verilmekte ve boşanma, ölüm ve terk edilme sonucu oluşan tek ebeveynli yaşama dair her dönem için ayrı ayrı ebeveynlere önerilerde bulunmaktadır.

Çocukların Gelişim Özellikleri ve Tek Ebeveynlik

“Çocuklar bu dünyaya kendi istekleri ile gelmezler. Onlar bir aşkın meyvesi, peri masallarının ölmez bir kahramanı olarak doğarlar. *“Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde”*nin tilsimi ile vaat edilmiş bir mutluluğu güzel sözlerle, oyuncaklarla, çikolatalarla, yeni giysilerle ve kucak kucak sevgiyle paylaşarak büyümeye başlarlar. Sonra bir gün, evet bir gün o yavruya denir ki, *“Senin baban eve gelmeyecek artık”* ya da *“annen gitti, onu ölmüş bil!”*”

Yvette Walczac ve Shella Burns

Çocukların Gelişim Özellikleri

İnsanoğlu doğumla başlayarak ölüme kadar belli gelişim aşamalarından geçmekte ve bu gelişim sürecinde farklı etkenlerden etkilenerek yaşamını sürdürmektedir. Çocukluk dönemini kapsayan 0-18 yaş aralığında çocuğun; gelişimsel açıdan desteklendiği olumlu uyarıcıların sunulduğu bir ortamda yetiştirilmesi oldukça önemlidir.

Çocuğun gelişiminin desteklenmesinde biyolojik ve çevresel içerikli birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden en önemlisi ailedir. Aile, çocuğun gelecek hayatını şekillendiren en önemli kurumdur. Huzurlu aile ortamında büyümek her çocuğun en temel hakkıdır. Özellikle kişilik yapısının şekillendiği ilk yıllarda çocuğun çatışma ve gerginlikten uzak, huzurlu bir ortamda büyümesi gelişimi açısından çok önemlidir.

Çocuğun sağlıklı büyümesini etkileyen faktörler arasında ailenin sosyo ekonomik düzeyi, anne-babanın eğitim durumu, kardeş sayısı, ailede ihmal, istismar ve şiddetin varlığı ve tek ebeveynli olma durumu sayılabilir. Ailede bu faktörlerin olumsuz etkilerini yaşayan bu çocukların gelişimsel açıdan risk grubunu oluşturdukları bilinmektedir. Çocuğun gelişiminin

tek bir faktöre bağlanarak yorumlanması çocuk, ailesi ve çevresi açısından bir takım yanlış anlaşılmalara ve problemlerin artmasına neden olmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi de çocuğun yararı için bir çok konunun göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapar. Örneğin; **Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde**: “Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, **çocuğun yararı** temel düşüncedir.” ifadesi yer almaktadır. Tek ebeveynliliğe vurgu yapan, ancak boşanma sürecinde çocuğun hem anne hem de babasıyla görüşmesi gerektiğini belirten madde **Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesinin (3) bendinde** “Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler” şeklinde yer alır.

Bu doğrultuda tek ebeveynli ailede yaşayan çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak desteklenmesi önem arz etmektedir.

Tek ebeveynli aile olmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için yaş dönemlerine göre gelişim özellikleri ve neler yapılabileceğine ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Bebeklik Döneminde Gelişim Özellikleri

Bebeklerin düşünme ve öğrenme biçimleri, çocuklardan ve yetişkinlerden farklılık göstermektedir. Bebeklerin bilişsel gelişimlerini araştırırken, onlara düşünceleri hakkında sorular sorulamamaktadır. Bilişsel gelişimin temeli nörolojik gelişme ve olgunlaşmayla bağlantılıdır. İşitme, tatma, görme, dokunma ve koku alma yetenekleri aracılığıyla bebek çevresiyle daha fazla yakınlaşır ve keşfetme çabalarıyla birlikte çevresini anlamaya çalışır. Bebeğin çevresini incelemesi, anlaması, yorumlaması bilişsel gelişim özelliklerinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Bebekte düşünme fiziksel eylemden ayrı değildir. Bebek duyu organlarını kullanarak eylemleri fiziksel olarak sonuçlandırmasıyla düşündüğünü gösterir. Örneğin; bebek biberonu tanıdığına ona bakar ve uzanır. Bu durum bebeğin çevresini duyu ve motor etkinlikleri ile algıladığını gösterir. Bebek büyüdükçe deneyimleri de artar. Örneğin; ilk üç ayda bebeğin gülümsemesi istemsiz kas hareketi iken, bu dönemin sonunda amaçlı ve bilinçli gülme görülür.

İki yaşın sonunda çocuk eyleme geçmeden önce problemi inceler ve deneme yanılma ile daha az uğraşır. Örneğin; bir çocuk, annesinin çekmeceye kilitlediği nesneyi kilidi nasıl açtığını gözlemledikten sonra çekmece kilidini açıp nesneyi alabilir. Yetişkin davranışlarını gözlemleyen çocuk gördüğü bir davranışı birkaç gün sonra taklit edebilir. Bu ertelenmiş taklittir. İkinci yılın sonuna kadar nesne devamlılığı tam anlamıyla gelişir. Nesne devamlılığı, nesnenin görülmemesine karşın halen var olduğunu anlama olarak tanımlanabilir.

Bu dönemde benmerkezcilik (egosantrizm) de önemli bir özelliktir. Çocuklar tek yönlü bir bakış açısına sahiptir ve başka bakış açılarının da olabileceğini anlayamamaktadırlar. Bu dönemde çocuğun kendi bakış açısı ile dünyayı algıladığı ve düşünce süreçlerinin genellikle somut olduğu dikkat çekmektedir.

Bebekler doğumdan sonraki ilk iki hafta içerisinde ağlama dışında çok az ses üretirler. Bebeklerin ağlarken ses perdesi, uzunluğu ve aradaki durakların sayısıyla, duygularının boyutunu ifade ettiği görülmüştür. Bebeklerin ilk aylardan itibaren yetişkinlerin konuşmasını dinledikleri bilinmektedir. Bebeklik döneminden itibaren çevresindekileri tanımaya ve ayırt etmeye başlayan bebek bir yandan çevresiyle iletişim, etkileşimini sürdürürken bir yandan da kendisine ilişkin algılar oluşturmaktadır.

Bağlanma, yaşamdaki özel insanlarla kurulan güçlü duygusal bağ olup, bu bağ insanlar için rahatlama sağlamaktadır. Bağlanma duygusu yedinci aydan sonra yabancı korkusu ile başlar ve ilk yılın ikinci yarısından itibaren bebekler ihtiyaçlarına karşılık veren tanıdık insanlara bağlanma davranışı geliştirirler. Anne babadan sevecen, öngörülebilir ve güvenilir davranışlar gören bebeklerde sağlam bir temel güven duygusu oluşmaktadır. Temel güven duygusu gelişen bebek bu duyguyu girdiği diğer ilişkilere de taşımaktadır. Bebeğin ebeveynleri ile ilişkisi bebeğin yetişkini yanına çağırma kullandığı doğuştan getirilen bir dizi sinyalle başlamaktadır. Zamanla bilişsel ve duygusal kapasitenin sıcak ve duyarlı bir bakım geçmişinin yardımı ile gerçek bir duygusal bağ oluşmaktadır.

Bebekler tanıdık bir bakım verene bir yabancından daha farklı tepki gösterirler. Bebekler kendi davranışlarının çevredekilerin davranışlarını etkilediğini öğrendikçe, bir güven duygusu geliştirmeye başlarlar. Bu, işaret verildiğinde bakıcının karşılık vereceği beklentisidir.

Çocuk ihtiyacı olduğunda bakıcısından gereken desteği görürse bakıcısının ulaşılabilir, güvenilir ve destekleyici olduğuna ilişkin bilişsel temsiller geliştirir.

Çocuğun bakıcısı çocuğun gereksinimlerine duysız kaldığında ya da birbiriyle uyuşmayan tepkilerle karşılık verdiğinde çocuk bağlanma figürünü reddedici, kendisini de sevmeye ve desteklenmeye değmez biri olarak görür. Her ne kadar aileleri tarafından büyütülmüş tüm bebekler ikinci yılda tanıdık bir bakım verene bağlansa da bu ilişkinin niteliği çocuktan çocuğa değişir. Bazı bebekler ona bakım verenin varlığında rahat ve güvenli görünür; onun korumasına ve desteğine güvenebileceklerini bilirler. Bazıları da kaygılı ve değişken görünürler.

Bebeklik Dönemi ve Tek Ebeveynlik

Bebeklik dönemi çocukların beyin gelişimlerinin ve gelişim alanlarının en hızlı olduğu dönemdir. Bu nedenle çocuğa sunulan uyarıcılar ve uyarıcıların sunum şekli çok önemlidir. Bu dönemde bebek duyuları ile öğrenmekte yani gördüğünü, işittiğini, kokladığını, tattığını ve dokunduğunu kendince şekillendirerek çevresini tanımaktadır. Bilişsel olarak başkalarının düşüncelerini tam olarak anlayamadığı için her şeyi ona gösterilen davranış şekli, tutum ve mimikler ile yorumlamaktadır. Bu dönemde en önemli gelişim özelliklerinden biri bağlanmadır. Bağlanma, bebeğin bakım veren kişiyle sağlıklı ilişki kurulmasını ifade eder. Bu nedenle bağlanmanın başladığı yedinci aydan sonra yaşanan boşanma, ölüm, terk edilme ve benzeri durumlardan kaynaklanan tek ebeveynlilik durumu bebeğin hem o andaki hem de gelecekteki duygusal gelişimini etkilemektedir. Bunun yanında bebeklik döneminde önemli olan duyarlı bir bakım sürecinin tek ebeveynlilik nedeni ile tam sağlanamaması da bebeklerin gelişimsel sürecine olumsuz yansırabilir. Duyarlı bakım; bebeklere çabuk, tutarlı ve uygun bir şekilde karşılık vermek ve onları dikkat ve şefkatle kucaklamak olarak tanımlanır. Yapılan araştırmalar, duyarlı bakımın bebek ile ebeveyn ilişkilerine, bebeğin gelişim özelliklerine olumlu yansıdığını göstermektedir. Aile yapısındaki herhangi bir değişim duyarlı bakım sürecine yansırarak, ailenin

duygusal atmosferini değiştirmekte ve ailenin günlük rutinlerini bozarak bebeğin güvenlik algısını doğrudan etkileyebilmektedir. Duygusal gelişim yanında bilişsel, sosyal, dil gelişimlerinin de etkilendiği bilinmektedir. Tek ebeveynlik sürecinde yeme, uyku ve boşaltım problemleri gibi problemlerle de karşılaşabilir. Bu süreçte olumsuzlukların görülmemesi ya da çok az görülmesinde diğer ebeveyn ve yakın çevrenin desteği önemli bir belirleyicidir.

Bebeklik Dönemi ve Boşanma

Bebeğin bu dönemde boşanmayı anlaması ya da anlamlandırması zor olmakla birlikte, evdeki değişimin farkına varıp davranış değişiklikleri yaşadığı görülmektedir.

Bu davranışlar arasında;

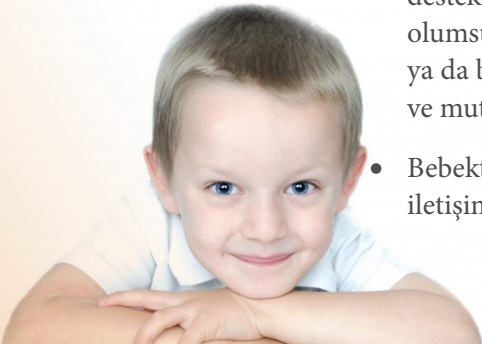
- Sık ve daha çok ağlama,
- Anneye ya da babaya daha çok bağlanma,
- Daha endişeli ve kaygılı olma,
- Uyku sorunları, geceleri ağlayarak uyanma,
- Uykudan uyanarak gerçekteşen ağlama krizleri görülebilir.

Diğer yandan bebeğin çatışmanın olduğu huzursuz bir ortamda büyümesi ise; sağlıklı anne baba rollerini yürüten boşanmış ebeveynlerle olması gelişimine daha olumlu yansiyabilir. Bu nedenle bu dönemde hem annenin hem de babanın eş olamadıkları ancak anne baba oldukları bilinciyle bebeğe yaklaşmaları önemlidir. Bu dönemde anne babanın ayrı olsa da anne baba rollerini yürüttüğü, boşanmaların çocuklar tarafından daha çabuk kabullenildiği ve olumsuz

etkilerin az olduğu ifade edilebilir. Anne baba olarak en önemli görevleri bebeğe sevgi ve değerli olduğu hissini yaşatmalarıdır. Çünkü bu dönemde güvenli bir bağlanmanın sağlanamaması bebeğin tüm yaşamını etkilemektedir.

Öneriler

- Bebeklik döneminde hem beyin hem de gelişim alanları çok hızlı gelişim gösterir. Bu süreçte çevresel uyarıcılar özellikle iletişime dayalı olumsuz uyarıcılar çocuğun gelişimine olumsuz yansımaktadır. Bu nedenle boşanma sürecinin çok huzursuzluk yaşanmadan karar verilerek sonlandırılması önemlidir.
- Bebekler çevrelerinde oluşan değişiklikleri algılayabilirler ve bunları tepki ve davranışlarına yansıtabilirler. Bu nedenle boşanma süreci öncesi ve sonrası bebeğin yanında asla tartışılmaması gerekmektedir.
- Bebeklerin, yaşanan bu değişim sürecinde farklı bir değişim daha yaşamamasına özen gösterilmelidir. Örneğin; evden bir ebeveynin gitmesi dışında eve başka birilerinin taşınması ya da başka bir eve taşınması ikinci bir değişim demektir. Mümkünse bu değişimler aşamalı olarak gerçekleştirilmelidir.
- Bu süreçte çocuğun bakımı, ilgi ve ihtiyaçları göz ardı edilmemelidir. Düzen bebeğin yaşantısında oldukça önemli olup, bebeğin güvenli bağlanması açısından gereklidir.
- Ebeveynlerin bu süreçte mümkünse psikolojik destek alması önemlidir. Bebek tüm olumlu ve olumsuz duyguları hissedebilir. Bu nedenle annenin ya da babanın onunla geçirdiği süreyi rahat, huzurlu ve mutlu geçirmesi gereklidir.
- Bebekten ayrı yaşayan ebeveyn ile bebeğin iletişiminin kesilmemesi önemlidir.

Bebeklik Dönemi ve Ebeveyn Kaybı

Bebeğin ölüm olgusunu anlaması mümkün olmamakla birlikte anne ya da babanın olmadığını fark edebilir. Bu dönemde ölüm nedeniyle özellikle annenin doğum sırasında ve ilkyıllarda kaybı bebeğin duygusal gelişim başta olmak üzere tüm gelişim süreçlerine olumsuz yansıyabilir. Doğum sırasında annenin kaybı bebeğin anne ile olan sevgi ilişkisini ve emzirilmesini engellemekte, bebeğin bağlanma sürecine olumsuz başlamasına neden olmaktadır. Bunun yanında anneye tam alıştığı, bağlanmanın ilk temellerinin atıldığı yedinci aydan sonra gerçekleşen anne ölümleri de bebek için olumsuz dönemlerdir.

Bilindiği gibi bebek doğduktan kısa süre sonra anne babasını ya da ona bakım veren kişiyi tanır, onları ayırt eder. İlk altı ay herkese aynı tepkileri verirken sonraki süreçte en yakınındaki kişiye daha yakınlaşır ve diğerlerini ayırt eder. Bu nedenle bu ayırt etme sürecinde özellikle anne kaybı bebeği çok etkileyebilir. Yerine geçen ya da bakım veren kişiye tepki gösterebilir, gelişimsel ve yeme, uyku gibi davranışsal bozukluklar görülebilir. Ancak anne kaybı ayırt etme döneminden önce yaşanmış ise annesinden başka birinin ona bakmasına tepki göstermeden ona bağlanabilir.

Öneriler

- Anne/babadan birinin ölümü sonucu diğer ebeveynin öncelikle kendini özellikle psikolojik açıdan güçlendirmesi önemlidir. Anne/baba kendi güçlü olduğu takdirde bebeğe daha sağlıklı destek olabilir. Bebeğin bu dönemde daha duyarlı bir bakıma ve desteğe ihtiyacı vardır.
- Anne yoksunluğu yaşayan bebeklerin yeme ve uyku gibi temel ihtiyaçlarının düzeni bozulabilir. Eğer ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olunmazsa ve yoksunluk giderilmezse, bebekte bilişsel, duygusal gelişimde gerilikler, depresyon belirtileri ve uyumsuzluk görülebilir. Bu nedenle bebeğin ilgi ve ihtiyaçlarının aynı düzende karşılanmaya devam edilmesi önemlidir.
- Bebeğin ihtiyaçlarının aynı kişi tarafından süreklilik arz edecek şekilde giderilmesi önemlidir. Sağlıklı bağlanmanın gerçekleşmesi ve mevcut kriz durumunun etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmek için ihtiyaçların karşılanmasında süreklilik ve devamlılık önemlidir.
- Kayıp nedeniyle bebeğin diğer ebeveyne aşırı bağıllık gösterdiği ve ondan da ayrılmak istemediği ve korku yaşadığı durumlar da görülebilir. Bu durumda çok sakin olmalı çocuğun kendini güvende hissedebileceği ortamlar yaratılmalıdır.
- Bebekle birlikte bulunduğu sürede olumsuz duygulardan uzaklaşarak bebeğin mutluluğuna destek olunmalıdır.

Bebeklik Döneminde Ebeveynin Evi Terk Etmesi

Bebek kendine bakan kişi ile yakın bir bağ oluşturur. Bu da öncelikle en yakın iletişimde bulunduğu anne ile kurulmaktadır. Anne ile bu bağ kurulma aşamasında annenin terk etmesi bebeğin gelişimine olumsuz yansiyabilir. Ayrıca bu terk etme nedeniyle kurum bakımına gitme ya da evde yeteri kadar ilgilenilecek başka bir yetişkinin bulunmaması bebeğin gelişimini olumsuz etkileyebilir. Özellikle de “anaklitik depresyon” denilen klinik bir tablo yaşanabilmektedir. R. Spitz’in tarif ettiği bu tabloda bakım veren ebeveyninden ayrılan bebek öncelikle tedirgin, huzursuz ve sinirli olduğu “protesto dönemi” denilen bir süreç yaşar. Bu ayrılık 3 haftayı geçtiğinde bebek depresyon dönemine girer. Bu dönemde bebek durgundur, sevdiği şeylere tepki vermez, gergin, sinirli, küskün ve mutsuzdur. Yeme ve uyku düzeni bozulur, kilo kaybeder. Ayrılık devam ederse 2. aydan itibaren bebek bitkin, durgun, donuk bakışlı ve çevreye kayıtsız bir görüntü sergiler ve içe kapanma dönemine girer. Annenin terk etmesiyle yaşanan bu duygusal sorunların sosyal ilişki ve uyum sorunlarına neden olduğu görülür. Çocuğun ilerideki yaşantısında da bu durumun olumsuz etkileri görülebilmektedir. Bunun yanında annenin bebeğini ihmal ve istismar etmesi durumlarında bebeğin anne ile birlikte olması da bebeğe daha fazla olumsuz etki yaratmaktadır. Babanın terki durumunda ise eğer ilgili bir anne var ise bu süreç daha kolay atlatabilir.

Öneriler

- Anne/babadan birinin terk etmesi sonucu diğer ebeveynin öncelikle kendini özellikle psikolojik açıdan güçlendirmesi önemlidir. Anne/baba kendi güçlü olduğu takdirde bebeğe daha sağlıklı destek olabilir. Bebeğin bu dönemde daha duyarlı bir bakıma ve desteğe ihtiyacı vardır.

- Bilişsel ve dil açısından bakıldığında; bebekler yaşanan olayları fark edebilir, sözel olarak ifade edemese de ağlayarak ya da birtakım tepkilerle sıkıntılarını gösterirler.
- Bebekle birlikte olduğu sürede olumsuz duygulardan uzaklaşarak bebeğin mutluluğuna destek olunmalıdır.
- Bakım altına alınan bebekler için özellikle bakıcı anne sayıları arttırılarak bebeklerin aynı bakıcıyla daha fazla zaman geçirmesine fırsat verilerek, güven duygusunun oluşturulmasına destek olunmalıdır.

Okul öncesi Dönemde Çocukların Gelişim Özellikleri

Bu dönemde çocuklar benmerkezcidir. Benmerkezcilik (egosantrizm), çocuğun tüm yaşamına yansır. Çocuğa göre dünyanın merkezi kendisidir. Kendisinin bildiğini herkesin bildiğini ve gördüğünü düşünür. Örneğin; çocuk bu dönemde telefonda konuştuğu kişinin orada bulunanları gördüğünü düşünür. Buna çocuğun “perspektif almadaki yetersizliği” denir. Bu yaş aralığında özellikle sembolik oyun sıkça görülür. Sembolik oyunlar aracılığıyla

çocuklar, çatışmalarını ortaya koyabilir ve dengelerini sağlayabilirler. Bilindiği gibi sembolik oyun, gerçek dünyada var olan nesne, kişi ya da durumların gerçek hayattaki görev ve işlevlerinin yerine başka durum, kişi ya da nesnelerin konması, “mı” gibi yapılmasıdır. Çocuk sembolik oyunda çevresinden gördüğü oyunları, yaşantıları zaman zaman istediklerini taklit yoluyla gösterir. Çocuklar, sembolik oyunlarda yetişkinleri ya da çevrelerindeki olayları, varlıkları taklit ettikleri gibi, oyunu tamamen kendilerine özgü sembollerle de oynayabilirler.

Çocuk, bir nesneye baktığında bir özelliği algılayabilir, diğer özellikler çocuğun dikkatini çekmez. Bu dönemde görülen bu özellik “odaklaşma” olarak ifade edilir. Çocuklar bu dönemlerde, zihinsel imajlarını yani hayallerini konuşmaya dökerler. Çoğu kez yetişkinin bunu yalan olarak algılayıp, çocuğu gerçeğe yüzleştirme çabaları, çocuğun zihinsel hayaller geliştirmesini ve ifade etmekten kaçınmasına neden olabilir.

Bu dönemde yaşanan en önemli olay, “oedipus kompleksi” ve “elektra karmaşası”dır. Oedipus kompleksi, erkek çocukların annelerine duydukları hayranlıktır. Çocuk, annesi ile evlenmek istediğini söyleyebilir. Aynı zamanda babasına hayrandır ve ona benzemeye çalışır. Böylece, babası ile özdeşleşir, ona benzemeye çalışır ve suçluluk duygusu ile baş eder. Kız çocuklarının yaşadığı karmaşa ise elektra kompleksidir. Kız çocuk babaya hayrandır, anneyi ise rakibi olarak görür. Yetişkinlerin, herhangi bir cinsiyete karşı olumsuz duygu ve davranışlarda bulunması, cinsiyetinden memnun davranışlar sergilememesi çocukların bu dönem çatışmalarını sağlıklı çözmelerini ve olumlu kişilik özellikleri geliştirmelerini engelleyebilmektedir.

Bu dönem çocuğu, hareketli ve meraklıdır. Öğrenme isteği yüksektir. Birçok şeyi kendisi yapmak ister. Oldukça çok soru sorar. Soru sormasına izin verilen, soruları cevaplanan, deney yapma fırsatı sunulan, araştırma fırsatı verilen, birçok şeyi kendisinin yapmasına izin verilen çocukta, insiyatif gelişir. Sürekli eleştirilen, engellenen, onaylanmayan çocuk, kendisini suçlu hisseder ve bu özellik kişilik özelliği olarak yerleşir. Bu dönemde suçluluk duygusunun gelişmesi, genelleme yapma özelliklerine bağlıdır. “Ben kötü bir çocuğum.”, “Ben beceriksizim.”, “Ben hiçbir şey yapamıyorum.” gibi suçluluklar gelişebilir. Çocuğun kendisini algılamasında, özellikle yakın çevresindekilerin gösterdikleri

davranışlar ve yaptıkları değerlendirmeler önemlidir. Çocuğun olumlu benlik kazanmasında en önemli faktör, anne baba ve yakın çevresindekilerden, koşulsuz kabul görmesidir. Koşulsuz kabul ve dolayısı ile koşulsuz sevgi gören çocuk, her koşulda, anne babaları davranışlarını kabul etmeseler bile, sevildiğini bilirler.

Çocuklar evde yaşanan olumsuz olayların farkında olabilirler, bu durumu dile getirmeden; farklı resim, oyun gibi etkinlik ve ürünlerine yansıtabilirler. Bu nedenle çocukların gelişim özellikleri yetişkinlerden farklı olsa bile bir birey oldukları göz önünde bulundurulmalıdır.

Okul öncesi Dönem ve Tek Ebeveynlik

Bu dönemde çocuklar benmerkezcilik özelliği nedeniyle tek ebeveynliliği kendilerince yorumlayabilirler. Bu şu anlama gelmektedir. Örneğin; bu yaş aralığında olan bir çocuk ebeveynlerden birinin olmamasının nedeni olarak kendisini sorumlu tutabilir. Yanında olmayan ebeveynin kendisini sevmediğini düşünebilir. Bu dönemde yaşanan tek ebeveynliliğin etkilerini sembolik oyunlara yansıtarak rahatlama yolunu tercih edebilir.

Bu dönemdeki çocuklara yaşına uygun sorumlulukların verilmesi ya da yaşananların nedenlerinin somut olarak

anlayacağı bir şekilde açıklanması önemlidir. Örneğin; çocuğuna “Sen beni yoruyorsun.” diyen ebeveyn boşanma sürecinde evden ayrıldığında çocuk suçluluk duygusu yaşayabilir, durumun sorumlusu olarak kendisini görebilir.

ETKİNLİK

Örnek Olay

Ayşe arkadaşları ile evcilik oyunlarında hep anne olmak ister. Anne rolü alamadığında oyuna katılmak istemez. Oyunlarda anne rolü üstlendiğinde ise anne olarak çocuğuna öfkeli davranışlar sergilediği, ardından da özür dileyip öpmeye çalıştığı gözlenmiştir. Bu durum okul öncesi öğretmeni tarafından fark edilip, aile görüşmeye çağrılmış, sadece anne görüşmeye gelmiştir. Bu görüşme sonrasında anne ve babanın ayrılma aşamasında olduğu ve bazı konularda anlaşma sağlanamadığı, bu nedenle annenin babaya karşı öfkesini çocuğa yansıttığı, ardından çok pişman olduğu öğrenilmiştir.

Bu örnekte çocuğun aile içindeki mutsuzluktan etkilenerek olumsuz davranışlar gösterdiği, yaşanan bu süreci oyunlarına yansıtarak rahatlamaya çalıştığı görülmektedir.

Aşağıdaki sorular üzerinde düşünüp tartışın.

*Siz çocuğunuzda buna benzer bir durum gözlemlediniz mi? Çocuğunuzun olumsuz davranışına ilişkin ne düşündünüz?

ETKİNLİK**Örnek Olay**

Beş yaşında olan Sinan'ın öğretmeni, Sinan'ın anne ve babasının boşanmasına rağmen resimlerinde ve konuşmalarında babasını evdeymiş ve annesiyle birlikteymiş gibi anlattığını ve resmettiğini görmüştür. Öğretmen Sinan'ın bu davranışının babasına yönelik özleminden kaynaklandığını düşünmüş, ancak gün içinde Sinan'ın sözel ve davranışsal olarak sık sık bu durumu tekrar ettiğini görünce aile ile görüşmeye karar vermiştir.

Aile ile yapılan görüşmede anne ve babanın boşanma süreci ile ilgili Sinan'a açıklama yapmadıklarını, Sinan'ın bu süreci öğrenmesinin gelişimi üzerinde olumsuz etki yaratacağını düşündükleri için durumu gizlemeye karar verdikleri ve ne zaman açıklayacaklarına dair bir planları olmadıklarını öğrenmiştir. Baba Sinan'ın durumu fark etmemesi için Sinan uyuyana kadar evde kalmakta, diğer zamanlarda da işte olduğunu söylemiştir.

Aşağıdaki sorular üzerinde düşünüp tartışın.

*Siz içinde bulunduğunuz durumu çocuğunuzla nasıl söylediniz? Bu aşamada neler hissettiniz?

Okul Öncesi Dönem ve Boşanma

Bu dönemde çocuklar benmerkezci olmaları nedeniyle boşanma olayını net olarak yorumlayamadıkları için boşanmadan kendilerini sorumlu tutabilir ya da boşanma sürecinde evden ayrılan ebeveynin suçlu olduğunu düşünebilir. Bu dönemde görülen sembolik oyunlarında aile içi ilişkilere ya da boşanmalara daha fazla yer verirler. Hayal güçlerinin genişlemesi nedeniyle olayları farklı yansıtabilirler.

Bu dönemde çocuklar merak ve öğrenme isteği nedeniyle boşanma sürecini, ayrılığı daha fazla sorgulayabilirler. Bu dönemde çocuğun olumlu benlik kazanmasında en önemli faktör, anne baba ve yakın çevresindekilerden, koşulsuz kabul görmesidir. Boşanma sürecinde koşulsuz kabul ve dolayısı ile koşulsuz sevgi gören çocuk, her koşulda, anne babaları davranışlarını kabul etmeseler bile, sevildiklerini bilirler. Bu durumda çocukları boşanma sürecini kabullenmesini ve kişiliğinin olumlu yönde gelişmesini sağlar. Bu dönemde boşanma süreci yaşayan çocuklar, tekrar bağımlı olabilirler. Bu bağımlılık birlikte kalan ebeveyne yönelmekle birlikte, onunla yakın ilişkiye giren kişi ya da nesnelere de olabilir. Yetişkinden sürekli onay bekleme, girişimcilikte azalma olabilir. Diğer ebeveynden uzak kalacağı korkusunu yaşayabilirler. Regresyon, uyku problemi, hayali korkuları olabilir. Örneğin; tuvalet eğitimi tamamlamış çocuk yeniden alt ıslatma yaşayabilir, uykudan korkuyla uyanabilir ya da düzenli uyku ortadan kalkabilir.

Öneriler

- Ebeveynler boşanma nedenlerini çocuğa örneklendirerek açıklamalıdır. Bu açıklama sürecinde çocuğun suçluluk duygusu geliştirmesini engellemek için nedenini iki ebeveynin ilişkisi üzerinde örneklendirmelidirler.
- Çocuğa boşanma süreci ve beraberinde meydana gelecek değişiklikler doğru ve çocuğun yaşına uygun olarak açıklanmalıdır. Bir sohbet ortamında, boşanmanın yetişkinler arasında olduğu, çocuğa yönelik ilgi ve sevginin aynı şekilde devam edeceği anne ve babanın olduğu mümkün ise çocuğun yaşadığı evde çocuğa açıklanmalıdır. Çocuk üzülmesin diye farklı ve yanlış bilgiler verilmemeli, anne babalar birbirlerini suçlayıcı ifadelerden kaçınmalıdır.
- Bu dönemdeki çocuklar her zaman anne babayı birleştirmek istedikleri için sembolik oyunlarına ve konuşmalarına bunu yansıtırlar. Bu durumda ebeveynlerin sert tepki vermemesi gerekmektedir. Çünkü bu dönemdeki sembolik oyunlar çocukların yaşadıkları çatışma ve sorunların çözülmesinde önemli bir araçtır.
- Bu dönemdeki çocuk dil gelişimi açısından duygu ve düşüncelerini sözel olarak ifade edebildiği için sürece ilişkin duygu ve düşüncelerinin dinlenmesi ve bunlara cevap verilmesi önemlidir.
- Bu dönemde çocuğun sağlıklı kişilik geliştirebilmesi için anne ve babası tarafından sevildiğini hissetmesi önemlidir. Bu nedenle anne babaların anne babalık rollerini yerine getirme konusunda özenli davranmaları gereklidir.
- Bu dönemde çocuğun sağlıklı cinsel gelişim gösterebilmesi için anne ve babaların çocuklarına zaman ayırmaları ve olumlu cinsiyet modellerini

göstermeleri önemlidir. Özellikle iki cinsiyete ait rolleri görmeleri ve sağlıklı iletişim kuracakları, gözlem yapabilecekleri bir kadın ve bir erkek modellerinin olması önemlidir. Örneğin; boşanma sonrası babasıyla yeterli vakit geçirmeyen bir çocuğun dayısı, amcası, dedesi ya da kuzeniyle iletişim kurması için ortam yaratılabilir.

- Bu dönem çocuğunun ihtiyaç duyduğu oyunlardan mahrum olmaması gereklidir. Oyun, çocuğun rahatlamasını sağlayarak mutluluğunu arttırmaktadır. Çocuklar özellikle; tanıma, değerlendirme ve sağaltım (tedavi-rahatlama) noktasında önemli bir araç olan oyun, drama, resim gibi etkinliklere yönlendirilmelidir.

Okul öncesi Dönemde Ebeveyn Kaybı

Bu dönemde çocuk ölümün geri dönülemez bir süreç olduğunu dönemin sonunda anlamaya başlamakta olup, dönemin başında uzaklaşma belki de geri dönülebilecek bir süreç olarak yorumlamaktadır. Bu nedenle bu süreçte yaşanan ebeveyn kaybını zaman zaman anlamakta güçlük çekmekte ve nerede olduğunu merak duygularından dolayı sık sık sormaktadırlar. Fakat bu yaş grubundaki çocuklar somut düşünme düzeyinde olduğundan ölümü anlayabilmeleri için tören, resim, mezar taşı gibi somut ifadelere gereksinim duyarlar. Bu dönemdeki çocuklar suçluluk ve sorumluluk hissedebilir ve bu üzüntülerini uyku veya yeme bozuklukları ya da açık bir şekilde ağlamak gibi farklı şekilde ifade edebilirler. Saldırganlık, içe çekilme, alt ıslatma gibi davranış problemleri ortaya çıkabilir. Ölen ebeveynin bazı özelliklerini taklit edebilirler.

Öneriler

- Çocuğa ölümü en yakın kişi yani hayatta kalan ebeveyn açıklamalıdır. Açıklama yaparken fiziksel olarak yakın olmak için çocuk kucağa alınabilir. Ölüm açıklanırken çocuğun nasıl anladığını görmek gerekir. Çocuk anlamadığı zaman, soru sormasına fırsat verilmeli ve ölümün sebebi açıkça anlatılmalıdır, özellikle dışsal nedenler (kaza vb.) gibi ölümün hastalıktan, yaşlılıktan kaynaklanabileceği açıklanmalıdır.
- Açıklama yapılırken dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de bunun hiç kimsenin suçu olmadığına vurgu yapmaktır. Çünkü çocuk “Çok hata yaptım, ondan babam öldü.” diye düşünüp kendini suçlayabilir. Bir diğer ihtimal, çocuğun hayatta kalan ebeveyni suçlaması olabilir. Bu nedenle ölümün doğmak, büyümek gibi doğal bir süreç olduğu anlatılabileceği şekilde anlatılmalıdır.

- Anaokulu veya yuvaya giden çocukların sorumluları ve öğretmenleri vefat durumundan haberdar edilmelidir. Bu süreçte onların da desteğinin alınması önemlidir.
- Çocuğun duygularını ifade etmesine fırsat verilmelidir. Çocuk duygularını ifade etmekten çekinmemeli bunun için hissettiklerini başkaları üzülür ya da alay eder diye göstermekten kaçınmamaları gerektiği söylenmelidir.
- Ebeveyn çocuğun duygularını olduğu gibi kabullenmelidir. Öldüğü için babasına öfke duyan çocuğa kızılmamalıdır.
- Hayatta kalan ebeveyn sosyal açıdan desteklenmeli ve kendine güvenmelidir. Ebeveyn bu durumla baş etmekte zorlanırsa psikolojik destek almaktan çekinmemelidir.
- Kaybedilen ebeveyni hatırlatacak eşyalar kaldırılmamalıdır. Aksine vefat eden kişiyi anmak için anma günü yapılabilir ya da evde o kişiye dair bir anı köşesi yapılabilir.

Okul Öncesi Dönemde Ebeveynin Evi Terk Etmesi

Bu dönemde terk edilme çocuğu oldukça etkileyebilmektedir. Bu dönemde erkek çocukların anneye ilgi duyması ve kız çocukların da babaya ilgi duyması nedeniyle terk edilme durumunun özellikle çocukların cinsel gelişimi açısından olumsuz etkilerinin olabileceği düşünülmektedir. Terk eden ebeveynin olumsuz eleştirilmesi ya da ebeveynin terk eden ebeveyne karşı duyduğu öfkenin azalmaması gibi nedenler çocuğun bu süreci sağlıklı atlatmasını engelleyebilir.

Öneriler

Bu dönemde çocukların merak ve öğrenme isteklerinin fazla olması nedeniyle terk eden ebeveyn hakkında çok soru sorabilir. Bu sorulara ebeveyn karşı olumsuz duygular geliştirmeyecek anlaşılır cevap vermek önemlidir.

ETKİNLİK

Örnek Olay

Aşağıdaki diyalogda görüldüğü gibi çocuğun sorduğu sorulara olumlu mesajlar içeren cevapların verilmesi çocuk açısından gereklidir.

Ç: Anne babam nasıl biri idi?

A: Baban...

Ç: Anne babam nasıl biri?

A: Baban sakın bir insan.

Ç: Nasıl?

A: Çabuk sinirlenmezdi.

Ç: Mesela ben oyuncaklarıma zarar verirsem kızmaz mıydı?

A: Konuşmayı severdi. Seninle oyuncaklarıma neden zarar verdiğin konusunda konuşurdu.

Ç: Ne güzel..

A: Seninle sohbet çok güzel, istersen seninle kitap okuyarak sohbet edelim mi?.

Ç: Evet..

Aşağıdaki soru üzerinde düşünüp tartışın.

* Siz de çocuğunuza yukarıdaki diyalogda olduğu gibi olumlu mesaj içeren bir cümle kurar mısınız?

Okul Döneminde Çocukların Gelişim Özellikleri

Okul dönemi, önceki dönemlerden farklı olarak sakin ve kararlı bir büyüme dönemidir. Bu dönemde çocuklar aile ortamının dışında yeni bir sosyal ortam olan okul ortamı ile tanışırlar. Okul ortamında çocuklar, ailesinden daha fazla zaman geçirerek arkadaş edinmektedirler. Bu dönemde çocuklar yetişkin gibi düşünme özelliğine yaklaşmakta daha esnek ve koordineli düşünebilmektedir. Bu dönemdeki çocuklar düşüncelerinde daha mantıklı olsalar da zaman zaman sezgisel ya da benmerkezci olabilmektedirler. Süreç içinde çocuklarda, bir şeyi başkasının bakış açısından görme ya da başkasının duygu ve gereksinimlerini fark etmede yetersizlik olarak tanımlanan benmerkezcilikte azalma görülür. Bu dönemdeki çocukların genellikle daha genişlemiş bir toplumsal bakış açısına sahip oldukları vurgulanmaktadır. Artık olayları ve dünyayı başkalarının bakış açısından görebilir ve olayları neden sonuç ilişkisine göre yorumlamaya başlarlar.

Okul döneminde çocuk okuma ve yazma becerisi kazanır. Bu da çocuğun dil gelişimine olumlu yansımaktadır. Kelime hazinesi gelişir, bu şekilde duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade eder.

Okul yılları boyunca kişilik gelişiminin genel özellikleri incelendiğinde çocukların bu dönemde öz denetimlerinin geliştiği görülmektedir. Arkadaş ilişkileri ve okulun kişilik gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu dikkati çekmektedir. Aile çocuğun hayatında hala çok önemli bir etki sürdürse de çocuğun sosyal çevresi sınıf, sosyal gruplar ve sosyal topluluklara doğru genişlemektedir. Ancak kişiliğin biçimlenmesinde çocukluk yıllarının çok önemli olduğu ve özellikle anne baba tutumlarının önemi tartışılmazdır.

Çocuklar okul döneminde sosyal kuralların farkına vararak onlara uyum sağlar, bu sosyal kurallar ve ilişkilere göre bazı özel durumlarda hangi duygusunu bastırması gerektiğini öğrenirler. Okul çağı döneminde kimlik arayışına giren çocuk toplum tarafından kabul görmeye çalışır, farklı duygular yaşar ve duygularını dışa vurur. Bunun yanında bu dönemde bazı korkuların yaşandığı görülür. Yedi sekiz yaşlarında olağanüstü yaratıklardan, karanlıktan, savaştan, kaçırılmaktan, bedensel olarak zarar görmekten korkarlarken; dokuz-on iki yaş arasında sınavlardan, fiziksel görüntülerinin bozulmasından, gök gürültüsünden, şimşekten, ölüm ve karanlıktan korktukları gözlenir.

Okul yılları boyunca ebeveyn ve çocuk ilişkisi önceki yıllara göre farklılık gösterir. Okul öncesi yıllarda anne babasına bağlı olan çocuklar, okul yıllarında anne ve babalarıyla daha az zaman geçirmeye başlarlar. Bu dönemde diğer dönemlerde de önemli olduğu gibi aile ilişkilerinde birlikte paylaşılan süreden çok sürenin niteliği önemlidir.

Okul Dönemi ve Tek Ebeveynlik

Aile dışında arkadaşlarının etkisinin başladığı bu dönemde, çocuğun aile ilişkilerinin sıcaklığına ve bir arkadaş grubuna dahil olmaya ihtiyacı vardır. Aile içinde tek ebeveynliğe yönelik yaşanacak durumlar çocukların kişilik gelişimlerine olumsuz yansiyabilmektedir. Aile içinde yaşanan bu durum karşısında arkadaş gruplarının ve çevresinin gösterdiği tutum çocukların yaşayabileceği olumsuzlukları arttırabilir. Ancak bu dönemde huzursuz bir aile ortamı çocuğun kişiliğine daha fazla olumsuz yansiyarak evden uzaklaşıp, arkadaşlarına ve farklı yetişkinlere yönelmesine neden olabilir. Aile içinde bu dönemde hem yazılı hem de sözel olarak tüm duygularını paylaşabilecek ve bilişsel olarak çevredekilerini yorumlayabilecek olan çocuğa dürüst davranılması, çocuğun dışarıya yönelmesini azaltabilir. Bu süreçte toplumla daha fazla bütünleşmeye

başlayan çocuğun özellikle boşanma ve terk edilme gibi nedenler ile ailenin parçalanmasına tepkileri daha fazla olabilmektedir. Bu nedenle bu süreçte yaşanacak sorunlarda ebeveynler çok hassas olmalıdırlar.

Okul Dönemi ve Boşanma

Bu dönemde çocuk, boşanmanın ne anlama geldiğini anlamaktadır. Anne babasının artık birlikte yaşayamayacağını, birbirlerini eskisi gibi sevmediklerini değerlendirebilmektedir. Bu nedenle bu dönemde dürüst olmak ve çocukla paylaşımında bulunmak oldukça önemlidir. Böyle bir paylaşım olmadığında çocuk kendini aldatılmış, değersiz ve hatta boşanmaya neden olan bir birey olarak hissedebilir.

Bu dönemde çocuk boşanma ve boşanma nedenini kavrayabilir bu süreci kabul etmesi oldukça güç olabilmektedir. Çocuk ebeveynlerden gidenin geri döneceğini ümit eder ve anne babayı yakınlaştırmaya çalışabilir. Bu durum karşısında çocuk arkadaşlarını görmezden gelebilir, içine kapanabilir ya da saldırgan davranabilir, kimsenin onu okuldan almayacağını düşünerek kaygılanabilir. Baş ve karın ağrılarında şikayet edebilirler ve bunlar gerçek ağrılardır. Uyku düzeni bozulabilir, uyuma güçlükleri yaşayabilirler.

Çocuk, annesi ile birlikte yaşıyorsa baba ile birlikte olamadığı için üzülme, anne-baba suçlama ve sorumlu tutma, söz dinlememe, içe kapanma, kendini soyutlama, altını ıslatma, derslerinde başarısızlık, arkadaşlarını kıskanma gibi problemler ile karşılaşılabilir. Anne-babanın ayrılması ya da boşanması çocuğun, okul başarısında azalmaya neden olabilir. Dikkatini verememe, konsantrasyon bozuklukları, derslere karşı ilgisizlik, odaklanamama ve dalıp gitmeler nedeniyle çocuğun derslerindeki başarısı giderek düşer. Bu dönemde çocukların arkadaşları ile geçimsizlik, çabuk sinirlenme, ani öfke patlamaları, oyunlara katılmama ve teneffüslerde sınıfta yalnız kalmayı tercih ettiği gözlenmektedir. Boşanmadan sorumlu tuttuğu ve birlikte olduğu anne ya da babasına çok sert tepkiler verebilmektedir.

Öneriler

- Ebeveynler çocuğa boşanma nedenlerini anlatırken, birbirlerini ve çocuklarını suçlamadan anlatmalıdırlar.
- Bilişsel olarak bu durumu anlayabilecek olan çocuk hiç bir zaman anne babasının alıştığı ve kendince mutlu olduğu ortamın dağılmasını istemez. Bu nedenle her zaman anne babayı birleştirme hayali kurarlar. Bu durumda çocuğa ayrılığın net ve son kararları olduğu, ancak onun anne babası olduklarını sorumluluklarını yerine getirerek göstermelidirler.
- Çocuğun duyguları paylaşılmalı ve ona zaman ayrılmalıdır. Hem anne hem de baba çocukları ile kaliteli zaman geçirmelidir.
- Bu süreçte çocuklar eleştirilmemeli ve suçlanmamalıdır.
- Çocuklar için gerekli durumlarda uzmanlardan destek alınmalıdır.
- Arkadaş ilişkileri desteklenmelidir, ancak olumsuz arkadaş ilişkileri gözlenmelidir.

OKUMA PARÇASI

Bir Babanın Deneyimi

“Boşandığımız zaman oğlum lise 2. sınıfa, kızım ise ilkokul 4. sınıfa gidiyordu. Eşim çocukların bakımını sağlayamayacağı bu nedenle çocukların velayetini almamı istedi. Önce şaka yaptığını düşündüm ama ciddi olduğunu kısa bir süre içinde anladım. Eşimin tek istediği anne olarak çocuklarını istediği zaman görebilmektir. Olayın şaşkınlığı içinde ilk günlerde sürecin ciddiyetini anlayamadım. Eski eşime karşı öfkeli olduğumu hissediyordum.

Öğretmen olduğum için kızımın okula gidiş ve dönüş saatlerinde onu okuldan alabiliyordum. Boşanmamızın ilk aylarında kızım sessizleşti. Bir süre sonra ise nedensiz öfke nöbetleri geçirmeye başladı. Nedenini biliyordum ama ne yapacağım konusunda kendimi çaresiz hissediyordum. Önce kızımın öğretmeninden sonra ise okulun rehber öğretmeninden destek aldım.

Bir gün bir arkadaşımın Ankara Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nde Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmeti verildiğini öğrendim. Bu birimden randevu aldım. Randevuya eski eşimle birlikte gittik. Yaptığımız görüşmede boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini daha iyi anladık ve boşanma aşamasında kendi derdimizle çocuklarımıza boşanmamızı yeterince açıklayamadığımızı fark ettik. Görüşme sonrasında çocuklarla bir araya gelip konuşmamızın mantıklı olacağına karar verdik. Hemen ertesi gün bir yemekte bir araya geldik ve konuştuk. Çok zor bir konuşmaydı. Evet çocuklar her şeyi anlıyorlar ama olanları, olacakları bizden de duymak istiyorlardı. Sık sık gözlerimiz doldu. Bundan sonra hayatımızın nasıl şekilleneceği, annesiyle ne sıklıkla görüşeceklerini ve özellikle kızımı endişelendiren her şeyi konuştuk. Çocuklarımıza boşanmış olsak da onların anne ve babası olmaya devam edeceğimizi söyledik. Boşanmak çok sancılı bir süreç. Boşanma sonrası ise çok daha sancılı...

Aradan üç yıl geçti oğlum artık üniversite öğrencisi. Annesiyle kendi planları doğrultusunda istediği günlerde görüşüyor. Kızımın hala annesiyle bir araya geleceğimize ilişkin umut taşıdığını ve bunun normal olduğunu da biliyorum. Annesiyle düzenli görüşmesi için çaba sarf ediyorum. Kızımın en değerlisi olan annesiyle iletişiminin kopmaması için elimden geleni yapıyorum.

Baba olarak bir kız çocuğu büyütmenin zorluklarını yaşamıyor değilim. Zorlanıyorum ama akrabalarımın yardımı ve kadın öğretmen arkadaşlarımın rehberliği ile çözmeye çalışıyorum. Çözüp çözemediğimi kızımın gelişimi ve zaman gösterecek.

Sabah kahvaltılarında ve akşam yemeklerinde bir arada olup aile olmanın güzelliğini tadarak sohbet ediyoruz. Boşanmış ailelerin çocuklarına ilişkin birçok etiketleme yapılıyor biliyorum ve üzülüyorum. Ama tüm bunlara rağmen özveriyle anlayışla ve sabırla bu olumsuzlukları güzelliğe dönüştüreceğime inanıyorum.”

ETKİNLİK**Örnek Olay**

Doğukan 2001 doğumlu şu an on yedi yaşında ergenlik döneminde olan, anne ve babası 2009 yılında boşanmış bir çocuktur. O zamanlar sekiz yaşında ve okul döneminde olan Doğukan'da görülen tepki ve davranış değişikliklerini yakın çevresinden biri gözlemiş ve şunları belirtmiştir.

- *Okul başarısında gerileme, derslere ilgisizlik ve içe kapalı davranma, teneffüste dahi dışarı çıkmama görülmüştür. Okul başarısındaki gerileme toparlanmamış ve hala bu konuda sıkıntılar yaşanmaktadır.*
- *Anne ve babaya karşı öfke ve ani tepkiler gösterir. Anneyle babanın tekrar beraber olacağını söyleyerek ayrılığı inkar etmiştir.*
- *Odasına kapanıp sosyal medya üzerinden tanımadığı insanlarla üzüldüğü şeyleri paylaştığı görülmüştür.*
- *Babanın hayatındaki yeni birine karşı kötü davranış ve sözlü saldırıları vardır.*
- *İsteklerini her zaman yaptırma ve mutlu olmama, sadece yapılması için ısrar etme davranışıyla sürekli karşılaşılmıştır.*

Aşağıdaki soru üzerinde düşünüp tartışın.

* Bu çocuğun davranışlarının olumlu yönde görülmesi için ebeveynler neler yapmalıydı?

Okul Dönemi ve Ebeveyn Kaybı

Bu dönemde çocuk artık ölümü kavrayıp anlar ve yetişkinler gibi yoğun üzüntüler yaşayabilir. Fakat bu yaş düzeyi somut düşünme düzeyinde olduğundan ölümü anlayabilmeleri için tören, resim, mezar taşı gibi somut ifadelerle gereksinim duyarlar. Ölüm geri dönülemez olsa bile, bir yandan sihir, dilekler gibi doğüstü güçlerle ölümü alt edebileceklerine inanabilirler. Bazen yaratıkların onları gelip alacağı gibi korkular olabilir, bu nedenle ruh, hayalet, ceset gibi kavramlar korkutucu olabilir. Buna bağlı olarak bazı çocuklarda gece kabusları görülebilir.

Bu dönemdeki çocuklar suçluluk ve sorumluluk hissedebilir ve bu üzüntülerini uyku veya yeme bozuklukları ya da açık bir şekilde ağlamak gibi farklı şekilde ifade edebilirler. Saldırganlık, içe çekilme, alt ıslatma gibi davranış problemleri ortaya çıkabilir. Ölen ebeveynin bazı özelliklerini taklit edebilirler.

Bu nedenle kaybedilen ebeveynle ilgili anıların paylaşımı, duyguların paylaşılması önemlidir, ancak bunlar hep üzüntü gibi olumsuz duygular ile olmamalıdır.

Öneriler

- Ebeveynin ölümü, çocuğa en yakın kişi yani hayatta kalan ebeveyn tarafından açıklanmalıdır. Açıklama yaparken fiziksel olarak yakın olmak için çocuk kucağa alınabilir. Ölüm açıklanırken çocuğun nasıl anladığını görmek gerekir. Çocuk anlamadığı zaman, soru sormasına fırsat verilmeli ve ölümün sebebi açıkça anlatılmalıdır. Ölümün hastalıktan, yaşlılıktan ve kaza gibi dış nedenlerden kaynaklanabileceği açıklanmalıdır. Çocuğa açıklama yapılırken, sessiz ve mümkünse çocuğun kendini güvende hissedeceği bir mekân tercih edilmelidir. Çocukla birlikte oturulmalı ve sorular sormasına izin verilmelidir. Açıklama bittiğinde, çocuk oyun oynamak isteyebilir ya da televizyon seyretmek isteyebilir. Bu tepkiler normal tepkilerdir.
- Öncelikle ebeveynin ve çocuğun yas sürecini yaşamasına izin verilmelidir. Çocuk iyileştirici ve destekleyici törenlere katılmalıdır. Örneğin; yas tutulan evde yemek yemek gibi, böylece çocuğun yas tutma hakkı elinden alınmamış olur. Ayrıca törende; çocuk kendini sözselsel değil, davranışsal olarak ifade etme fırsatı bulabilir. Törenin bir başlangıcının ve sonunun olması; hissedilen duygularla başa çıkma konusunda çocuğa yardımcı olacaktır. Ancak, çocuk törene katılmak istemiyorsa katılması için zorlanmamalıdır. Bunun yerine törende ne olacağı açıkça belirtilmeli ve korkacak bir şey olmadığı söylenmelidir. Buna rağmen çocuk yine istemiyorsa, törene gitmek için zorlanmamalıdır. Cenaze töreninde çok sesli olarak ağlamak ve dövünmek de çocuğu olumsuz etkileyebilir. Cenaze töreninde çocuk yalnız bırakılmamalı ve aileden biri onunla ilgilenmelidir.

- Açıklama yapılırken, çocuğun hayatta kalan ebeveyni suçlamaması için hiç kimsenin suçu olmadığına vurgu yapmak önemlidir. Ölümün doğmak, büyümek gibi doğal bir süreç olduğu anlayabileceği şekilde anlatılmalıdır.
- Okuldaki öğretmenlerine ölüm hakkında bilgi verilerek, onların destekleri de alınmalıdır.
- Duyularını ifade etmesine fırsat verilmelidir. Çocuğun duygularını olduğu gibi kabullenmelidir. Örneğin; öldüğü için, babasına öfke duyan çocuğa kızılmamalıdır.
- Hayatta kalan ebeveyn sosyal açıdan desteklenmeli ve kendine güvenmelidir. Ayrıca ebeveyn bu durumla baş edebiliyor olmalı gerekirse psikolojik destek almaktan çekinmemelidir.
- Kaybedilen ebeveynin anılması önemlidir. Kaybedilen ebeveyni hatırlatacak eşyalar kaldırılmamalıdır. Aksine vefat eden kişiyi anmak için anma günü yapılabilir ya da evde o ebeveyne ait bir anı köşesi yapılabilir.
- Ölümün arkasından olumsuzlukların dile getirilmemesi gerekmektedir.

- Eğer çocuk en büyük çocuk ise sorumluluk yüklenerek “Sen kardeşlerine babalık yaparsın.” gibi sözlerle yaklaşılmamalıdır.

Okul Döneminde Ebeveynin Evi Terk Etmesi

Ebeveynlerinden birisi tarafından terk edilme çocuklar için oldukça kötü bir tecrübedir. Okul dönemindeki çocuk ölüm gibi terk edilmeyi ve bunun nedenlerini anlayabilecek durumdadır. Ancak nedenlerini bilse de terkedilmeyi kabullenmesi oldukça güç olmakta ve etkileri uzun yıllar sürmektedir. Yaşanan bu durum karşısında çocuk terk eden ebeveyne ciddi bir öfke ve kızgınlık hissetse bile, aslında özlem duymaktadır. Bu nedenle terk eden ebeveynin olumsuz eleştirilmemesi önemlidir. Mümkün olduğu kadar güzel anılardan bahsedilmelidir. Bu dönemde özellikle hemcinsi olan ebeveyni tarafından terk edilmek çocuğun kişilik ve cinsel gelişimini etkileyebilmektedir. Karşı cinsteki ebeveynin terk etmesi ise çocuğun gelecekteki evlilik yaşantısına olumsuz olarak yansıtılabilmektedir.

Öneriler

- Öncelikle terk eden ebeveyn hakkında çocukla olumsuz paylaşımlar yapılmamalıdır.
- Çocuğun yaşadığı kızgınlık, mutsuzluk vb. olumsuz duygular anlaşılmalı, bu duyguların artmasına neden olacak paylaşımlarda bulunulmamalıdır.
- Eğer çocuk en büyük çocuk ise sorumluluk yüklenerek “Annenin yerini sen tutarsın.” gibi sözlerle yaklaşılmamalıdır.

ETKİNLİK

Örnek Olay

Soğuk bir Mart sabahıydı, ablaydım, yedi yaşında kocaman bir abla. Kardeşim Merthan dört yaşında, Cemre ise henüz iki yaşında.

O sabah evimizdeki bağışları, annemin sesini duymasınlar diye yorganı üstlerine öyle kuvvetlice çekmiştim ki hiçbir şey anlamasınlar diye. Her zamanki gibi bir kavga sandım, hiç bilmezdim annemin daha fazla dayanamayacağını. Babamın eziyetlerini görünce çocuk aklımla anneme hep yardım etmeye çalışırdım, “Okuyacağım anne seni bu çileden kurtaracağım.” derdim. Canım annem de bana “Elifim yavrum ilerde bana bir şey olursa sen kardeşlerine sahip çık onlara analık yap.” derdi. Annem aslında gitmeyi çoktan kafasına koymuş.

Ben zaten kardeşlerime analık yapardım, seni de hiç üzmezdim anne keşke bizi bırakmasaydın diye çok ağladığımı bilirim karanlık gecelerde. Zaten annem gittiğinden beri geceler hep soğuk ve karanlıktı benim için. O sabah odada ne oldu bilmem ama annem, babamın alkol bağımlılığundan, çalışmamasından, sürekli yediğı dayaklardan, soranlara kapıya çarptım, ayağım halıya takıldı diye söylediğı yalanlardan usanmış olmalıydı ki o sabah bizi bıraktı gitti. Kapılar hızla çarpıldı, annemin bana: “Kızım Elif, Cemre’yi hemen giydir.” dediğini hatırlıyorum. Babamın sesi geliyordu içerden “Bu sefer öldüreceğim seni kadın!” diye. O gün annem sadece yanına Cemre’yi aldı. Merthan’ın arkasından çıplak ayaklarla koştuğı o gün kendime bir söz verdim. Annem bizi gelip alana kadar kardeşime annelik yapacaktım. Merthan uzun bir süre hiç kimseyle konuşmadı, içine kapanık bir çocuk oldu o günden sonra. Babam da altı aya kalmadan başka birisiyle evlendi ve taşındık. Annemden bir daha hiç haber almadım. Merthan’ı bilmem ama ben hep şunu soruyorum Niye ben değil de Cemre? Ama annem tam yedi yıl oldu hala gelmedi. Biliyorum bizi arıyor ama bulamıyor bu yüzden çok üzülüyorum... Merthan bazen bana: “O kadın şimdi sevgili kızı ile hayatını yaşıyor, seni beni ne yapısın?” dese de biliyorum, annem bizi bir gün bulacak...”

Aşağıdaki soru üzerinde düşünüp tartışın.

*Yukarıdaki örnek olayda annenin evi terk etme nedenini tartışın. Bu olayın çocuklar üzerindeki etkisini düşünün.

Ergenlik Döneminin Gelişim Özellikleri

- Ergenlik dönemi ile birlikte ergenlerin vücudunda bazı değişimler olurken, beyinde ve beyin fonksiyonlarında da birçok değişim yaşanır.
- Ergenler bu dönemde soyut kavramları ve olayları anlayabilirler ancak bu dönemde bir yetişkin gibi düşünemez ya da akıl yürütüp problem çözemezler.
- Bir sorun ile karşılaştığında onun çözümü için farklı boyutta olmayan ve sadece kendine yönelik çözüm önerileri getirir ve kendine odaklanırlar. Örneğin; terk edilme ve boşanma durumu ile karşılaşan ergen anne ile kalıyorsa annesini düşünmeden sadece kendini düşünerek olaylara yaklaşabilir.
- Ergen bu dönemde benmerkezci özellik gösterir. Bu benmerkezcilik ergende her olayın kendi odağında dönmesini istemesi ve kendi yaşadıklarının en büyük sorun olduğunu hissetmesi şeklinde kendini gösterir. Örneğin; kız arkadaşından yeni ayrılmış bir erkek ergen, ona anlayış gösteren annesine bile birinden ayrılmanın nasıl bir şey olduğunu anlayamayacağını söyleyebilir.
- Ergen herkesin ona odaklandığını düşünür. Herkesin dikkatinin ve ilgisinin kendileri üzerinde olduğu ve ona odaklandıkları ile ilgili inançları vardır. Sanki kendisi sahnededir ve herkes sahnede onu seyrediyordur.
- Bazı ergenler çevresindekilere yüksek sesle ve dikkat çekici davranışlar sergileyerek karşılık verir. Bunun nedeni herkesin kendini izlediğini düşündüğünden dolayı dışarıya dikkat çekici tepkiler vermek istemesindedir. Örneğin; ergene

herhangi bir konuda görüş belirten anne babaya ergenin “Zaten hep beni suçluyorsunuz ya da beni takip ediyorsunuz.” şeklinde karşı çıkması aslında ailesinden uzaklaşmak istemesinden kaynaklanıyor olabilir.

- Eleştirilmeye karşı çok duyarlı olurlar. Bu yüzden anne baba ya da öğretmenlerden eleştirel ve yargılayıcı bir söz gelmesi ergende bir yıkım olabilir.
- Bu dönemde ergen fiziksel ve psikolojik olarak hızlı bir gelişme gösterir ve toplumun beklentilerini karşılamaya çabalar. Buna bağlı olarak da bu dönemde ergen utanabilir, çekinebilir, kafası karışabilir.
- Bu dönemde ergen ebeveynlerden bağımsız olarak kendi cinsleri ve karşı cinsleri ile arkadaşlık kurarsa, onlarla iletişim ve etkileşimde bulunursa, ilgi alanına girecek toplumsal olaylara katılırsa bu dönemi en iyi şekilde atlatır.
- Ergenin duyguları da çok yoğunudur ve devamlı değişim içinde olup dengede değildir. Ergen çoğu kez duygularını etkin bir şekilde yönetemez. Çekingen ve utangaç haller, yüksek kaygı, huzursuzluk, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik duygulanım durumlarından bazılarıdır. Gerçek duygularını bastırma yaygın olarak görülür. Bunun sonucunda ergenler depresyon, öfke ve zayıf duygular düzenlemesine açık hale gelir ve bu durum akademik alanda yetersizlik ve güçlük, madde/alkol kullanımı, suçluluk ya da yeme bozuklukları gibi problemleri tetikleyebilir.
- Bağımsız olma isteği de ergenlerde sık görülen özelliklerdendir. Ergenliğin sonlarına doğru ebeveynleri ile ilişkilerinde duygusal olarak çocukken olduklarından daha bağımsız olurlar.
- Kız ya da erkek arkadaşlarına daha fazla bağlanabilirler.

- Bu dönemde ergenler “Ben kimim?” sorusuna cevap ararlar.
- Ergenler bu dönemde kararsızlık yaşarlar.

Kısaca ergenlik kendini değerli hissetme, karşı cinse yönelme ve cinsel ilgi, sosyal ortama katılma ve o ortamın bir parçası olma, fark edilme, risk alma, yeni şeyler deneme isteğinin çok yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir.

Ergenlik Dönemi ve Tek Ebeveynlik

Ana baba tutumlarının yanlış ya da yetersiz olması ergenin kendisini güvensiz bir dünya içerisinde algılamasına ve kendisini eksik, güçsüz, yalnız, küskün ve mutsuz hissetmesine sebep olur. Yetişkinliğe geçiş evresi olan bu dönemde ergen hem bağımsız olmak hem de anne babasının yanında güvende olmak ister. Bu karmaşık duygular içerisinde olan ergene yönelik anne baba tutumları onun duygusal gelişimi üzerinde oldukça etkilidir. Olumlu anne baba tutumları ergenin duygusal gelişimini olumlu yönde desteklerken, olumsuz anne baba tutumları duygusal geçiş sürecini daha fazla olumsuz etkileyebilir. Bu dönemin özellikleri nedeniyle boşanma, ölüm ya da terk edilme gibi nedenlerle tek ebeveyn ile yaşamak zorunda kalan ergen ve aile açısından zorluklar yaşanabilmektedir. Ergenlik döneminin gelişimsel açıdan özel bir süreci kapsamı nedeniyle tek ebeveyn olan ailelerde özellikle tek ebeveyn üzerindeki yükün artması ve ebeveynin daha stresli olması söz konusudur. Dolayısıyla ebeveynin stresi ergenle olan iletişimine olumsuz yansiyabilir. Bu nedenle farklı nedenler ile tek ebeveynli olan ailelerin daha fazla destek almaları gerekebilir. Ergenlik döneminde çocuğu olan tek ebeveynli ailelere destek olabilmek için bazı öneriler sunulabilir.

bk. AEP Hayatın
İlk Çeyreği
modülü Gençliğe
İlk Adımlar
ünitesi

Ergenlik Dönemi ve Boşanma

Ergenler ebeveynlerinin boşanmasını soyut düşünme becerileri geliştiği için çok daha mantıklı ve eksiksiz bir şekilde değerlendirebilirler. Bu durum ergenlerin boşanmaya ve yeni yaşama uyumlarını kolaylaştırır fakat bu dönem kimlik bulma dönemi olduğu için boşanma deneyimini kendi kimlikleriyle yakın ilişkiler bağlamında birleştirmekte zorlanabilirler. Bu durum nedeniyle karşı cinsle ilişkiyi başlatmada ve devam ettirmede ergenlikle başlayan sorunlar yetişkinlikte de devam edebilir. Aynı zamanda boşanma ile birlikte aile desteğinden uzak olma birçok riskli davranışı da beraberinde getirebilir. Okul asma, yasa dışı işlere karışan gençlerle arkadaşlık etme ya da intihar etme davranışları gibi isyankar ve tehlikeli davranış girişiminde bulunabilirler.

Ergenler, ebeveynlerinin sorunlarının farkında değillerse ve böyle bir durumdayken bir boşanma gerçekleşmişse ergen büyük bir şok yaşar. Bu durumu kabullenmesi zorlaşır. Arkasından gelen diğer tepkiler ise endişe ve güvensizlik olur. Bu güvensizliğe; “Babam bizi terk mi edecek?”, “Onu bir daha görebilecek miyim?”, “Başka bir okula mı gitmem gerekecek?”, “Ben kiminle yaşayacağım?” gibi düşünceler eşlik eder. Ergen boşanmadan dolayı ebeveynlerini de suçlayabilir. Bu durumda öfke ve saldırganlık gözlenebilir. Öfke tek

bir ebeveyne yöneltilebileceği gibi her iki ebeveyne de yöneltilebilir. “Neden babamın evi terk etmesine izin verdin?”, “Neden babamı yapayalnız bıraktın?” gibi sorular olabileceği gibi “Annemi başka bir kadın yüzünden terk ettiğin için senden nefret ediyorum.” veya “Tüm hayatımı mahvettiniz, şimdi okulumdan veya arkadaşlarımdan ayrılmak zorundayım.” gibi öfke dolu konuşmalar olabilir.

Ergenler aynı zamanda boşanmadan kendilerini de sorumlu tutabilirler. Kendilerinin ebeveynlerinin üzerinde büyük bir yük olarak görüp istenmeyen çocuk olduklarını düşünebilirler. Bu yüzden büyük bir suçluluk duygusu yaşayabilirler. İçlerine kapanma ile birlikte akademik başarıda düşme, motivasyonda azalma, okula ve derslere devamsızlık, arkadaşlık ilişkilerinde bozulma, itaatsizlik, otoriteyi reddetme, kurallara uymama, geç sosyalleşme, endişe, gelecek kaygısı, benlik algısında zayıflama ve özgüven eksikliği görülebilir.

Boşanmanın uzun vadeli sonuçlarına bakıldığında erinlik ve ergenlik döneminde aileleri boşanma süreci yaşayan çocuklarda uzun süreli uyum problemleri görülebilmektedir. Boşanma sonrası yaşananlar ergen açısından zor bir sürecin başlamasını beraberinde getirirse de ebeveynler arasındaki çatışmanın derecesi boşanmanın yarattığı etkileri de farklılaştırır. Çatışma oranı ve derecesinin yoğun olduğu boşanmalarda ergenler, çatışma oranının daha düşük olduğu boşanma sürecine nazaran daha fazla uyum sorunu yaşarlar. Aynı zamanda ebeveynleri mutsuz oldukları halde boşanmayarak çatışmadan başka bir şey barındırmayan bir evde yaşayan çocuğun uyumunun ve her yönden gelişiminin boşanmış ama çatışmanın olmadığı ailelerde yaşamını sürdüren çocuklara göre daha az davranış problemi yaşadığı ortaya konmuştur. Çatışma barındıran evlerde yaşayan çocukların dengeli bir evlilik hayatı kurma ve yaşatma eğilimleri düşük olabilmektedir.

Öneriler

- Boşanmayla gerçekleşen tek ebeveynlik durumunda; ebeveynler karı koca rolünün sonlanmasına rağmen anne baba rollerinin devam ettiğinin farkında olmalıdırlar.
- Ebeveynler boşanma nedenlerini birbirlerini suçlamadan bilişsel olarak anlayabilecek olan ergene anlatmalıdırlar.
- Bilişsel olarak bu durumu anlayabilecek olan ergen hiçbir zaman anne babasının ayrılmasını, alıştığı ve kendince mutlu olduğu ortamın dağılmasını istemez. Bu nedenle bu süreçte geçişlerin açık ancak yavaş ve dikkatli olması gerekmektedir.
- Ebeveyn ve ergen arasında işbirliği ve iletişim sağlanmalı ve ergenin yaşadığı duyguları anne-baba anlamaya çalışmalıdırlar.
- Bu süreçte ergen olan çocuklar eleştirilmemeli ve suçlanmamalıdır. Ayrıca çocuklar boşanmanın sorumlusu olarak gösterilmemelidir.
- Ergen, boşanma sürecinde ebeveynlerin kendi mutluluğu için bir araç olarak görülmemelidir.
- Ergenin sosyal ve duygusal gelişim açısından zor bir dönem yaşadığı bu süreçte ebeveynlerin gösterdiği tüm olumsuz tavırlar ergenlerin kişilik gelişimine olumsuz yansiyabilir. Bu nedenle ebeveynlerin daha anlayışlı, sabırlı ve destekleyici olmaları gerekmektedir.

- Ebeveynler bu süreçte uzmanlardan destek almalıdır.

- Ergenler de uzman desteğine ihtiyaç duyabilirler.

ETKİNLİK

Örnek Olay

“İlkokul yıllarında anne-babanızın boşandığını söylemek istemezsiniz. Çünkü herkes neden boşandıklarını, görüşüp görüşmediğinizi sorar. Görüştüğünüzü söyleyince “Aaa nasıl görüşüyorsun baban evlenmedi mi?, Annen evlenmedi mi?, Üvey annen, kardeşlerin var mı? derler. Görüşmediğinizi söylediğinizde nedenlerini sormaya başlarlar. Ne söylerseniz söyleyin sanki babanızın- annenizin sizi hiç sevmediğini söylediğinizi ya da onun öyle düşünceğini sanırsınız. Kendiniz de sorgularsınız aslında sebeplerini, nedenlerini mesela ben küçükken “Bu benim başıma neden geldi?, Kötü bir çocuğum işte.” derdim hep. Sonra biraz büyümeye başladıkça evlenmek gibi boşanmak da kendi kararları demeyi başardım ya da kim bilir başardığımı sandım. Sizi çok seven bir ailede mutlu yaşarken bile benim annemle babam boşanmış dediğinizde yaşıyorsunuz kaç olursa olsun hadi ya deyip size acıyan gözlerle bakılmasını istemezsiniz. Boşanmanın aslında çok berbat bir şey olmadığını bir çocuğa annenin de kardeşlerin de sevgisinin yetebileceğini, şiddetten ve anlaşmazlıktan uzak bir annenin yetiştirdiği, mutlu bir evde büyümenin onları hayatta daha sevgili, anlayışlı kendine güvenli çocuklar olduğunu diğerlerinin de anlamalarını istersiniz. Boşanmış ama çocuğu için özel günlerde bir araya gelebilen yani birbirine küsmemiş anne babanız varsa içinizde ezikliği kalsa da sevgi ile büyüyebilirsiniz. Evet, zordur parçalanmış bir hayat yaşamak, hele ki bu lise yıllarında daha bir zordur, kombine bilet bulsanız da maça sizinle gidebilecek bir babayı bulamazsınız mesela ya da “Babamla sinemadaydım arkadaş.” diyen bir arkadaşınız varsa çoğu zaman sinemaya gitmekten nefret ettiğiniz yalanı dökülür dudaklarınızdan... Günlerinizin hafta içi ve hafta sonu değil de anne-baba şeklinde sınıflandırılması da ayrı bir kederdir. O zamanlar maddi olarak bir kazanç gibi gelebilir, farklı evlerde fazlaca harçlık almak ama bu belli bir zaman sonra ruhunuzdaki o aile ortamının açlığını da doyuramamaya başlar. Aile ortamının eksikliğinin ebeveynler tarafından maddi birtakım şeylerle kapatılmaya çalışılması, akrabalarınızın sanki zavalliymişsiniz gibi size ekstra ilgi göstermesi kendinizi bir şey zannetmenize sebep olabilir. Fakat şu bir gerçek ki eğer seçme şansları verseyler bir çocuğa eminim ki kavga edip duran, tüm gün birbirinin suratına bakmadan bir hayat geçiren bir ailesi olması yerine boşanmış olmalarını tercih edecektir. Zira birinin sıkıntısını zamanla atarsınız, belki seneler alır ama kabullenirsiniz, içinde bulunduğunuz şarta bir şekilde ayak uydurursunuz. Fakat inatla sırf sizin için beraber olmaya çalışan büyüklerin arasındaki huzursuzluğu anlayamazsınız. Ama acaba bu akşam annem evi terk eder mi korkusu ile korkunç düşüncelerle kendinden hiçbir zaman emin olamayacak bir çocuk olarak yetişmezsiniz.”

Boşanmış ve birbirine küsmüş bir aileniz varsa işte o zaman rekabet savaşları arasında kalmışsınız demektir. Yapılan her hatanın zaten otomatik bir kaynağı vardır. Her yaptığınız yanlış hareketi diğerinin yanında öğrendiğiniz ve onu çok sevdiğiniz ima edilerek

sözlü tacize bile uğrarsınız kimi zaman. Hep mutlu bir aile gördüğünüzde boynu bükük dolaşırsınız, işte bu oldukça zordur ve tamir edilemez derin boşluklar yaratır içinizde. Ancak asıl vahşet olan ebeveynin çocuğundan da boşanmış gibi hissetmesidir. İşte o zaman bir çocuğu babasız/annesiz büyümeye mecbur bırakırsınız. Büyüdükçe o çocuk nasıl yararlı bir birey olur, içinde o kadar kin besledikten sonra neler yapar ya da başkalarına bu kini ve öfkeyi yaşatır orası da muammadır. Oysa ki ben hep güler yüzlü mutlu bir çocuk olmak isterdim. Annem ve babamı bir resim kağıdında ayrı ayrı köşelere değil, bir gökkuşağının altında el ele tutuşmuş, tüm renklerde o sıcak aile huzurumuza yansıtılabilmeyi arzularım o küçücük yüreğimle. Beni hırpalamadılar ya da bir eşya gibi oradan oraya kullanmadılar ve ben hiçbir zaman “Babanlaşma” ya da “Annen gibi” olma sözlerini de duymadım. Ancak mezuniyetimde ya da özel günlerimde biraraya geldikleri zaman asla aile gibi durmadığımızı fark ettiğim zaman hep içim acıdı. Bazen “En iyisi boşanmalarıydı.” dersiniz ama babasına hala tapan arkadaşlarınızı gördüğünüzde bir zamanlar ben de böyleydim dersiniz hep içinizden. Yetişkin olduğunuzda bile neden boşandıklarını hep sorgularsınız.”

Aşağıdaki soru üzerinde düşünüp tartışın.

* Yukarıdaki örnek olayda anne, baba ve çevresi çocuğa nasıl destek olabilirdi?

Ergenlik Dönemi ve Ebeveyn Kaybı

Ergenlik döneminde ölüm nedeniyle tek ebeveynin kaybedilmesi bilişsel olarak kabul edilebilir bir durum

olsa bile duygusal olarak bunu kabullenmek oldukça zor olabilir. Özellikle de ölüm nedeni uzun süreli bir hastalık değil de trafik kazası, kalp krizi gibi ani bir durum ise kabullenme süreci daha da uzayabilir. Bu süreçte ergenler uzun süre ölen ebeveyne olan özlem nedeniyle büyük bir üzüntü, mutsuzluk hatta suçluluk duygusu içinde olabilirler, daha hırçın ve öfkeli oldukları gözlenebilir. Ergen, ebeveynin kendisine karşı sevgisinin azalabileceğini

düşünebilir. Ergenin bu süreci kolay atlatabilmesinde hayatta kalan ebeveynin desteği çok önemlidir. Hayatta

kalan ebeveynin de yasını yaşaması ve rahatlama önemli olmakla birlikte ergene de desteği çok önemlidir. Anıların ve duyguların paylaşılması önemlidir ancak bunlar hep üzüntü gibi olumsuz duygular ile bitmemelidir. Genellikle ergenler, ölüm nedeniyle tek ebeveynlik durumunu boşanma ve terk edilme nedenleriyle oluşan tek ebeveynlik durumuna göre daha kolay kabullenirler.

Öneriler

- Öncelikle ergenin yas sürecini yaşamasına izin verilmelidir.
- Ebeveyn kaybı yaşayan ailelerde de, ergenle sağlıklı iletişim kurularak ölüm süreci anlatılmalıdır.
- Okul idaresine ve öğretmenlerine ölüm hakkında bilgi verilerek onların destekleri de alınmalıdır.
- Kaybedilen ebeveynin güzel anılarla anılması önemlidir.
- Ergenin en büyük çocuk olması durumunda “Sen kardeşlerine annelik/babalık yaparsın.” gibi sözlerle yaklaşılmamalı, ebeveynlik sorumluluğu yüklenmemelidir.
- Ebeveynin intihar etmesi ergeni çok olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle uzman desteği alınması önemlidir.

Ergenlik Döneminde Ebeveynin Evi Terk Etmesi

Ergen üzerinde en olumsuz etki yarattığı düşünülen tek ebeveynlik durumu, ebeveyni tarafından terk edilmedir. Ergenler ergenlik döneminde kendilerini yazı ile daha iyi ifade etmektedir. Ebeveynlerden birinin evi terk etmesine tepki olarak da sözel paylaşımlarını daha da azaltabilir. Yazı ile rahatlama sağlayamayan ergen ise bu dönemin çalkantılı sürecinde daha saldırgan davranabilir ya da olumsuz davranışlar gösterebilir.

Bu durumda ergenin yanında kalan ebeveynin desteği çok önemlidir. Evi terk eden ebeveynin olumsuz eleştirilmesi ya da diğer ebeveynin duyduğu öfke nedeniyle ergen bu süreci sağlıklı atlatamayabilir. Terk edilme durumu, ergenin kimlik karmaşası yaşamasına ve kişilik bozukluklarına neden olabilir.

Öneriler

- Öncelikle terk eden ebeveyn hakkında olumsuz paylaşımlar yapılmamalıdır.
- Ergenin yaşadığı kızgınlık, mutsuzluk, öfke gibi olumsuz duygular anlaşılmaya çalışılmalı, bu duyguların artmasına neden olacak paylaşımlarda bulunulmamalıdır.
- Eğer ergen en büyük çocuk ise sorumluluk yüklenerek, “Babanın/annenin yerini sen tutarsın.” gibi sözlerle yaklaşılmamalıdır.

Tek ebeveynli ailelerde yaşanan problemler çocukların içinde buldukları gelişim dönemi özellikleri ile yakından ilişkilidir. Ebeveynler çocuklarının gelişimsel özelliklerini yakından takip etmeli ve bu doğrultuda çocuklarına yaklaşmaldırlar. Bu dönemde ebeveyni tarafından gerekli desteği gören çocuklar sorunlarla daha kolay başedebilirler. Ebeveynler çocuklarıyla daha yakın ilişkiler kurarak yaşadıkları sorunların üstesinden

gelebilir ve çocuklarının güvenli bağlanma davranışını destekleyebilirler. Tek ebeveynle yaşayan çocukların sorumluluk alma, empati kurma, kendi öz bakımını yapma, işbirliği içinde çalışma ve yardımseverlik gibi olumlu özelliklere sahip olmalarında ebeveyn desteği önemlidir. Çocuklara uygun ortam sağlandığında kendi düzenlemelerini yapabilmekte ve tek ebeveynli yaşama da kolaylıkla uyum sağlayabilmektedirler.

TEK EBEVEYNLİ AİLELER

ünite 5

Tek Ebeveynli Aile Olmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Tek ebeveynli ailede yaşamakta olan çocuklar çeşitli sorunlarla karşı karşıya gelebilmekte ve bu sorunlar her çocukta aynı şekilde, aynı düzeyde yaşanmamaktadır.

Bu bölümde;

- tek ebeveynli ailede yaşamanın çocuğun okul hayatına, arkadaş ilişkilerine, aile ve çevre ilişkilerine olan etkileri,
- çocukların bağlanma stilleri ve boşanmanın çocuk üzerindeki psikolojik etkileri,
- ebeveynin çocuğu üzerindeki otoritesi ve kimliğı,
- yeniden evlilikler

hakkında bilgiler verilmekte ve ebeveynlere bu konularda yaşanan sorunlara ilişkin önerilerde bulunmaktadır.

Tek Ebeveynli Aile Olmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Tek Ebeveynli Ailede Yaşam

Tek ebeveynli bir ailede çocuklar çeşitli sorunlarla karşılaşabilirler. Unutulmamalıdır ki bu sorunlar her çocukta aynı şekilde görülmeyeceği gibi aynı düzeyde de yaşanmaz. Bununla birlikte yaşanması muhtemel sorunlar çocukların yaş dönemlerine göre de değişiklikler gösterecektir.

Tek ebeveynli ailerde bir takım problemlerin yaşandığı bilinsede bu tip ailelerde bireylerin bir çok açıdan güçlü ve mücadeleci olabildikleri görülmektedir.

Okul Hayatı

Tek ebeveynli bir ailede yaşamak çocuklar açısından oldukça zorlu olabilecek bir yaşam deneyimidir. Çocukların yaşadıkları birçok olayda olduğu gibi burada da çocukların en fazla etkilenecekleri alan okul olarak görülmektedir. Tek ebeveynli bir ailede yaşayan çocuklar açısından bakıldığında olası okul problemleri şu şekilde sıralanabilir:

Çocukların gelişimsel özellikleri ve tek ebeveynlilik konusuna ayrıntılı olarak 3. ünite de yer verilmiştir.

- Ev işlerine yardım ihtiyacı doğmasına bağlı olarak okulu bırakma,
- Gelir azalması nedeniyle iş gücüne katılma zorunluluğu ortaya çıkması nedeniyle okulu bırakma,
- Gelir azalması ve adres değişikliği nedeni ile okul değiştirme,
- Ek kitap satın alamama ve okul dışında özel ders/ kurslara devam edememe,
- Okul başarılarında düşme: Özellikle boşanma sonucu oluşan tek ebeveynli ailelerde okul başarısının düşmesi çok sıkça rastlanılan bir durumdur. Bu düşüş özellikle boşanma sonrasında ilk 18 ayda çok daha dramatik bir seyir izlemektedir. Boşanma sonrasında özellikle erkek çocukların akademik alanda daha fazla sorun yaşadığı gözlenmektedir.

Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların okulda yaşadıkları problemler çocukların yaşına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin; ilköğretim birinci kademeye devam eden bir çocuk daha az sorun yaşayabileceksen, ikinci ve üçüncü kademelerde öğretmen sayısının artması, çocuğun ergenliğe geçişi gibi nedenlerle okul ile ilgili sorunlar da büyüyebilecektir. Tek ebeveynli ailelerin özellikle bunun bilincinde olması ve ebeveynlerin kendilerini ve çocuklarını bu geçişe hazırlaması çocuğun geçiş süreçlerini rahat atlatabilmesi açısından önemlidir.

Çocuğun Sosyalleştiği Alan: Okul

Tek ebeveynli olmanın çocukların sosyal hayatına etkilerinin genel olarak olumsuz olduğu görülmektedir. Tek ebeveyn olma sürecinde çocukların özellikle en çok vakit geçirdikleri, iletişim kurdukları ve en çok etkilendikleri okul hayatında da değişiklikler yaşanmaya başlar.

Özellikle ev dışı sosyal hayata daha çok karıştıkları ilköğretim döneminde olan ve tek ebeveynli olma sürecinde

psikolojik destek almayan ya da anne ve babanın boşanma ya da vefat sonrası düzgün iletişim kuramadığı çocukların, kendilerini akranlarından farklı hissettiği, tek ebeveynli olmayı utanılacak bir durum olarak gördüğü ve çevreleri ile kurdukları iletişimi kısıtladıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin çocuğa yaklaşımı tek ebeveynliliğin okul hayatına etkisinde belirleyici unsurdur. Öğretmenlerin tek ebeveynli olduğu için çocuklara gösterdiği daha özenli ve ilgili davranış; çocuğun bu yeni durumla baş etmesine yardım etmektedir. Rehber öğretmenlerle konuşmanın çoğu zaman öğrencilere iyi geldiği ve rehber öğretmenin verdiği tavsiyeler ya da istenilen zamanda konuşacak birinin olması çocuklar açısından rahatlatıcı olduğu görülmektedir. Aileler yaşanan yeni duruma ilişkin okul rehber öğretmenlerine (Psikolojik Danışma ve Rehberlik mezunu öğretmenler) okul psikologlarına, sınıf rehber öğretmenlerine ve okul idarecilerine gerekli bilgiyi vermelidirler. Çocuğun okul hayatında etiketlenmesinin önlenmesi için aile ve okulun işbirliği içerisinde ve maksimum duyarlılıkta davranması önemlidir.

Okullardaki Psikolojik Danışma ve Rehberlik uygulamaları;

- başarısızlık ve öğrenme güçlükleri,
- okulla ilgili problemler,
- geleceğe dönük öğrenim ve meslek seçme planları,
- aile ile ilgili problemler,
- kişisel ve sosyal problemler,
- başkaları ile ilişki kurabilme ve arkadaşlık konularındaki problem

alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Okul psikolojik danışmanları, çocukların ve gençlerin ihtiyaçları doğrultusunda destek ve beceri eğitimi vererek, bireysel ve akademik problemlerinin üstesinden gelebilecekleri bir ortam sağlayarak bu zorlu geçiş döneminin etkisini hafifletebilir.

Tek ebeveynli çocukların okul başarılarının bu durumdan genel olarak etkilendiği bilinen bir gerçektir. Ayrıca bu durumdan veli toplantısı, karne günü gibi zamanlarda sadece beraber yaşanan ebeveynin katılım sağlaması ya da ebeveynin çalışmasından ötürü abla, ağabey ya da yakın akrabasının gelmesi tek ebeveynli çocukları duygusal olarak etkilemektedir.

Tek ebeveynli ailelerde çocukların evle ilgili işlerde daha fazla sorumluluk aldığı görülmektedir.

Arkadaş ilişkileri

- Tek ebeveyn ile yaşarken çocuklar kimlik karmaşası yaşayabilirler. Boşanma sonrası tek ebeveynliliğe geçiş sürecinde çocukların yaşadığı en önemli kayıplardan birisi de kimlik kaybıdır. Çocuğun ebeveynlerinden birisinin artık olmayışı o ebeveynle birlikte oluşturduğu kimliğin de bir parçasının çocuktan ayrılmasıdır. Sevilen bir ebeveynin artık olmayışı ile ilgili yaşanan bu karmaşıklığın çözümü yine çocuktan çocuğa ve çocuğun yaşına göre değişebilmekte ve iki yıla kadar sürebilmektedir.

- Çocuklar karşı cinsle ilişki kurmakta zorlanabilirler. Tek ebeveynli ailelerde yetişen çocukların karşı cinsle ilişkileri konusunda birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalarda özellikle ailede eksik olan ebeveynin çocuklara model olamaması üzerinde durulmaktadır. Özellikle evden babanın gitmesi ile bir erkek modelden yoksun kalan erkek çocuklarının çevrelerindeki diğer erkek çocukların babalarını model aldıkları görülmektedir.

- Çocuğun arkadaşları tarafından sosyal baskı görmesi ya da desteğin farklılaşması durumu ortaya çıkabilir.
- Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocukların akranlarında gördüğü aile yapısına özenmesi ve diğer ebeveynin eksikliğini hissetmesi sıkça yaşanan bir durumdur.

Aile ve Çevre ilişkisi

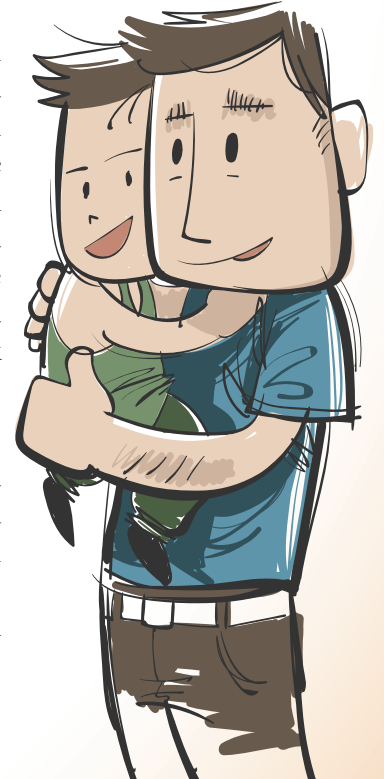
- Çocuk evin geçimini sağlayabilmek için çalışmak zorunda kalmaktadır. Tek ebeveynli ailelerde yaşamının çocukların okul hayatına etkilerinde de bahsedildiği gibi boşanma ile birlikte özellikle tek ebeveynin anne olduğu ailelerde yaşanan yoksulluk birçok çocuğun çalışma hayatına girmesine neden olabilmektedir.
- Tek ebeveynli ailelerde ebeveynin çalışmasının gerekmesi ya da psikolojik olarak sağlıklı işlev görememesi nedeniyle büyük çocuğun kendinden küçük kardeş/kardeşleriyle ilgilenmek zorunda kalması, evin sorumluluğunu alması ve “Artık evin erkeği sensin.”, “Kardeşlerine ve annene sen bakacaksın.”, “Sorun çıkarmamalısın, annen-baban yeterince meşgul ve üzgün.” gibi ifadelerle yaşının ötesinde yüklenen psikolojik yükümlülükler bu çocukların yaşamlarını zorlaştıran etkenlerin arasında sayılmaktadır.
- Birçok sorunun yanında tek ebeveynli ailelerin en güçlü yanlarından birisi de ailedeki roller ve kuralların esnekliği olarak gösterilebilir. Bu ailelerde yaşayan çocuklar almak zorunda kaldıkları kimi sorumluluklarla birlikte farklı roller arasında daha esnek bir biçimde geçiş yapabilirler. Evdeki ortak sorumluluklar ve kısıtlı kaynakların kullanımı konusunda çok daha yaratıcı olabilirler.

Çocukların Bağlanma Stilleri ve Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Psikolojik Etkileri

Bağlanma, çocuğun anne-baba ile kurduğu temel sağlıklı ilişki çerçevesinde yaşamın ilk yıllarında şekillenmektedir. İlişkinin durumu ve pek çok faktöre bağlı olarak; güvenli, kaygılı ya da kaçınan bağlanma tarzları ortaya çıkar. Araştırmalar anne-babası boşanmış ya da ayrı olan çocukların anne-babası birlikte olanlara göre, ebeveyne karşı güvensiz bağlanma tarzı geliştirdiklerini göstermektedir. Burada çocuk ile kendisine bakım veren kişi arasındaki bağlanma stiline ilk iki yılda oluştuğunu ve sonrasında önemli bir müdahale olmadıkça sabit kaldığını ifade etmek gerekir. Özellikle çocuk 0-2 yaş arasında iken yaşanan boşanmalarda çocuk açısından bağlanma risklerinin daha fazla olacağı ifade edilebilir.

Diğer yandan tek ebeveynli ailelerde çocukları bekleyen diğer yaygın risk faktörlerinden biri de kaygıdır. Araştırmalar tek ebeveynli ailelerdeki çocukların daha fazla kaygı sorunları yaşadıklarını göstermektedir. Tek ebeveynli ailelerin çocukları ayrılık anksiyetesi açısından risk grubu içinde yer almaktadır. Çocuklarda ayrılık anksiyetesi çocuğun evden ya da evde bağlandığı kişiden ayrılmaya bağlı olarak gelişim düzeyine göre beklenenden fazla ve yineleyici anksiyete duyması şeklinde tanımlanabilir. Çocuğun bağlandığı başlıca kişileri yitireceğine ya da onların başına bir iş geleceğine ilişkin sürekli ve aşırı bir anksiyete yaşadığı, ayrılma korkusu nedeniyle, okula ya da başka bir yere gitmek istemediği görülür.

Çocuklarda boşanma sonrası görülmesi muhtemel önemli kaygı bozukluklarından birisi de travma sonrası stres bozukluğu olarak gösterilebilir. Boşanma çoğu zaman çocukların gözünden bir yetişkin gibi algılanmayacaktır ve farklı tepkiler ortaya çıkabilecektir. Eğer boşanma sonrasında çocuğunuz çeşitli fiziksel

(mide bulantısı, baş dönmesi, baş ağrısı vb.) ve psikolojik (depresif duyu durumu, kaygı, inkar, korku suçluluk vb.) sıkıntılar yaşıyorsa ve bunlar süre ve düzey olarak normal yas ve stres tepkilerinin üzerinde seyrediyorsa bir uzmandan yardım almak gerekli olabilir. Kimi çocuklar boşanmadan sonra çeşitli dışsallaştırma ve içselleştirme sorunları yaşamaktadırlar. Her iki ebeveyne de düşen görev; boşanmayı sağlıklı bir biçimde sonlandırmaya çabalamak kadar boşanma sonrasında çocuklarındaki psikolojik durumu dikkatle izlemek ve gerektiğinde yardım almaktan çekinmemektir.

Tek ebeveynli aile olduktan sonra çocuk ve birlikte yaşadığı ebeveyni arasındaki ilişki, ebeveynde herhangi bir psikopatoloji (psikolojik bir bozukluk) olmadığı durumda çoğu zaman olumlu yönde değişmektedir. Ebeveynler, tek ebeveyn olduktan sonra genel olarak, çocuklarının bu durumla baş etmelerine ve hayata bağlanmalarına daha çok yardımcı olmaktadır. Bu nedenle tek ebeveyn olan anne ve babaların çocuklarına eskisine göre daha fazla düşkün olduğu görülmektedir. Örneğin; anne-baba birlikte yaşayan ailelerdeki babalara kıyasla tek ebeveyn olan babaların çocukları ile daha fazla zaman geçirdiği böylece çocuklarıyla daha fazla yakınlaştıkları söylenebilir.

Çocuklar da tek ebeveynli olduktan sonra anne ya da babalarıyla birlikte yaşadıkları zamanın daha verimli geçtiğini, ebeveyninin daha az öfke sergilerken daha çok hoşgörülü olduğunu deneyimlemekte, anne ve babalarının değerini daha iyi anladıklarını düşünmektedirler.

İlk dönemlerde kendilerini yalnız hissettiğini düşündüklerinden ebeveynlerine destek olmak amacıyla daha fazla söz dinlemektedirler. Bununla birlikte özellikle boşanma ya da ayrılığın yaşandığı ilk dönemlerde

çocuklar ebeveynlerine karşı kızgın, sinirli olabilmekte; saldırgan ve öfkeli davranabilmektedir.

Anne ya da babanın tek ebeveyn olma nedeni de çocuk ile ilişkisini etkileyebilmektedir. Boşanmış aile çocuklarında olumsuz yaşantılarla karşılaşma oranları, ebeveyn kaybı ve ölümü yaşayan çocuklara oranla daha fazladır. Örneğin; eşinin ölümü durumunda annelerin çocuklarına ilgilerinin azalması söz konusu olabilmektedir. Ölüm sonrası ilk dönemlerde annelerin çocuklarına karşı çok sinirli olduğu ya da zamanının çoğunu uyuyarak geçirdikleri için onlara zaman ayırmadıkları görülmektedir.

Ergenler problem çocuk, problem genç olarak ortaya çıkabilirler ve boşanmanın etkisiyle diğer ebeveyne karşı düşmanlık ve öfke duyabilirler. Bu durum evden ayrılan ebeveynin yerini kimin doldurduğuna, geriye kalanlarla olan ilişkisine göre değişebilmektedir.

Boşanma olgusu bazı aile kuramcıları tarafından bir yas süreci olarak tanımlanmış ve çift ve çocuklar açısından boşanma süreci çeşitli yas kuramlarına göre ele alınmıştır. Boşanma sonrasında çocuk sevdiği birisini kaybetmiştir. Hala aynı şehirde veya mahallede olsa bile o artık aynı evde değildir.

Çocuk da anne ve babası gibi kaybının ardından yas tutacaktır. Çocuklar bu süreçte çeşitli evrelerden geçebilirler. Bu evreler:

İnkâr Evresi: Çocukların çoğu başlangıçta boşanmayı kabul etmekte zorluk çekebilirler.

Depresyon Evresi: Bu aşamada kaybın farkına varan ve artık anne ve babasının evliliğinin geri gelmeyeceğini fark eden çocukta yoğun depresif duygu durumu görülebilir.

Öfke Evresi: Burada öfke çok çeşitli yerlere yönlendirilebilir. Öfke aşamasından sonra yeni bir yaşam tarzının ve yeni kimliklerin oluşmaya başladığı görülür.

Uyum Evresi: Son aşamada ise artık çocuk tarafından da bu kayıp kabul edilmiş ve yeni yaşam tarzına uyum sağlanmıştır.

Boşanma süreci çocuk açısından bir yas bakış açısı ile ele alındığında üzüntü, öfke, suçluluk, çaresizlik gibi duyguların sıklıkla yaşanabileceğini unutmamak gerekir. Yine çocukların verecekleri tepkilerin çocuğun yaşına (örneğin; okul öncesi çocuklar başlangıçta en fazla tepki veren fakat sürece en hızlı adapte olan grup içerisinde yer alırlar), evden giden kişi ile çocuk arasındaki bağlanma stiline ve çocuk ile ilişkisine bağlı olarak değişkenlik göstereceği bilinmektedir.

Boşanma Sürecinde Ne Yapalım?

- Çocuğunuzu boşanma konusunda bilgilendirin ve evliliğinizin bittiğini ona net olarak ifade edin (Her iki ebeveyn tarafından).
- Boşanmanın çocuğunuzla ilgisi olmadığını anlatın çünkü çocukların ebeveynleri ile kuracağı sevgi temelli ilişki benlik saygısı ve özgüven kazanımında önemlidir.
- Çocuğunuzun bu süreçte duygularını yaşamasına ve ifade etmesine imkan tanıyın. Çocuğunuz ağlıyorsa engellemeyin ve çocuğunuza duygularına ilişkin olumsuz geri bildirimlerde bulunmayın.
- Evden ayrılan ebeveynin çocukla ilgili sorumluluklarını belirleyin. Unutmayın ki özellikle ergenliğe kadar birçok çocuk boşanma sürecinde kendi yaşantısından nelerin eksileceğine dair kaygı ve korku yaşar.
- Evden ayrılan ebeveynin çocuğunuzun hayatındaki yeri ve önemini, sizin açınızdan da ortak ebeveyn olarak değerini kabul edin. İyi bir eş olmasa da iyi bir ebeveyn olabilir.
- Çocuğunuzun taraf olmaya zorlamayın.
- Eski eşinizle ilişkinizin sona erdiğini ama ebeveyn olarak ilişkinizin devam ettiğini kabullenip birbirinize destek olun. Diğer ebeveyn sizin için yardım ve destek kaynağıdır bunu göz ardı etmeyin.
- Çocuğunuzun diğer ebeveynini de sürekli ve düzenli görmesine imkân sağlayın.
- Çocuğunuzun yaşadıkları ile nasıl baş ettiğine dair gözlemler yapın. Özellikle ergen çocuklarda bağımlılık riskine dikkat edin. Özel bir durum gözlemlendiğinde mutlaka bir uzmandan yardım alın.

Ebeveynin Çocuğu Üzerindeki Otoritesi ve Ebeveyn Kimliğı

Babanın yokluğunda “baba” rolü, annenin yokluğunda ise “anne” rolü tek ebeveynin kimliğine eklenir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, anne ya da baba eksikliğinin tamamen giderilmeyeceğini bilmektir. Çocuğun diğerebeveyni olmadığı için aşırıya kaçmak, örneğin; aşırı verici olmak, her istediğini almak, sınırlamaların ortadan kalkması, otoritenin kaybolması hem çocuk eğitimi açısından hem de tek ebeveynin ruhsal açıdan kaldıramayacağı bir yük olduğu için doğru bir yaklaşım değildir. Bu hatalı davranış biçimleri, diğerebeveynin yokluğunu gideriyormuş gibi hissettirse de çocuğun sağlıklı gelişimi ve doğru disiplini kazanması açısından sakıncalıdır.

Tek ebeveynli ailelerde baba figürünün yokluğu anne-çocuk ilişkisini etkilemekte ve anneler çocuklarına söz dinletmekte sıkıntı yaşamaktadır. Bu durumu daha çok, erkek çocuğu olan ya da büyük yaşta kız çocuğuna sahip anneler deneyimlemektedir. Anneleriyle birlikte yaşayan erkek çocuklarının evin çocuğu olmaktan ziyade evin erkeğı rolünü daha fazla benimsediğı görülmektedir. Anneyi ve eğer varsa kardeşleri korumak, onlara sahip çıkmak erkek çocuğuna toplum ve tek ebeveyn olan anne tarafından yüklenen bir sorumluluktur. Bu nedenle 14–17 yaş aralığındaki erkek çocuğu ya da yaşı daha küçük olmasına rağmen evin en büyük erkek çocuğu evin reisi gibi davranmaktadır. Bu durum da annenin otoritesini sarsmaktadır. Otorite figürü olmaya çalışan erkek çocuğu, kendi kararıyla okulu bırakıp aileyi geçindirmek için çalışmak isteyebilir. Annesinin ve kardeşlerinin hayatına daha fazla müdahale edebilir. Annesinin yeniden evlenmesine karşı çıkabilir.

Tek ebeveynli ailelerde, ebeveyn ve çocuğun beraber gerçekleştirdiğı aktiviteler önceki yaşantılarına göre değişime uğramaktadır. Erkek ya da kız çocukları yaş dönemlerine göre hemcins ebeveyni ile daha çok

vakit geçirme ya da oyun oynama arzusunda olabilir. Örneğin; babasıyla top oynamak isteyen erkek çocuğu ya da annesiyle dans etmek isteyen kız çocuğu. Böyle bir durumda çocuğun bu arzusunu doyumak için tek ebeveyn ister anne ister baba olsun çocuğun arzu ettiği aktiviteyi gerçekleştirmek için çaba sarf edebilir. Eğer bunu yapamıyorsa, bir akraba ya da arkadaşından destek alabilir.

Yeniden Evlilikler ve Çocuklar

Tek ebeveynli bir yaşamdan yeniden evlilik yaşamına geçişi farklı aile yaşam süreçlerini de içereceğinden çok kolay bir süreç olarak görmemek gerekir.

Sağlıklı bir biçimde yeni evliliğe başlamanın ilk koşulu bir önceki evlilikle ilgili bir duygusal sorunların bitirilmiş olmasıdır. Aynı zamanda çocuklar ve eski eş ile ilişkilerin de düzenli bir biçimde kurulması özel önem taşımaktadır. Tek ebeveynli ailelerde olduğu gibi yeniden evlilikler yolu ile oluşan ailelerin de sınırlı yanları olduğu gibi güçlü yanları da bulunmaktadır. Burada en önemli nokta aile içerisinde güçlü iletişim becerilerinin ve problem çözme becerilerinin ortaya konabilmesidir.

Yeniden evliliklerde çiftleri ve birleşen ailelerin çocuklarını oldukça zor görevler beklemektedir. Bu nedenle yeniden evliliklerde sistemin oturma süresi oldukça uzun zaman alabilmektedir. Yeniden evliliklerde çocukların durumu, velayeti elinde bulunduran ebeveynin görevleri açısından değerlendirildiğinde özellikle bu süreçte çocukların konumlarının belirlenmesi, diğer ebeveynle görüşmelerinin gerekirse yeniden planlanması, çocukların yeni aile sistemine ilişkin kaygılarının anlaşılması ve gerekli desteğin verilmesi oldukça önemli görülmektedir.

Öneriler

- Çocukların duygularını sorunlu davranışlarla değil konuşarak ifade etmelerine imkan tanıyın.
- Üvey ailelerle ilgili kitaplar okuyun.
- Çocukları kendilerini ilgilendiren her türlü plandan haberdar edin.
- Çocuk gelişimi ve ebeveynlik kurslarına katılın.
- Çocuklarla birbirinizi destekleyin.
- Çocukların yeni ebeveyn ile ilgili duygularını kabul edin.
- Üvey ebeveyni nasıl bir isimle çağıracakları konusunda çocukların düşüncelerine önem verin.
- Beraber hoşça vakit geçirin.
- Eski eşinizle ebeveynlik konusunda yaşanan sorunları bizzat konuşun ve çözün.
- Çocuklarınızı ebeveyn çatışmalarının dışında tutun.
- Önceki eşinizin ebeveynlik becerilerine saygılı olun.

- Çocukların kendilerini özel hissetmelerini sağlayın.
- Çocuklara aile geleneklerine uyum konusunda zaman tanıyın.
- Çocuklarınızı postacı olarak kullanmaktan kaçının.
- Ergenlerin yaşadıkları evi değiştirme isteklerini ciddiye alın.
- Sizinle yaşamayan çocuklarınızı ziyarete geldiklerinde onlara özel yer ayırın.
- Aranızda bir bağ oluştuktan sonra üvey ebeveyn-üvey çocuk ilişkinizi boşanma veya ölüm durumu olsa bile sürdürün.
- Üvey ebeveyn olarak üvey çocuklarınızın aktivitelerinde yer alın.
- Üvey ebeveyn-üvey çocuk olarak birlikte zaman geçirin.
- Ebeveynler olarak üvey ebeveyn-üvey çocuk ilişkisine yer açın.
- Çocuklar tarafından hemen seilmeyi ve kabul edilmeyi beklemeyin.

Tek Ebeveynli Çocukların Desteklenmesine İlişkin Öneriler

Ebeveynler çocuklarının tek ebeveynli olması nedeniyle yaşadıkları sorunlarla başa çıkmanın yanı sıra atılganlık, benlik saygısını geliştirme, öfke ve stres yönetimi, okul yaşamı ve akademik başarı, kayıp ve yasla başa çıkma ve arkadaşlık becerilerini geliştirme gibi değişik konularda sorunlar yaşayacaklardır. Yeni okul, arkadaşlar ve ev düzenindeki değişimler çocukların uyumlarını güçleştirerek yaşam becerilerini geliştirmede olumsuz rol oynayacaktır. Aşağıda tek ebeveynli aile çocuklarının desteklenmesine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

Çocuğun Benlik Saygısını Geliştirmeye İlişkin Öneriler

- Çocuğunuzun alışkın olduğu çevrede yaşaması için gereken özeni gösterin.
- Çocuğunuzun gelişim dönemine uygun olarak sorumluluk alması konusunda destekleyin.
- Huzursuz aile ortamı çocuğun kişiliğini olumsuz etkileyerek evden uzaklaşmasına, zarar göreceği arkadaşlar edinmesine sebep olacağı için tüm duygularınızı paylaşın, çocuğunuzun duygularını anlamaya çalışın ve dürüst davranın.
- Yakın çevrenizde çocuğunuza rol model olabilecek kişiler ile tanıştırın.
- Çocuğunuzla açık, dürüst ve demokratik iletişim kurun ona seçim hakkı tanıyın.
- Çocuğunuza duygularını ifade etmesi için fırsat ve cesaret verin.
- Ebeveyn olarak çocuğunuzun olumlu nitelikleri üzerinde durun, onun olumsuz davranışları ve yetersizliklerini ifade etmeyin.
- Çocuklarınızı başkalarıyla kıyaslamayın.
- Çocuğunuzun olumlu davranışlarını onaylayın ve ödüllendirin (parka götürme, sevdiği bir şeyi pişirme vb.).

Çocuğun Akademik Hayatına ve Başarısına İlişkin Öneriler

- Çocuklarınızın akademik hayatını desteklemek ve başarısını artırmak amacıyla okullarda veya yaşadığınız il ve/veya ilçelerinizde bulunan belediyeler tarafından açılan etüt ve üniversite hazırlık kurslarından ücretsiz olarak faydalanabilirsiniz.
- Çocuğunuzun özel eğitime ihtiyaç duyması halinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Rehberlik Araştırma Merkezlerine (RAM) başvurun ve çocuğunuz için düzenlenecek olan raporla özel durumuna uygun eğitim almasını sağlayın.
- Çocuğunuza zaman ayırarak ödevlerini yapma konusunda destek olun veya yetersiz olduğunuz durumlarda çevrenizde yakın olduğunuz kişilerden (akraba, komşu, üniversite öğrencisi vb.) yardım alabilirsiniz.
- Çocuklarınıza okuma alışkanlığı kazandırmak için evlerinizde okuma saati belirleyerek beraberce okuma yapın. Çocuğunuzun ihtiyaç duyacağı kitapları okul kütüphanesi veya yaşadığınız il/ilçede bulunan halk kütüphanelerinden ödünç ve ücretsiz temin edebilirsiniz.
- Çocuğunuzun televizyon, bilgisayar veya telefon başında geçireceği süreyi sınırlayarak derslerine gerekli zamanı ayırmasını sağlayın.

Çocuğun Sosyal Becerilerini Geliştirmeye İlişkin Öneriler

- Çocuğunuzun arkadaşlarını, öğretmenlerini, akrabalarını ve onların gözünde değeri olan diğer kişileri izleyerek paylaşma, liderlik, arkadaşlık kurma ve olaylara olumlu yaklaşma gibi becerilerini geliştirmelerine izin verin.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı, spor kulüpleri ve belediyeler tarafından açılan ücretsiz sportif faaliyetlere ve yaz kurslarına katılmalarını sağlayın.

- Çocuğunuzu Halk Eğitim Merkezleri ve gençlik merkezlerinde açılan ücretsiz kurslara (resim, müzik, drama, dil vb. gibi) gönderin.
- Gençlerin serbest zamanlarını çeşitli sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle değerlendirmelerini sağlamak amacıyla Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak düzenlenen Doğa, Deniz ve Çadır Kamplarına internet üzerinden ya da en yakın Gençlik Merkezine başvuru yaparak çocuğunuzun katılmasını sağlayın.
- Sosyoekonomik düzeyi düşük ve başarılı gençlerin yaşlılarıyla aynı imkânlarla sahip olmalarına katkı sağlanması amacı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 81 ilde Şehirler ve Kültürler-Yörelerimiz Projesi düzenlenmektedir. 14-29 yaş grubu gençlerin; tarihi ve kültürel yönden zengin çevre iller ile kendi il ve ilçelerini daha yakından tanımalarına, buralarda yaşayan akranları ile tanışmalarına ve gençler arasında diyalogun artırılmasına katkı sağlayan bu ve benzeri projelere katılımını sağlayarak olumlu ilişkiler kurmalarına ve kişisel olarak gelişmelerine imkan sağlayın.
- Bilgi birikimi, iletişim gücü ve gönüllülük bilinci artan bir gençlik yetiştirmek amacıyla gerçekleştirilen bu kurslar, faaliyetler, projeler ile çocuğunuzun kendini rahat ifade edebilmesine, özgüven sahibi olmasına ve sosyal iletişim becerilerinin gelişmesine katkıda bulunabilirsiniz. Bu şekilde becerileri gelişmiş gençlerin varlığı hem ailede hem de toplumda kardeşlik ve huzura hizmet edecektir.

Ebeveynin Sağlıklı Rol Model Olmasına İlişkin Öneriler

Ebeveynler, çocukların en önemli rol modelleridir.

Bu nedenle;

- Boşanmış olsanız dahi çocuğunuz için birbiriniz ile uyumlu bir ilişki içerisinde olmanız,
- Evden ayrılan ebeveynseniz düzenli olarak çocuğunuz/çocuklarınız ile vakit geçirmeniz,
- Karne günü ve veli toplantılarına mümkün olduğu sürece beraber katılmanız,
- Bayramlarda, doğum günleri, sünnet törenlerinde birlikte yer almanız,
- Çocuklarınızın kendi ailelerini kurma sürecinde söz kesme, düğün vs. gibi özel günlerinde beraber olmanız önerilmektedir.

Çocuklarınızla vakit geçirmek, onlarla oyun oynamak, hem ebeveyn-çocuk ilişkisini olumlu yönde etkileyecek hem de enerjinizi çocuk üzerinde yoğunlaştıracaktır. Özellikle evden ayrılan ebeveynin çocukla ilgili tüm ihtiyaçlarında yanında olduğunu ya da desteklediğini bilmek evde kalan ebeveyni rahatlatacak ve bu rahatlık aynı şekilde çocuğa geçecek ve çocuğunuz üzerindeki sosyal ve psikolojik baskıyı azaltacaktır.

Kendinizi geliştirmek için Bakanlığımız AEP eğitim içeriklerinin pdf formuna “www.aep.gov.tr” adresinden ulaşabilirsiniz.

Risk Altındaki Çocuklara İlişkin Öneriler

Çocuğunuz hâlihazırda akademik, sosyal ve psikolojik (örneğin; utangaçlık, gelişimsel bozukluklar, dürtülerini kontrol etmede yetersizlik vb.) problemlere sahipse veya anlaşmazlık yaşayan bir aileden geliyorsa daha farklı psikolojik problemler için risk altındadır. Böyle bir durumun yaşanmaması için sizin erken önlem almanız önemlidir.

Bu kapsamda destek için;

- Milli Eğitim Bakanlığının sağladığı çocuklara yönelik psikolojik destek hizmetinden (RAM),
- Sağlık Bakanlığına bağlı ilgili hizmet birimlerinden (hastanelerin ilgili birimleri),
- Yerel yönetimlere (belediyeler) bağlı ilgili hizmet birimlerinden yararlanabilirsiniz.
- Boşanma sonrası oluşan tek ebeveynli yaşamda Bakanlığımız tarafından İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezlerinde sunulan Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı hizmetinden faydalanabilirsiniz.
- Ayrıca Aile Eğitim Programları kapsamında verilen eğitimlerden yararlanabilirsiniz.

Çocuğun Ayrı Yaşanılan Ebeveyn ve Ebeveyn Yakınlarıyla ilişkilerinde Yaşanılan Sorunlara ilişkin Öneriler

- Çocuğunuzla bir araya geldiğinizde özel programdan vazgeçin, unutmayın çocuğunuz sizinle vakit geçirmeye geliyor.
- Çocuğunuzun bilgisayar oyunları ile yalnız bırakmayın. Bu programlar ve oyunlara siz de katılım sağlamaya özen gösterin.
- Çocuğunuzla konuşup onu dinlemeyi tercih edin. Anlatacakları sizi üzse bile çocuğu dinleyerek onu rahatlatın.
- Birlikte seyahat edin veya küçük geziler düzenleyin.
- Çocuğunuzun işyerinize götürüp işinizin ilgi duyacağı yönlerini gösterin.
- Çocuğunuzun çevrenizdeki sevdiğiniz insanlarla (komşu, arkadaş vb) tanıştırın.
- Ergenlik çağında bir çocuksa görüşme öncesi telefon ile planlarınızı anlatıp onayını alın. Böylece onun sizden beklentilerinin farkında olursunuz. Sinemaya gitmek isteyen bir çocuğu pikniğe götürürseniz sıkılabilir.
- Çocuğunuzun kitapçılara götürüp beğendiği kitabı alın ve kitaba ilişkin paylaşımda bulunun.
- Çocuğunuzun ilgi alanlarına göre kurs programları veya özel eğitim programları ayarlayın.
- Okul dönemi çocuğunuzun hafta sonu ev ödevi varsa getirebileceğini söyleyip ona derslerinde yardımcı olun ve birlikte çalışma programı yapın.
- Çocuğunuzun koleksiyon yapma gibi hobilerini destekleyin yoksa yeni hobiler edinmesini sağlayın.

- Çocuğunuzla iyi vakit geçirmeye çalışın. Bu onun bir sonraki görüşmeye heyecanla ve özleyerek gelmesini sağlayacaktır.
- Çocuğunuzla günlük yaşama ilişkin işleri birlikte yapın (alışveriş, yemek hazırlama, araba yıkama vb.).
- Çocuğunuzla aranızda cinsiyet farkı varsa telaşlanmayın. Her çocuk anne ve babasıyla ayrı ayrı geçirdiği vakitlerden de keyif alır ve bu vakitler onun için özeldir.
- Tatil programını eski eşiniz ve çocuğunuzun beklentilerini öğrenerek yapın.

Büyükanne-Büyükbaba ve Akrabalara Öneriler

- Boşanmadan veya çocuğun ana babasından taraf tutar gibi söz edilmemeli ve çocuğun her iki ebeveyne olan ihtiyacı desteklenmelidir.
- Çocuğa anne babasının özel hayatına ilişkin soru sorulmamalıdır.

- Çocuk istiyorsa duygularını ifade etmesine izin verilmeli, eğer istemiyorsa baskı yapılmamalıdır.
- Çocuğa diğer çocuklardan farklı davranılmamalıdır.
- Çocuğun güvenerek paylaştığı sırları veya sorunları saklamalı ve bunun çocuğun çevreye güveninde önemli rol oynayacağı unutulmamalıdır.
- Büyükanne ve büyükbabaların da çocuğun benlik saygısını yükseltmede önemli rol oynadığı göz ardı edilmemelidir.

Okuma Parçası

Tek Ebeveynli Bireyin Yaşam Deneyimleri

“Kendimi bildim bileli oyun oynayanları seyreder ve ne zaman yolda bir aile tablosuna rast gelsem gözlerimle fotoğraflar, uzun uzun düşünürdüm bunun üzerine. Annemle babam resmi olarak ayrılana kadar sokağa her çıktığımızda babamız tarafından kaçırılmaktan korkardık. Aslında ablamla, ben hayata karşı en büyük saklambacı babamdan öğrendik. Annem çok sevdiği eşinin cenazesini kaldırmış gibi her gün yas tutan mutsuz ve iştme engelli güçlü bir kadındı.

Annem evlere temizliğe gider ben ona elimden geldiğince yardım ederdim. Bu süreç annem için olduğu kadar benim için de zordu. Çocuk aklımla biriktirdiğim paralarla annemin ablamın ve benim yaşadığımız bir eve çıkacaktık. Bu pek mümkün olmadı.

“Herkes kendi hikayesinin en acıklısıdır.” diye bir söz vardı. Evet herkes kendi hayatını diğerlerinininkinden daha zor sanır. Elbette çıktığımız yollar virajlı, engebeli ama sabreden için düzlükler de mevcut. Fakat güçlü olmak hem zor hem güzel. Pes etmek için, vazgeçmek için sebepler aramayın. Mutlu olmak ve mutlu etmek için bahaneler arayın. Nasıl gece gündüze gebeyse, zahmet de rahmete gebedir. Her karanlığın ardında bir aydınlık gizlenir. Ve ümit edin, hayal edin. Hayal yaşamın zorlu yönlerini unutturan kısa film gibidir. Hayal kurmak hayatı kolay ve güzel kılar. Pes etmeden, vazgeçmeden her şeye önce kendinizin yaratılmaya layık görülen bir kul, bir inci olduğunuzu hatırlayarak ve kendinizi severek başlayın. Kendinizde aile olma sorumluluğunu ve bilincini hissedemiyorsanız aile olmayın. Eğer aile olmuşsanız sağlıklı bir iletişim kurarak aile kalmaktan vazgeçmeyin.

Hâsılı geçmez sandığım şeylerin üzerinden tam 22 yıl geçti. Dilerim artık çocuklar erken büyümek zorunda kalmaz. Güzel ve sağlıklı bir gelecek için her çocuk çocukluğunun tadını çıkartmalıdır. Anne ve babalar sorunlarını büyütmeyerek, kaliteli iletişim kurmalı ve çözüm odaklı yaşamalıdır. Her çocuk bir nesildir. Nesillerin mutlu olması dileğiyle.”

S. S.

Film Önerisi

Kramer Kramer'e Karşı

1979 yılı yapımı olan "Kramer Kramer'e Karşı" filmi, özellikle tek ebeveynliliğin yapılanması sırasında yaşananları en iyi anlatan filmlerden birisidir. Film eşinin evi terk etmesinden sonra tek başına oğlu ile yaşamak zorunda kalan bir adamı anlatmaktadır. Film boyunca babanın oğlu ile kurduğu ilişki, boşanma süreci ve tek ebeveynli aile sistemin nasıl yapılandırılabileceği ve velayete ilişkin konular bir ders kitabı gibi izleyicilere aktarılmaktadır.

FİLMİN KÜNYESİ

<i>Filmin Adı</i>	<i>Kramer Kramer'e Karşı</i>
<i>Yönetmen</i>	<i>Robert Benton</i>
<i>Yapımcı</i>	<i>Stanley R. Jaffe</i>
<i>Senarist</i>	<i>Avery Corman (eser), Robert Benton</i>
<i>Oyuncular</i>	<i>Dustin Hoffman, Meryl Streep, Jusin Henry, Jane Alexander</i>
<i>Müzik</i>	<i>Frederic Hand</i>
<i>Kurgu</i>	<i>Gerald B. Greenberg</i>
<i>Dağıtıcı</i>	<i>Columbia Pictures</i>
<i>Türü</i>	<i>Dram</i>
<i>Yapım yılı</i>	<i>1979, ABD</i>
<i>Süre</i>	<i>105 dakika</i>

DAHA FAZLA BİLGİ İÇİN...

Başka Ne Okuyabilirim, Hangi Eğitimlere Katılabilirim?

Bu kitaptan faydalandıysanız ve bu konuda daha fazla bilgiye ulaşmak istiyorsanız *Kaynakça* bölümündeki eserleri de inceleyebilirsiniz. Ayrıca AEP (Aile Eğitim Programı)'in diğer kitaplarını da okuyabilirsiniz ve bu kitapların içeriklerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alındığı AEP eğitimlerine katılabilirsiniz.

- 1- Okul ve Aile
- 2- Finansal Okuryazarlık
- 3- Aile Bütçesi ve Kaynak Yönetimi
- 4- Girişimcilik
- 5- Aile Yaşam Becerileri
- 6- Hayatın İlk Çeyreği
- 7- Hukuk Okuryazarlığı
- 8- Aile Hukuku

Hangi Kuruma Başvurabilirim, Kimlere Danışabilirim?

Aşağıda isimleri listelenen kurumlar bu kitabın konusuyla ilgili alanlarda faaliyet göstermektedir. Yardım almak istediğinizde bu kurumlarla bağlantıya geçip yetkililere danışabilirsiniz:

- 1- Üniversitelerin ilgili bölümleri
- 2- Rehberlik araştırma merkezleri (RAM)
- 3- Okul rehberlik servisleri
- 4- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- 5- Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezleri
- 6- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR)
- 7- Tarım ve Orman Bakanlığı
- 8- Ticaret Bakanlığı
- 9- Gençlik ve Spor Bakanlığı
- 10- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)
- 11- İlgili sivil toplum kuruluşları
- 12- Aile odaklı çalışan danışmanlık kurumları

Kitaplar ve AEP Hakkındaki Sorularınız için...

www.aile.gov.tr

KAYNAKÇA

- Arıkan, Ç. (1992). Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. Ankara: Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınları.
- ASAGEM (2011). Tek Ebeveynli Aileler Araştırması. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 148, Ankara.
- Attepe, S. (2010). Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri. Aile ve Toplum Dergisi, 6(23):23-28.
- Ayten Zara, Kayıplar, Yas Tepkileri ve Yas Süreci, Yaşadıkça: Psikolojik Sorunlar ve Başa Çıkma Yolları, (Edt) İstanbul: İmge Yayınları, 2011, 73-90.
- Benedek, E.P. ve Brown, C. F. (1997). Boşanma ve Çocuğunuz (Çev. S. Katlan). Ankara: Hyb Yayıncılık.
- Bianchi, S. M. (1995). The Changing Demographic And Socioeconomic Characteristics Of Single Parent Families. Marriage and Family Review, 20, 71-97.
- Bolatbaş Emre, E. ve Yıldız Bıçakçı, M. (2015) Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde Gelişimsel Değerlendirme ve İzlem. Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim, Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi, ed. M. Yıldız Bıçakçı, 143-177, Ankara: Eğiten Kitap.
- Booth, A. & Amato, P. (1991) Divorce and psychological stress. Journal of Health and Social, Behavior, 32, 396-407.
- Boylu, A. A. & Öztop, H. (2013). Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Sosyo Ekonomi Dergisi, 1, 208–220.
- Boylu, A. A. (2014). Tek Ebeveynli Ailelerde Finansal Sıkıntı ve Fonksiyonlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, s.55-72
- Brown, B.V. (2000). “The Single-Father Family: Demographic, Economic, and Public Transfer Use Characteristics”, Marriage and Family Review, 29, 203–220.
- Burden, D.S. (1986). “Single Parents and the Work Setting: The Impact of Multiple Job and Homelife Responsibilities”, Family Relations, 35: 37–43.

Can, İ. (2013). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü Bugünü ve Yarını. M. Aydın, (Ed.), *Sistemantik Aile Sosyolojisi, (İkinci Baskı) Çizgi Kitabevi*

Canatan, K. Yıldırım E. (2013). *Aile Sosyolojisi. (Üçüncü Baskı) İstanbul: Açılım Kitap.*

Caputo, R. K. (1999). *Advantage White and Male, Disadvantage Black and Female: Income İnequality, Economic Well-being, and Economic Mobility Among Families İn A Youth Cohorti 1979-1991. Danbury, Rutledge Books*

Carter, McGoldrick (1999). *The Expanded Family Life Cycle. Allyn and Bacon, Boston.*

Demircioğlu, N.S. (2000). *Boşanmanın Çalışan Kadının Statüsü ve Cinsiyet Rolü Üzerine Etkisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora tezi, İzmir.*

Diener, E. & Diener, R. B. (2002). Will Money Increase Subjective Well-Being? . *Social Indicators Research. 57:119-169*

Dikeçligil, B. (2014). *Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu. M. Aydın(Ed.), Aile Sosyolojisi Yazıları(s.13-50). İstanbul: Açılım Kitap.*

Dirim, A. (2003). *Çocuk Ruh Sağlığı. İstanbul: Esin Yayınevi.*

<http://www.dogrulukpayi.com/bulten/ab-ve-turkiye-de-hanehalki-yapisi>.(Erişim Tarihi:15.09.2017)

Fevzioğlu, S. & Kuşcuoğlu, C. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler. Aile ve Toplum Eğitim ve Kültür Araştırma Dergisi, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ağustos-Eylül 2011.*

Garnefski N, Diekstra RF. (1997) Adolescents from one parent, stepparent and intact families: Emotional problems and suicide attempts. *J Adolesc, 20:201–208.*

Gladding, S.T. (2012). *Aile Terapisi: Tarih Kuram ve Uygulamaları, (Çev: İbrahim Keklik, İbrahim Yıldırım). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları, Ankara: Ses Reklamcılık Pazarlama Turizm Sanayi ve Ticaret Limited Şti.*

Gladow, N. W. & Ray, M. P. (1986). The impact of informal support systems on the well-being of low-income single parents. *Family Relations,35,113–123.*

Goldberg, G.S. (1990). *The United States: Feminization of Poverty Amidst Plenty, The Feminization of Poverty Only İn America, Edited By Gertrude Schaffner Goldberg & Eleanor Kremen, USA: Greenwood Publishing Group Inc.*

Hayman, S. (2012). Tek Başına Ana Babalık, (çev. Şiirsel Taş) İstanbul: Optimist Yayınları.

Heath, D.T. & Orthner, D.K. (1999), "Stress and Adaptation Among Male and Female Single Parents", *Journal of Family Issues*, 20: 4, 557-587.

Hilton, J. & Devall, E. (1997). The Family Economic Strain Scale: Development and Evaluation of The Enstrument With Single and Two Parent Families. *Journal of Family And Economic Issues*, 18(3).

<http://www.hurriyet.com.tr/terk-edilen-cocuklar-ve-sorunlari-10247415> (Erişim Tarihi: 10.12.2015).

Ihinger-Tallman, M. (1986). Member Adjustment In Single Parent Families: Theory Building. *Family Relations*, 35(1), 215-221.

İlgar, Ş. (2011). Evlilik Birlikteliğinin Bozulması – Boşanma., H. Yavuzer. (Ed). Evlilik Okulu. (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kavas, S. (2010). Post-Divorce Experience Of Highly Educated And Professional Women. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Kırcaoğlu, D. (2012). Çocukla Birlikte Büyüme. İstanbul: H2O Yayıncılık Matbaası.

Kim, J. , Garman, E.T. & Sorhaindo, B. (2003). Relationship Among Credit Counselling Clients Financial Well-Being, Financial Behaviours, Financial Stressor Events, and Health. *Financial Counselling & Planning*, 14(2), 75-87.

Kitson, G. C. & Morgan, L. A. (1990). The multiple consequences of divorce. *Journal of Marriage and The Family*, 52, 913-24.

Kissman, K. & Allen, J. O. (1993). *Single-Parent Families*. London: Sage Publication.

Lee, M. Y. , Law K. C. & Tam K. K. (1999). Parenthood and Life Satisfaction: A Comparison Of Single and Dual Parent Families In Hong Kong. *International Social Work*, 42, 139-162.

Mc Lanahan, S. & Booth, K. (1989). "Mother-Only Families: Problems, Prospects and Politics", *Journal of Marriage and the Family*, 51: 557-580.

Melhuish, E., Belsky, J. & Malin, A. (2008). An Investigation of The Relationship Between Financial Capability and Psychological Well-Being In Mothers of Young Children In Poor Areas of England. Institute of The Study for Children, Families & Social Issues. Birkbeck College, University of London.

Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2),140-161.

Örüng S, Feyzioğlu S. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*. T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Özar, Ş. & Yakut Çakar, B. (2012). Aile, Devlet ve Piyasa Kısılcığında Boşanmış Kadınlar, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 16: 1-12.

Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: Pdrem.

Öztop, H.,Aydiner Boylu, A.(2013) *Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. *Sosyo Ekonomi Dergisi* 1 (1), 207-220

Öztürk, M. S. & Boylu, A. A. (2013). *Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadıkları Finansal Güçlüklerin Yaşam Tatminleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E Dergisi, Retrieved From <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/>

Öztürk, S. (2006). *Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi*. Yüksek lisans tezi (Basılmamış), Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,İzmir.

<http://www.psikiyatricsosyalhizmet.com/tek-ebeveynli-cocuklarin-gelisim-ozellikleri> (Erişim Tarihi: 10.12.2015)

Richards, L.N. & Schimege, C.J. (1993). “Problems and Strength of Single. Parent Families, Implications for Practice and Policy”, *Family Relations*, 42: (July) 277-285.

Rocha, C.J. (1997). “Factors That Contribute to the Economic Well-Being in Female Headed Households”, *Journal of Social Service Research*, 23 (1): 1-17.

Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış Annelerin ve Çocuklarının Boşanma Sürecine İlişkin Yaşantıları*. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sanik, M. M & Mauldin, T. (1986). *Single Versus Two Parent Families: A Comparison of Mothers' Time*. *Family Relations*, 35, 53-56.

Sardoğan, M.E. Karahan, T.F, Dicle, A.N. ve Menteş, Ö. (2007) *Ebeveyne bağlanma düzeyine ve anne-babanın boşanma/birliktelik durumuna göre çocuklarda evlilik çatışmasını algılama biçimleri*. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 12-23.

Sayar, K. (2007). *Parçalanmış Ailelerde ve Çocuklarında Görülen*

Problemler. Ö. Çaha. (Ed.). Günümüzde Aile. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Schmidt, L. (2004). "Gender, Marriage, and Asset Accumulation in the United States", Paper Presented At The Workshop On Women And The Distribution Of Wealth, Yale Center for International and Area Studies, November 12-13.

Şentürk, Ü. (2006). Parçalanmış Aile Çocuk İlişkinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması). (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler, Aile ve Toplum Dergisi,4(14),7-31.

Sucu, İ. (2007). Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri Sakarya İli Örneği, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Sakarya.

TAYA, (2011). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Türkiye Aile Yapısı Araştırması.

Tcheng-Laroche, F. & Prince, R. (1983). "Separated and Divorced Women Compared with Married Controls", Social Science and Medicine, 17(2), 95-105.

Telsiz, M. (2000). "Tek Ebeveynli Aileler", Ev Ekonomisi Dergisi, 6: 6, 49-52.

Tercan, H., Dursun, Ş.S. ve Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve İlk Çocukluk Dönemi Tipik (normal) Gelişim Gösteren Çocukların gelişimsel Özellikleri. Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim, Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi, ed. M. Yıldız Bıçakçı, 23-90, Ankara: Eğiten Kitap.

TUİK (2013). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18624> (Erişim tarihi: 13.08.2015)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646> (Erişim Tarihi:15.09.2017)

Türkaslan, N. Vurgun, L. (2013) Tek Ebeveynli Aile Olmak ya da Olmamak. Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi – Ankara: Bildiriler (s. 381-386). Ankara: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları

http://www.ntv.com.tr / turkiye / ebeveynini - kaybeden cocuklar, H_1XBvIJOEmD0qatE1kPGw (Erişim Tarihi: 10.12.2015)

Uhlenberg, B.M. (1989). "Life Skills: How Interested Are Single Parents", *Journal of Home Economics*, 81: 4, 4-9.

Uşaklı, H. (2013). Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 195-208.

Ünal, H. (2013) Almanya'da Boşanmış Ebeveynler ve Ailelerin Psikososyal Durumları ve Hizmetler. *Uluslararası Aile ve Sosyal Politikalar Zirvesi- Ankara: Bildiriler* (s. 336-342). Ankara: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları

Walczak, Y. ve Burns, S. (2004). *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*. (2. Basım). (Çev. İ. Ersevim). İstanbul: Özgür Yayınları.

Walczak, Y. & Burns S. (2004). *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*. ÖzgürYayınları, İstanbul.

Walsh, F. (2006). *Family Resilience (Second Edition)*. New York: Guilford Press

Weinstein, N. M. (2000). America's rags-to-riches myth. *The New York Times*, 28.

Winchester, H.P.M. (1990). "Women and Children Last: The Poverty And Marginalization of One- Parent Families", *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 15 (1), 70-86.

Yavuzer, H. (2007). *Ana-Baba ve Çocuk*. (On dokuzuncu Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi
Wolf, E. Anthony. (2002). *Boşanmanız Şart mıydı?* Çev. Emel Aksay. Ankara: Sistem Yayıncılık.

Yıldız, A. (2004). *Çocuk, Ölüm, Kayıp*. Balıkesir Ünivesitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(12), 125-144.

Yıldız, F., M. Yıldız Bıçakçı ve N. Aral, .*Bilişsel Gelişim (3-6 Yaş). Çocuk Gelişimi 2 Okul Öncesinde Gelişim*. ed. F. Turan, Arzu İpek Yükselen, 37-53, Ankara: Hedef Cs Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2012). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (32. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.

Türk Psikologlar Derneği .*Çocuklarda Yas. Anne Baba El Kitabı*.

Ziol-Guest, K. M. (2009). *A Single Father's Shopping Bag, Purchasing Decisions in Single-Father Families*. Institute for Children and Poverty, New York.

Teşekkür ve izinler

Bu ders kitabı ile içeriğindeki bilgiler, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü adına Prof. Dr. Hülya ÖZTOP, Prof. Dr. Müdriye BIÇAKÇI, Doç. Dr. Nusret SOYLU, Dr. Semin Güler OĞURTAN, Dr. Ural NADİR, Emine TAŞOLUK, Rahime BEDER ŞEN, Serpil PENEZ ŞAHİN, Aynur GÖNCÜ, Binay Bilge ANNAK, Evren HOŞRİK, Hava ÖMEROĞLU, Hülya ÖZÜDOĞRU ve Sevinç TOK tarafından, titiz ve büyük bir çaba gösterilerek hazırlanmıştır ve belirli bir konunun veya konuların çok geniş kapsamlı bir şekilde ele alınmasından ziyade genel çerçevede bilgi vermek amacını taşımaktadır. Buna uygun şekilde, bu materyaldeki bilgilerin amacı, profesyonel ve akademik bağlamda tavsiye veya hizmet sunmak değildir. Eser sahibinin izni olmaksızın kitap içindeki uygulama ve örnek çalışmalar ve ölçüm araçları bilimsel amaçlı olarak kullanılamaz. Eser bilgi verme ve farkındalık oluşturmak amacıyla hazırlandığı için eğitsel veya diğer amaçlarla eğitim materyali olarak kullanılamaz. Materyallerin ve içeriğindeki bilgilerin kullanılması sonucunda ortaya çıkabilecek her türlü risk okuyana ve kullanana aittir. Bu kullanımdan kaynaklanan her türlü zarara dair risk ve sorumluluk tamamen okuyan ve yararlanan tarafından üstlenilmektedir. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Prof. Dr. Hülya ÖZTOP, Prof. Dr. Müdriye BIÇAKÇI, Doç. Dr. Nusret SOYLU, Dr. Semin Güler OĞURTAN, Dr. Ural NADİR, Emine TAŞOLUK, Rahime BEDER ŞEN, Serpil PENEZ ŞAHİN, Aynur GÖNCÜ, Binay Bilge ANNAK, Evren HOŞRİK, Hava ÖMEROĞLU, Hülya ÖZÜDOĞRU ve Sevinç TOK, söz konusu kullanımdan dolayı (ihmalîlik kaynaklı olanlar da dâhil olmak üzere) sözleşmeyle ilgili bir dava, kanunlar veya haksız fiilden doğan her türlü özel, dolaylı veya arızı zararlardan ve cezai tazminattan dolayı sorumlu tutulamaz.

Bilgi için: ► www.aile.gov.tr
► www.aep.gov.tr